

# Mäntsälän kotiseutuposut



Kirkonkylä,  
Hermanonkima

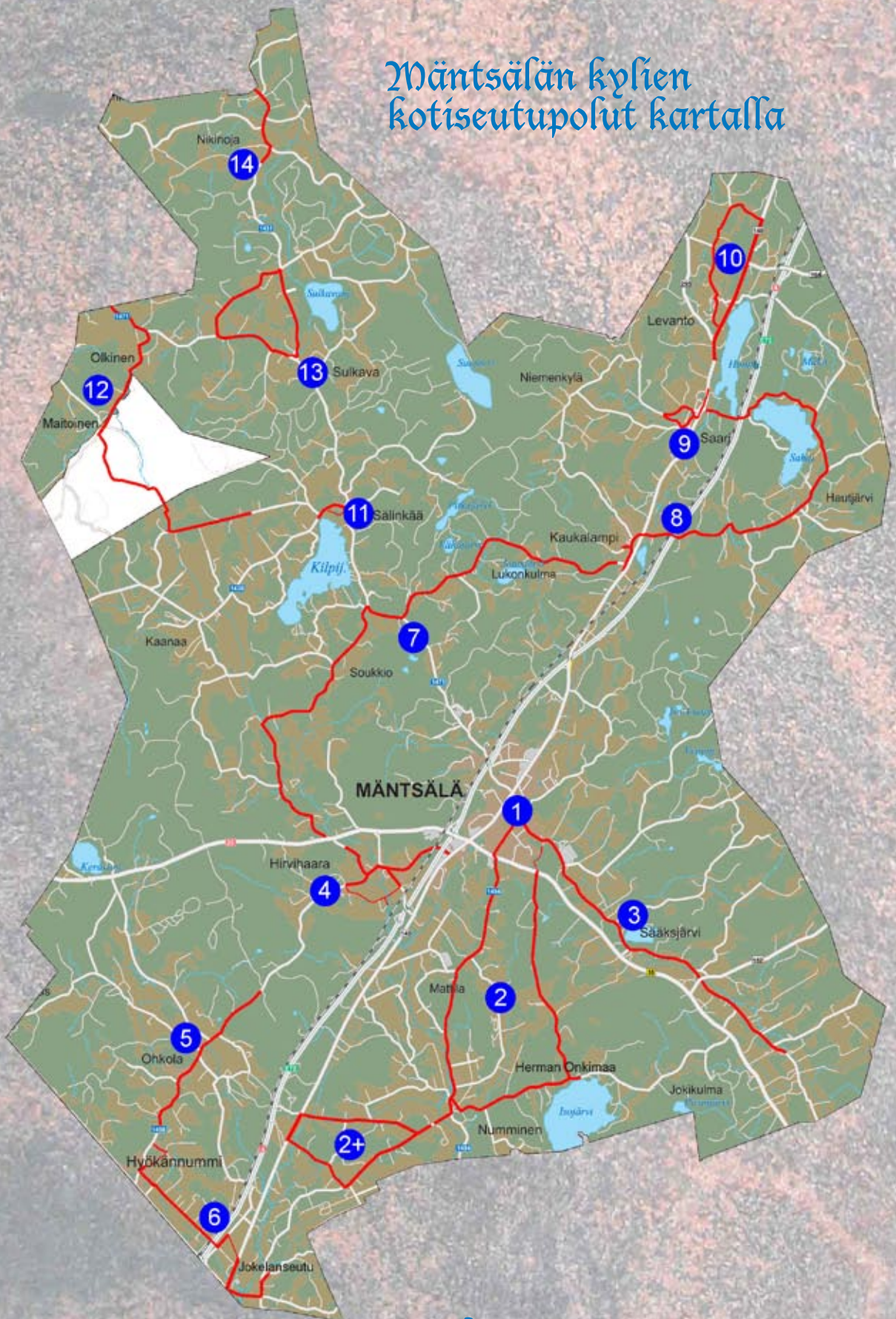
Jokelanseutu, Säl  
Lukko, Saari, Le  
Olkinen, Sulka

Kirkonkylä, Numminen, S  
Hermanonkima, Ohkola,  
Jokelanseutu, Sälinkää H

en, Sääksjärvi, Hirvihaara  
Numminen, Hyökännummi  
io, Hautjärvi, Kaukalampi  
linkää, Maitoinen  
Levanto, Soukkio  
siärvi, Hirvihaara  
ännummi  
aukalampi



# Mäntsälän kylien kotiseutupolut kartalla



# Sisällysluettelo

Mäntsälä Seuran esipuhe.....	4
Miten ja miksi?.....	5
Symbolien selitykset.....	5
<b>1</b> Kirkonkylän polut:	
Kulttuurin kehto.....	6
Keskellä keskustaa.....	10
Kolme kunnantaloa.....	16
Lahdentien tuolla puolen.....	20
Kirkko ja hautausmaa.....	23
<b>2</b> Numminen ja Hermanonkimaa.....	26
<b>3</b> Sääksjärvi.....	30
<b>4</b> Hirvihaara.....	34
<b>5</b> Ohkola.....	38
<b>6</b> Hyökännummi ja Jokelanseutu.....	42
<b>7</b> Soukkio ja Lukko.....	44
<b>8</b> Kaukalampi ja Hautjärvi.....	48
<b>9</b> Saari.....	54
<b>10</b> Levanto.....	58
<b>11</b> Sälinkää.....	60
<b>12</b> Olkinen ja Maitoinen.....	64
<b>13</b> Sulkava.....	66
<b>14</b> Nikinoja.....	69
Poikkipolkuiset.....	72
Valokuvaajat ja muut lisätiedot.....	74





# Mäntsälä Seuran Esipuhe

Pitelet ny käressäs jokasen luettavaksi meinattua ränttiä Mänttälän nähtävyyksist.

Pitäjän eri pualil, tai vois vissii sanoo, et kaikil kulmil o monenlaist katteltavaa. Toisil paikoil o historiallisestikkii merkityst, mut useinkii nää nähtävyyret ovvaa joirenkii tapahtumien tai ihmisten vuoks jääny väjen miälee. Sit niit juttuja on puhuttu sukupolvelt toiselle. Niit o vissii vähä kyl lisäiltykkii, et kuulostais komeemmalt. Ja kylhää tääl meitin omas pitäjäs piisaa kauniit maisemikii katteltavaks asti.

Näist paikoista vaa ei o ollu mitään yhteeveretty tiatoo. Tän vian takia Mänttälä Seuran johtoporukka on päättänny tehrä tän seuran 40 vuotisjuhlan kunniaks Mänttäläst esitteen, jossa olis nähtävis kaikki kiinnostavat kohrat. Ja et kaikil olis mahrollist saara nää tiarot luettavaks, päätti johtokunta laittaa ne menemää postis jokasee huushollii. Ja ku ehritää, panna tiatoo kans tietokoneelle, et sit siel verkos olis mahrollist kattella Mänttälän nähtävyyksiä.

Ohhaa sit ainaski kertaallee meirän nähtävyyret tuotu esiin nii, et kaikil halukkail o mahrollisuus käyrä tän oppaan kans kiertelemäs niis paikois kättelemas.

Suomen Kotiseutuliiton väjet ovat alkanu nimittilee näitä kattelulenkkejä kotiseutupoluiks. Siks tälläkii on vähä tämmönen konu nimi. Mut älkäi antakai sen häiritä; tarkoitus o ollu vaa saara asialle yhteinen nimitys. Näithää polkuja on tehty jo eri puolil Suomee ja ny o sit meitilkii.

Mänttälän Seurahaan olis ollut järin helisemäs näiren tietojen kokoomises, mut onneks on kylis avulaist väkee. Ovvaa annettava tunnustust ja esitettävä mahrottomat kiitokset kaikille tiaron keruus auttaneille ja tiätysti kans kuvia antaneille ja muuillekkii jelpanneille.

Toteuttamises autto paljo kans tää Maaseudun kehittämisrahotus, saatihaa sen kautta melkee kolmeneljännest oman rahan lisäks.

Projektissa mukana olleet johtokunnan jäsenet: Auli Pitkänen (sisältövastaava), Jyrki Sahari (esipuhe), Irma Ainesranta, Anneli Anttila, Reino Könönen, Eero Laaksonen, Pentti Ovaska ja Eero Salmi.

Mäntsälä Seuran yhteystiedot: ([www.mantsalaseura.fi](http://www.mantsalaseura.fi))  
puheenjohtaja Jyrki Sahari puh. 0400-439 613  
sihteeri Auli Pitkänen puh. 040-583 4748

Graafinen suunnittelu: Veli-Mikko Ovaska

Hanke on saanut kansallista rahoitusta (ELMA) TE-keskukselta Sampo ry:n kautta.

Gummerus kirjapaino Oy 2007














# Miten ja Miksi?

Kotiseutupolku-esitteen tarkoitus on, että kuntalaiset ottavat sen käteensä ja lähtevät kulkemaan milloin mitäkin reittiä pitkin, lukevat sen selitykset ja näin oppivat tuntemaan asuinseutuaan. Vasta nyt moni meistä oppii, missä on Ämmänkivi tai Sälinkään lasitehtaan muistokivi. Tai mikä onkaan se iso keltainen rakennus korkeine savupiippuineen linja-autoaseman lähellä?

Varsinaisten kotiseutupolkujen lisäksi olemme suunnitelleet valmiiksi muutaman reitin, jotka kiertävät kylillä laajemmin kuin varsinainen polku. Varsinkin jos kulkee polkupyörällä, voi näillä matkoilla nauttia pienistä kyläteistä, hiljaisuudesta, metsistä, pelloista, tuoksuista ja linnunlaulusta. Kotiseutupolkuja voi kiertää sekä kesällä että talvella, auringonpaisteella tai sateella. Talot pysyvät paikallaan, mutta maisema vaihtelee vuodenajan mukaan. Moni näkymä, komea kallio tai ojanotko näkyy paremmin lehdettömään aikaan, mutta sinivuokot kukkivat vain keväällä. Valitse siinä nyt paras mahdollinen ajankohta kotiseutuusi tutustumiseen! Siis kulje monta kertaa vuodessa! Tämän esitteen kartat ovat pienikokoisia, mutta jos oikein innostut kiertämään pitäjän joka kolkalla, kannattaa hankkia Mäntsälän opaskartta. Niitä myydään ainakin kunnantalon Vinkissä. Lisätietoja polkujen kohteista löytyy Mäntsälän Historia -kirjoista ja Mäntsälä Seuran kirjoista.

”Kotiseutupolut” on Suomen Kotiseutuliiton kotiutumisen edistämisen uusi työmuoto. Polkujen avulla pyritään saamaan kotiseutu tutuksi asukkailleen. Ainakin Espoossa ja Tuusulassa on jo tätä työtä tehty. Mäntsälä Seura sai sieltä kimmokkeen ja ryhtyi työhön. Sen johtokunnan jäsenet ovat keränneet tietoja, mitanneet matkoja ja antaneet valokuvia julkaisun käyttöön. Lisäksi useat kylätoimikunnat ja yksityiset henkilöt ovat antaneet apuaan samoin tavoin.

## Symbolien selitykset

Etäisyys kirkkomäeltä polun alkuun	Kulkuyhteydet polun alkuun suositeltavuusjärjestyksessä sekä tien numero, jota pitkin saavutaan.	Koska etäisyydet on laskettu kirkkomäeltä, keskustan alueella kiertävistä poluista ei ole mainittu kulkuyhteyksiä eikä etäisyyttä.
	    	 Parkkipaikkasuositukset pyörällä tai jalan kuljettaessa. Katso myös kartta.
 Polun pituus	  	Kotiseutupolun reitti sanallisesti. Teiden nimet on lueteltu kulkemisjärjestyksessä.

### Polun kulkuväline suositeltavuusjärjestyksessä

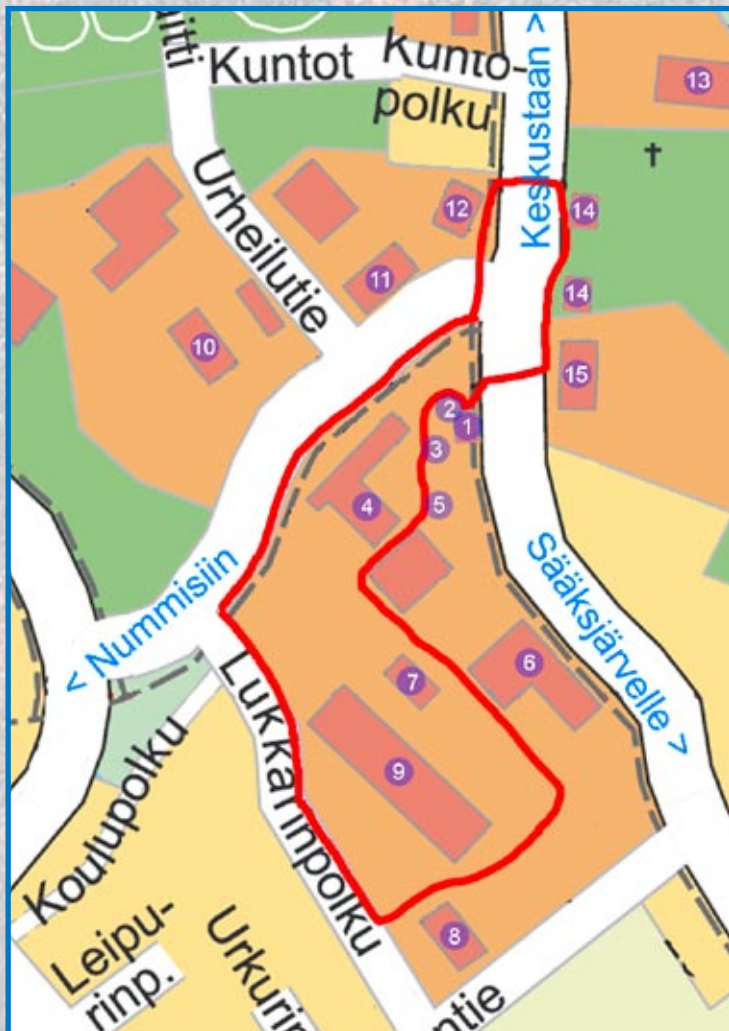
- 1 Suoraan **pääreit**in varrella oleva tai sieltä näkyvä kohde. Kohteiden sijainti näkyy aina kartalla.
- 1 Mahdollisen lisälengin varrella tai pääreitin ulkopuolella sijaitseva mainittava **kaukokohde**.

### Karttareittien väriselitykset:


**Punainen reitti** = Kotiseutupolun pääreitti.

**Sinis**et reitit = Mahdollisia lisälengkejä tai suositeltavia lisäpolkuja.

# Kirkonkylä 1: Kulttuurin kehto



**P** Kansalaisopisto, kirkko,  
Koivula, vanha toriplaani,  
Myllymäen koulu

**~** 1,4 km 

Reitti kulkee Kirkonmäellä ja koulukeskuksen alueella. On kuitenkin suositeltavaa, että polku kuljetaan vain kouluajan ulkopuolella, koska reitti kulkee osittain koulujen piha-alueiden kautta.

Polku soveltuu useiden muiden polkujen yhteyteen ja sitä voidaan pitää eräänlaisena keskus- ja aloituspolkuna. Kaikkien muiden polkujen etäisyydet on ilmoitettu kirkkomäeltä.

## Pitäjäntuvalta lähtevät myös seuraavat polut:

- Keskellä keskustaa s.10
- Kolme kunnantaloa s.16
- Kirkko ja hautausmaa s.23
- Sääksjärvi s.30
- Numminen & Hermanonkimaa s.26

Mäntsälän nimen arvellaan pohjautuvan Menze-nimeen, joka on vanha germaaninen henkilönnimi. Kirkonmäkeä voi pitää Mäntsälän kulttuurin kehtona, sillä siellä on aina ollut kirkko, kouluja ja kunnantaloja. Koko kirkonkylässä on kolme alakouluja ja niissä oppilaita yhteensä noin 850.

## Kulttuurin kehto -polun kohteet:

- 1 Vanha pitäjätupa** eli Mäntsälän ensimmäinen kunnantalo. Tämä pieni punainen rakennus on tehty talvella 1854–1855. Siihen kuului sali, kamari ja keittiö. Suomessa tuli kunnallislaki voimaan vuonna 1867, jolloin kunta sai hoitaakseen monia aiemmin seurakunnalle

kuuluneita tehtäviä. Niinpä tarvittiin kunnantupa, missä yhteisistä asioista voitiin päättää. Siihen asti pitäjän asioista oli päätetty kirkonkokouksessa. Monena on talo ollut vuosien mittaan: mm. kokoustiloina, koulutiloina, koulun keittolana ja jopa ruumiinavauksia on tehty sen kellarissa. Myös säästöpankki aloitti toimintansa tässä talossa. Pitäjänmuseona rakennus oli jonkin aikaa ennen Sepänmäen museoalueen avaamista. Nyt rakennus on ollut tyhjänä jo pitkään. Kunta pitää huolta, että vesi tai varkaat eivät pääse sisälle. Kunpa joku kehittäisi talolle jotakin sille arvoista toimintaa ja huolehtisi, että ainakin ulkokuori saataisiin säilymään osana kulttuurimiljöötä. Tuvan viereinen kenttä on ollut **vanha toriplaani**.

**2 Nälkään kuolleiden muistomerkki** löytyy aivan vanhan kunnantuvan vierestä. Suomessa koettiin suuret nälkävuodet 1865–1867. Lunta oli maassa vielä juhannuksena, ja kun halla kävi jo elokuussa, jäi leipävilja saamatta. Mäntsälän alueella kuoli lähes 700 ihmistä. Kaikki eivät tosin olleet paikkakuntalaisia, sillä maantiet olivat täynnä kulkijoita, jotka kerjäsivät ruokaa. Moni nälkäinen menehtyi matkallaan, osa täällä Mäntsälässä. Heidän muistokseen pystytettiin tämä muistokivi vuonna 1984. Kivessä



*Nälkään kuolleiden muistomerkki*

olevan reliefin teki professori Heikki Varja ja hankkeen toimeenpanevana voimana oli kotiseutuyhdistys Mäntsälä Seura. Sen puheenjohtaja Osmo Viljasella oli mielikuva siitä, millainen kivi olisi sopiva paikalle. Vuosien etsinnän jälkeen Onni Lindholm näki sorakuopalla kiven, jonka hän näytti Viljaselle ja Varjalle. Kaikki herrat olivat yksimielisiä siitä, että tämä kivi oli sopiva, sillä sen alareunassa kulki kaksi mustaa juovaa kuin surunauhoina.

**3 Ehnroosin vanhan koulun muistomerkki** seisoo mäen päällä Ehnroosin koulun ja pitäjäntuvan välissä. Samassa paikassa pappilan Myllymäellä oli Mäntsälän ensimmäinen kansakoulurakennus vuosina 1870–1960. Rovasti Ehnroos testamenttasi huomattavan summan rahaa koulun rakentamiseen ja ylläpitoon. Hirret saatiin vanhasta kirkosta, joka oli juuri purettu nykyisen kirkon valmistuttua. Koulu oli komea kaksikerroksinen hirsirakennus, jota aikanaan kehuttiin yhdeksi Suomen uljaimmaksi maalaiskansakouluksi. On sääli, että se purettiin surutta pois 1960-luvulla. Muistomerkkin on tehnyt professori Heikki Varja ja se on pystytetty vuonna 1961.



*Ehnroosin kansakoulun muistomerkki*

**4 Ehnroosin koulu** on saanut nimensä vanhan kansakoulun mukaan. Nykyään se on Mäntsälän toinen yläkoulu. Arkkitehti Toivo Löyskän suunnittelema koulurakennus valmistui vuonna 1958 Mäntsälän Yhteiskoulun toimitaloksi. Punatiilinen laajennusosa tehtiin vuosina 1986–1988. **Mäntsälän lukio** on toiminut pääasiassa yksikerroksisessa lisärakennuksessa koulun kyljessä, mutta lukio saa oman rakennuksensa paloaseman viereen vuonna 2007.

- 5 Amenille omistettu **“Hard Rock” -kivi** pystytettiin kesällä 2006. Se löytyy vanhan lukion ja Ehnroosin koulun pihamaalta. Rokkimusiikkia soittava Lordi-yhtye voitti Euroviisut Atee-nassa keväällä 2006. Yhtyeen kitaristi Jussi Sydänmaa (Amen) on asunut ja käynyt koulunsa Mäntsälässä.
- 6 **Myllymäen koulu** on aivan ilmeisesti saanut nimensä siitä, että se sijaitsee pappilan Myllymäen kupeessa. Koulu on alakoulu ja se on rakennettu vuonna 1984. Aluksi talossa oli myös Mäntsälän kansalaisopiston toimisto- ja opetustiloja. Koulua laajennettiin vuonna 2005. Tien puoleisella seinällä on Terho Sakin tekemä pronssinen reliefi, joka paljastettiin syyskuussa 1988. Taideteoksesta käytetään kahta nimeä: “Eteenpäin, ylöspäin” ja “Myllymäen meininki”.
- 7 **Montessori-leikkikoulu** on vanhan Kanttorilan paikalla. Entinen rakennus oli valmistunut 1800-luvun lopulla kanttorin asunnoksi. Se oli asuinkäytössä 1970-luvulle asti, jolloin siitä tehtiin päiväkotia. Talo joutui tuhopolttajän uhriksi kesällä 2005. Uusi päiväkotirakennus tehtiin samalle paikalle ja toiminta pääsi jatkumaan syksyllä 2006.
- 8 **Myllytontun päiväkotia** edustaa uudempaa arkkitehtuuria ja se valmistui vuonna 2004. Sen on suunnitellut mäntsäläläinen arkkitehti Mikko Aho, jonka käsialaa on myös mm. linja-autoaseman pyöräkatos. Päiväkodissa hoidetaan lapsia myös iltaisin ja viikonloppuisin.
- 9 **Ammattikoulu** aloitti toimintansa vuonna 1982, jolloin se oli Järvenpään ammattikoulun Mäntsälän sivukoulu. Nykyään ammattiopisto kuuluu Keski-Uudenmaan ammattikoulutusyhtymään (Keuda).
- 10 Puiston keskellä sijaitseva iso keltainen rakennus on **Mäntsälän pappila**. Se on rakennettu vuonna 1901 ja on nimeltään Koivumäki. Pappila on aikoinaan ollut laaja tila, jota jotkut kirkkoherrat viljelivät itse, kun taas toiset antoivat maat vuokralle. Siirtoväen pika-asutukseen meni kaksi kolmasosaa pappilan pelloista.
- 11 Empiretyyliä mukaileva keltainen puurakennus on nimeltään **Wanha**. Se on vanha seurakuntakoti, joka valmistui kesäksi 1935. Talon suunnitteli rakennusmestari Väinö Siikanen.





Urheilutien puoleisessa päässä on kaksi asuntoa, jotka rakennettiin vuonna 1954. Toinen asunnoista oli alkuaan tarkoitettu kulloinkin eläkkeellä olevalle kirkkoherralle, toinen oli kappalainen Anshelm Mikkoselle henkilökohtaisena virkaetuna. Hän oli seurakunnan palveluksessa vuodet 1916–1957, joista kaksi viimeisintä vuotta kirkkoherrana. Rovasti Mikkonen kuoli 93-vuotiaana vuonna 1978. Hän oli Timo T. A. Mikkosen isoisä. Rakennuksen julkisivusta löytyy tyylistä poikkeava arkkitehtoninen yksityiskohta: yläkerran ikkunat ovat epäsymmetrisesti vain toisella puolella.

**12** Punatiilinen **Kansalaisopiston talo** on Mäntsälän entinen, järjestyksessä toinen kunnantalo. Uuden kunnantalon tarpeellisuudesta puhuttiin pitkään ennen kuin rakennus vihdoinkin päätettiin rakentaa. Se vihittiin käyttöön 2.12.1934. Rakennusmestari Väinö Siikanen on suunnitellut myös tämän talon. Osa talosta varattiin toimistotiloiksi ja osa asunnoiksi. Nykyisen kunnantalon valmistuttua tämä talo korjattiin perusteellisesti ja kansalaisopisto sai siitä mainiot tilat. Talon seinässä on Marianne Falkin Mäntsälän graniitista tekemä reliefi Vaakalintu vuodelta 1997.

**13** **Mäntsälän kirkko ja sankarihauta.** Nykyinen kirkko on tiettävästi neljäs kirkkorakennus tällä samalla maellä. Tämä kirkko vihittiin käyttöön adventtina 1866. Kirkossa on noin 1500 istumapaikkaa. Arkkitehdiksi mainitaan Jean Wiik, jonka suunnitelmiin teki muutoksia E. B. Lohrmann. Peruskorjauksia on tehty muutamia, viimeisin vuonna 1991. Kirkko on kesäisin tiekirkkona, jolloin se on avoinna arkisin ja paikalla on opas. Tarkempi kuvaus löytyy polun Kirkko ja hautausmaa yhteydessä sivulla 23.

**14** Punaiset aittarakennukset ovat **entiset lainajvästön aitat**, joihin manttaalikunta varastoi viljaa pajojen päivien varalle ja siemenviljaksi. Nyt toisessa aitassa on **Kirvun Pitäjämuseo**, jonne on koottu rajan taakse jääneen Kirvun pitäjän historiaa. Museo on auki tilauksesta (puh. 687 1666). Aikaisemmin aittojen välissä oli kirkkotalli ja museon vieressä sijaitsivat palotallit sekä letkujen kuivaustorni.



*Toisessa kirkkomäen aitoista toimii Kirvun Pitäjämuseo.*

**15** Keltainen **Koivulan kerhotalo** rakennettiin yhteiskoulun koulutaloksi vuonna 1947 ja siinä oli viisi luokkahuonetta. Uuden koulurakennuksen valmistuttua täällä toimi kansalaiskoulu. Nykyään rakennus on seurakunnan omistuksessa ja se on ollut päiväkerhojen, partion sekä lapsi- ja nuorisomusiikkityön käytössä vuodesta 2000. Aiemmin se on toiminut jonkin aikaa myös yläasteen lisärakennuksena.

# Kirkonkylä 2: Keskellä keskustaa



**P** Kirkkomäki, urheilukenttä,  
linja-autoasema.



2,3 km



Kirkonmäeltä Vanha Porvoontie  
Keskustie - Yhdystie - Huvitie -  
Kapinakuja - Urheilupuisto - Kuntopolku.

Nykyään koko kirkonkylässä asuu  
noin 9000 ihmistä eli puolet koko  
pitäjän asukasluvusta. Kuten alla  
olevasta kaaviosta näkyy, väestön  
määrä on vaihdellut paljon.

Vuosi	Asukkaita
1945	8180
1950	11072
1970	10166
1990	14793
2000	16628
2006	18595

Tämä keskustan polku esittelee etupäässä pelkästään ydinkeskustan tärkeimmät rakennukset ja muut kohteet. Kirkonkylä 3 -polku (sivu 16) kertoo vastaavasti keskustan reuna-alueista.

## Keskustan kotiseutupolun kohteet:

- 1 Pitäjätuvasta** on kerrottu tarkemmin edellisen kotiseutupolun yhteydessä sivulla 6.
- 2 Leijonapuisto** on lasten leikkipuisto, jonka perusti Lions Club Mäntsälä. Puisto avattiin 30.5.1978 ja peruskorjattiin kunnan puistojaoksen toimesta kesän 2006 aikana.
- 3 Musiikkiopiston talo** tunnetaan myös nimellä **Pankinmaa**. Mäntsälän Säästöpankki avattiin 4.11.1872. Pankki toimi aluksi kunnantuvassa. Vuonna 1927 tälle paikalle siirrettiin rakennus, josta pankki sai oman toimitalon. Tässä rakennuksessa pankki toimi vuoteen

1954 saakka. Sen jälkeen täällä on toiminut mm. sähkölaitoksen ja kunnanviraston toimistoja. Nykyinen musiikkiopisto muutti rakennukseen 1990-luvulla.

- 4 **Kirkkosillasta** on toinen puoli vanhaa ja toinen puoli uutta siltaa. Vanha silta on tehty vuonna 1933. Sitä ennen joki ylitettiin lähempänä Mäntsälän kartanon rakennuksia, ns. Siltalan talon kohdalla. Nykyinen silta valmistui 1969, jolloin vanha silta jäi kevyen liikenteen käyttöön.
- 5 **Apposen** kiinteistö on entinen tehdasrakennus. Yrjö Apponen avasi omissa talossaan vuonna 1930 nahka- ja kenkätavaroiden kaupan. Hän valmisti neljän suutarin kanssa erilaisia jalkineita. Tehdas työllisti sotien jälkeen jo noin 100 henkilöä. Tehdasrakennusta laajennettiin vaiheittain. Vuonna 1970 tehtaan nimeksi tuli OK-Kenkä Oy. Siellä valmistettiin naisten Noora-jalkineita. Toiminta päättyi marraskuussa 1989 ja kunta osti kiinteistön vuonna 1995. Vuosina 2005–2006 on kovasti keskusteltu, mitä rakennukselle tehdään; puretaanko se pois vai säilytetäänkö. Taideväki haluaisi paikalle näyttely- ja työskentelytiloja, kun taas toiset haluaisivat paikalle asuinrakennuksia. Viimeaikoina tiloissa on pidetty taidenäyttelyitä.
- 6 Mäntsälä-lehden valkoinen ja suoralinjainen toimitalo, **Sereniuksen talo**, on rakennusmestari Väinö Siikasen suunnittelema ja Yrjö Apposen vuonna 1935 rakennuttama. Silloin se oli huippumoderni funkkisrakennus. Jo seuraavana vuonna talo siirtyi Edith ja Viljo Sereniuksen omistukseen. Talossa on toiminut monia eri yrityksiä ja ravintoloita useampaan otteeseen, viimeksi Amizza. Nimismiehen kanslia oli talossa 1950-luvulla ja siltä ajalta on alakerrassa vielä yksi putka. Paikalliskustannus Alanko Ky tuli talon omistajaksi vuonna 1990, josta lähtien Mäntsälä-lehden toimitus- ja taittotyö on tehty tässä talossa.
- 7 Punatiilinen **Huikkolan talo** on Linjaliike Rajalan omistajien asuintalo ja yksityiskoti. Sen vieressä olevassa vanhassa puutalossa on toiminut Rajalan autotarvikeliike ja mm. makeiskauppa ennen nykyistä Matti Marjaniemen hautaustoimistoa.
- 8 **Rajalan autotallit** on punatiilinen rakennus alamaalla. Syksyllä 1924 Jalo Kustaa Rajala aloitti linja-autoliikenteen yhdessä Väinö Levelän kanssa linjalla Mäntsälä-Järvenpää. Järvenpäästä matkaa voitiin jatkaa junalla. Yrityksestä kasvoi jo ennen sotia Mäntsälän suurin liikennöitsijä ja se tunnettiin nimellä Linjaliike Rajala Oy. Yritys myytiin vuonna 1992 Koiviston Auto Oy:lle. Nykyään autotallit ovat mm. Kehys- ja Lasiliike Seppäsen toimitilana.
- 9 **Kiinteistö-Parkin talo** on rakennettu 1900-luvun alkupuolella kaupaksi. Rakennus on lähes ainoa keskustassa säilynyt vanha puutalo. Siinä toimi aikanaan Laurikkalan leipomo ja Lauri Lukiinin ruokakauppa. Myös nykyisen K-Supermarket Kalaasin edeltäjä K-Valtahalli aloitti tässä talossa. Ennen nykyistä omistajaa talossa toimi Mäntsälän Väri.
- 10 **Säästökulman** rakennutti Mäntsälän Säästöpankki 1980-luvun puolivälissä. Se siirtyi tähän tien toisella puolella olevasta keltaisesta rakennuksesta, joka nykyään on suojeltu. 90-luvun laman kourissa Suomen pankkimaailmassa tapahtui suuria muutoksia: Säästöpankki lopetti ja tilalle tuli SYP, jonka nimi vaihtui Kansallispankkiin yhdistettynä Meritaksi ja sitten Nordeaksi. Talon tieltä jouduttiin purkamaan Väinölän rautakauppa ja vanha apteekki. Apteekin purkamista yritettiin estää, mutta lopulta mikään ei auttanut ja kaunis puutalo sai väistyä.

- 11 Isomäki** on aina ollut keskellä kirkonkylää. Soraa sieltä on otettu jo 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Mäestä lohkaistiin suuri osa, kun Keskustielle rakennettiin jatkoa 1970-luvun lopulla ja mäkeä sen tähden kaivettiin pienemmäksi. Mäelle johtaa polku pankkitalon päädyistä.
- 12** Nykyisen apteekin talon kohdalla oli vielä 1960-luvulla Munukan lyhyttavaraliike ja osuuskassan alkuaan rakentama toimitalo, jossa kunnan laboratorio oli jonkin aikaa 1970-luvulla. Lisäksi talossa olivat myös kunnan maatalous- ja vapaa-aikatoimisto sekä terveys- ja työsuojelutarkastajan toimistot. Nykyinen talo rakennettiin 1990-luvulla. Viereisellä tontilla sijaitsi Erikssonin puutarha ja sen kasvihuoneet. Komeat vanhat tuijat ovat muistona siitä.
- 13 Vanha S-marketin talo** oli tyhjänä vielä keväällä 2007. Vanhat mäntsäläläiset puhuvat usein vieläkin Väinölästä. Se oli SOK:lainen osuuskauppa, jonka myymälät (mm. ruoka- ja kangaskauppa) sijaitsivat pitkään näillä main. Vuosien mittaan tehtiin useita muutoksia ja laajennuksia. Myös ravintola Hirvensarvi toimi tässä kiinteistössä. Rauta- ja maatalousosasto oli nykyisen Nordean talon paikkeilla ja alkujaan samassa yhteydessä oli myös ruokakauppa.
- 14 Tiimarin talo** on alkuaan Kansallisosakepankin toimitalo. Se on rakennettu 1950-luvulla. Talossa oli muitakin liiketiloja, mm. Mäkisen pukimo ja Aroheimon kultasepäneliike. KOP tuli Mäntsälään vuonna 1921, jolloin se toimi puutalossa, joka sijaitsi jokseenkin nykyisen Kukkakauppa Niittykukan vieressä. Pankin toiminta päättyi, kun SYP ja KOP liitettiin yhteen vuonna 1995 ja muodostettiin Merita-pankki.

- 15 Mäntsälän Säästöpankin** rakennuttama keltainen toimitalo valmistui syksyllä 1954. Westermarkin suvulla on ollut liike talossa lähes koko ajan. Tasakattoinen lisäsiipi Mäntsäläntien puolelle rakennettiin vuonna 1971. Pankki siirsi toimintansa uusimpaan toimitaloonsa Säästökulmaan (kohde 10) vuonna 1986, jossa nykyään toimii Nordea pankki.



*Mäntsälän Säästöpankin entinen toimitalo.*

- 16** Sanotaan “Se meni ku **Mänttälän kaivoon**”. Tässä Keskustien ja Mäntsäläntien kulman paikkeilla todella oli kaivo 1900-luvun alkupuolella. Se oli hyvin syvä ja vettä siitä otti useampikin talo, mutta pääasiassa se oli nahkuri Järveläisen käytössä.
- 17** Kukkakauppa Niittykukan ja lasten vaatekaupan talon vieressä oli KOP:n ensimmäinen toimitalo 1920-luvulta alkaen. Liikenneöitsijä Emil Tuominen rakennutti uuden talon 1950-luvulla liike- ja asuinkäyttöön. Talossa oli pitkään Vivo, jossa myytiin sekä naistenvaatteita että paperi- ja kemikaliotuotteita. Tuomisen Linjan autotallit sijaitsivat vieressä olevassa matalassa rakennuksessa. Huomatkaa ovien korkeus, eivätpä mahtuisi nykyiset autot ovesta sisään. Uudet tallit rakennettiin 1960-luvun alussa linja-autoaseman lähelle.



*Oikealla näkyy Raitori ja keskellä Bio-Rain talo. Etualan aukio on Mäntsälän kauppatori.*

**18 Osuuspankin talo** on jo kokenut monta muodonmuutosta tälläkin paikalla. Vuonna 1966 valmistui Osuuspankin talo, jota laajennettiin ja saneerattiin niin, että kesäkuussa 1991 se sai nykyisen ulkomuotonsa. Ali-Ollilan tilan rakennukset sijaitsivat tällä tontilla ennen pankkia.

**19 Raitorin** nimellä kulkee talo, jossa nyt sijaitsevat sekä Myrskylän Säästöpankki että Sampo Pankki ja monet muut alakerrassa olevat yritykset. Rakennus valmistui 1980-luvun alussa ja siinä avattiin tukolainen Super-Spar Passari. Valtakunnallisten yrityskauppojen johdosta Passari lopetettiin joulun alla 2005. Tässä kylän keskustassa Färjärinoja kulkee putkessa Färjärinraitin alla. Se ilmestyy näkyviin kuljettaessa kävelytieta rautatieasemaa kohti.

**20** Tätä vaaleaksi rapattua Aimo Kiikkilän omistamaa modernia tyyliä edustavaa taloa kutsutaan edelleen **Bio-Raiksi**, Talousneuvos Väinö Raitanen rakennutti sen 1960-luvun alussa. Hänen puolisonsa ja myöhemmin tyttärensä hoitivat rakennuksessa toiminutta elokuvateatteria, joka sulki ovensa joulukuussa 2002. Uusi yrittäjä jatkoi toimintaa hetken aikaa, mutta ainakaan toistaiseksi eivät elokuvat enää pyöri. Talossa toimi myös Shell-huoltoasema ja autoliike. Myös Backmanin elintarvikeliike toimi nykyisen R-kioskin tiloissa. Bio-Rain edustan aukio tunnetaan nykyään Mäntsälän **kauppatorina**

**21 Mutteri** on yhä edelleen monen mäntsäläläisen mielessä. Se oli entinen linja-autoasema. Matkahuolto avattiin Väinö Raitasen omistamaan kiinteistöön vuonna 1935. Talo oli entinen Svenssonin kauppa, johon Raitanen myöhemmin rakennutti puolipyöreän kahvilaosan. Lempinimi muodostui luontevasti siitä, että linja-autot kiersivät rakennusta "kuin mutteria". Nykyisiä katuja ajatellen Mutteri sijaitsi Raitorin laidalla, keskellä katua. Koska paikka oli hyvin ahdas, lähettivät liikennöitsijät syksyllä 1958 kunnalle kirjeen, jossa kiirehdiittiin uuden aseman rakentamista. Mäntsälä kun oli Suomen vilkkain maaseudun linja-autoasema. Päivittäin lähti yli 300 vuoroa. Samassa rakennuksessa toimivat siis matkahuolto, kahvila-ravintola ja ainakin 50-luvulla myös hammaslääkäri. Ennen kahvilaa tiloissa aloitti Raitasen elokuvateatteri. Uusi linja-autoasema otettiin käyttöön helmikuussa 1962. Pian sen jälkeen Mutteri ja muita lähirakennuksia purettiin, koska keskustaa ruvettiin voimakkaasti rakentamaan.

**22 Mikontorin** talo rakennettiin 1980-luvulla K-Valtahallin tiloiksi. Sen jälkeen talossa on ollut monenlaista toimintaa (mm. ravintoloita ja vaatekauppoja). Osuuspankki oli täällä vuosina 1989–1991 oman remonttinsa aikana evakossa yli vuoden. Posti ja matkatoimisto ovat olleet melko pitkään paikoillaan. Rakennuksen alta purettiin kaksi taloa; parturien Martta ja Ilmari

Juseliuksen talo Kapinakujan kulmalta ja toiselta kulmalta heidän poikansa Jaakko Juseliuksen talo, joka sijaitsi vähän kuopassa Färjärinojan notkossa. Heidän tontillaan oli myös kioski aivan tien reunassa. Siitä moni linja-autolla kulkenut osti jäätelöä tai muuta virkistystä.

**23 Perhelän talo** mainitaan vieläkin usein. Perhelä OTK:lainen osuusliike, jonka pääpaikka oli Järvenpäässä. Nykyisen talon korkea osa on perua vuonna 1936 valmistuneesta vaa-leasta ja kulmikkaasta funkkisrakennuksesta. Monien laajennusten ja muutosten jälkeen rakennusta ei samaksi tunnista. Alakerrassa oli Perhelän rautakauppa ja myöhemmin siinä toimi Stemma-huonekaluliike. Organisaatiota on täälläkin muutettu - samoin myymälän nimeä, joka on ollut E-market, Sateenkaari, Tenna ja Valintatalo. OTK muuttui E-liikkeeksi ja se puolestaan Tradekaksi. Valintatalo muutti pois kevättalvella 2006, kun taas oli tehty valtakunnallisia yrityskauppoja, joiden seurauksena Sesto ja Tradeka liitettiin yhteen. Aika näyttää, mitä tilalle tulee. Nykyisin talossa on mm. Expert-liike ja Santasen kirjakauppa.

**24 Lankinen ja Virtamo** ovat myös pitkään Mäntsälässä toimineiden liikkeiden nimiä. Lankisen talo on se lähempänä Raitoria oleva. Siinä oli Mäntsälän Kirja- ja Kemikalio-kauppa jo heti sotien jälkeen. Muutaman omistajamuutoksen koettuaan kirjakaupan toiminta päättyi tässä talossa 1990-luvun alussa. Virtamo puolestaan on siinä ihan kulmassa, liikennevalojen vieressä. Pukimo Virtamo kauppasi miesten ja naisten vaatteita 1950-luvulta alkaen. 1980-luvun lopulla myymälä toimi Vaatekaupan nimellä, siirtyi muihin tiloihin ja melko pian toiminta päättyi kokonaan. Tonttien nykyinen omistaja on tehnyt suunnitelmat uusista taloista ja saapa nähdä millaisia rakennuksia paikalle nousee.

**25 S-market** on aivan uusi rakennus Keskustien ja Yhdystien risteyksessä. Se avattiin keväällä 2006. Rakennustyön aloitti Tuko, mutta valtakunnallisten yrityskauppojen takia omistajaksi tuli SOK ja niinpä S-market muutti näihin tiloihin. Uuden talon alta purettiin pois talo, jonka **PYP, Pohjoismaiden Yhdyspankki**, (myöhemmin SYP, Suomen Yhdyspankki) rakennutti aloittaessaan toimintansa Mäntsälässä vuonna 1958. Pankkitoiminta tosin siirtyi Säästökulmaan eli nykyiseen Nordean taloon 1990-luvun puolivälissä, jolloin seurakunta osti talon. Rakennuksessa toimi useita muita yrityksiä. Koululaiset ja monet muut varmaan muistavat, että hammaslääkäri Sinikka Evinen-Carleman otti vastaan potilaita toisen kerroksen huoneistossa "kymmeniä vuosia". Toinen pois purettu kaunis puutalo oli **Sivenin radioliike**, joka aloitti toimintansa jo vuonna 1949 nykyisen Raitorin paikalla sijainneessa liiketalossa.

**26 Rakentajien ja raivaajien patsas** on linja-autoaseman puistossa. Mäntsälä vietti 400-vuotisjuhliansa vuonna 1985. Sen kunniaksi professori Heikki Varja teki tämän reliefin, joka on kiinnitetty isoon kivipaateen. Aloitteentekijänä oli silloinen kunnanvaltuuston puheenjohtaja Soini Hämäläinen, joka lausui saatesanoiksi: "Katso taaksepäin: kiitä. Katso eteenpäin: luota. Katso ylöspäin: usko." Lahdentien toisella puolella näkyvät entisen meijerin rakennukset (ks. s.19 kohde 21).



400-vuotis muistomerkki, taustalla meijeri.



*Mäntsälän seurojentalon julkisivu on huolella entisöity.*

- 27 Linja-autoasema** otettiin käyttöön 15.2.1962. Sen rakennutti Sotainvalidien Veljesliiton Mäntsälän osasto, joka vuokrasi toimitilat edelleen ja sai siten tuloja toimintaansa. Mäntsälän linja-autoasema on ollut Suomen vilkkaimpia maaseutuasemia. Aseman pyöräkatoksen on suunnitellut mäntsäläläinen arkkitehti Mikko Aho.
- 28 Linja-autotallit** rakennutti Tuomisen Linja Oy:n omistaja, liikennöitsijä Emil Tuominen, 1960-luvun alussa tänne linja-autoaseman lähelle. Viimeksi täällä oli Etelä-Suomen Linjaliikenteen autoja, jotka muuttivat Veturin alueelle vuonna 2005. Mäntsälän Autokoulu toimi pitkään siipirakennuksessa, mutta se muutti syksyllä 2006 Kivistöntielle. Autotallit puretaan ja tilalle rakennetaan asuintaloja, jotka valmistunevat vuonna 2007 tai 2008.
- 29 Seurojentalo** on alkuaan Mäntsälän suojeluskuntatalo. Talon vihkiäisjuhla pidettiin 26.8.1926. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Einar Flinckenberg. Vaikka rakennustarvikkeita saatiin lahjoituksina, piti lainaakin ottaa 750 000 silloista markkaa (nykyrahassa noin 180 000 euroa). Suojeluskuntatalolla näytettiin elokuvia 1930- ja 1940-luvuilla. Sotien jälkeen talo lahjoitettiin urheiluseuroille Mäntsälän Veli ja Hirvihaaran Verso. Myöhemmin Mäntsälän urheilijat (MU) oli virallinen omistaja. Taloa laajennettiin vuonna 1968, koska tanssi-iltoina kaikki halukkaat eivät aina mahtuneet sisään. Laajennus oli nykyisen torin puolella sijainnut peltihalli, mutta se purettiin pois 1990-luvulla. Kunta tuli omistajaksi vuonna 1989. Torilla järjestetään markkinoita muutaman kerran vuodessa.
- 30 Kiinteistö Oy Mäntsälänkulma** (Huvitie 5) on Mäntsälän ensimmäinen asunto-osakekerrostalo. Se rakennettiin 1960-luvun alussa.
- 31 Urheilukentän** paikasta ruvettiin keskustelemaan seurakunnan kanssa vuonna 1946. Kunnanvaltuustossa puhuttiin useasti rahan myöntämisestä kentän rakentamiseen. Päätös asiasta saatiin monien vaiheiden jälkeen ja vihkiäisjuhlaa vietettiin 7.9.1952. Urheilukentällä ja seurakuntakeskuksen viereisellä alueella pidettiin Suuret Herättäjäjuhlat vuonna 1988.
- 32** Laitimmaisena vasemmalla on Mäntsälän **ensimmäinen Aravatalo**, joka valmistui 1960-luvulla. Oikeanpuoleiset kaksi taloa ovat vanhusten asuintaloja.

# Kirkonkylä 3: Kolme kunnantaloa



**P** Kirkko, kansalaisopisto, terveyskeskus, Kunnantalo, linja-autoasema, seurakuntakeskus, urheilukenttä.

 3,8 km  

Kirkonmäeltä Vanha Porvoontie - Vuotavantie - Kartanonraitti - Terveyskeskuksen tie - Keskustie Kartanonraitti - Kivistöntie - Lahdentie - Veteraanitie - Urheilupuisto Urheilutie - takaisin kirkonmäelle.



I  
1  
8  
6  
7



II  
1  
9  
3  
4



III  
1  
9  
9  
2



## Kolmen kunnantalon kierroksen kohteet:

- 1 Vanha pitäjätupa** on Mäntsälän ensimmäinen kunnantalo. Tämä pieni punainen rakennus on tehty talvella 1854–1855. Siihen kuului sali, kamari ja keittiö. Suomessa tuli kunnallislaki voimaan vuonna 1867, jolloin kunta sai hoitaakseen monia aiemmin seurakunnalle kuuluneita tehtäviä. Niinpä tarvittiin kunnantupa, missä yhteisistä asioista voitiin päättää. Siihen asti pitäjän asioista oli päätetty kirkonkokouksessa. Monena on talo ollut vuosien mittaan; kokoustiloina, koulutiloina, koulun keittolana ja jopa ruumiinavauksia on tehty sen kellarissa. Myös säästöpankki aloitti toimintansa tässä talossa. Pitäjänmuseona rakennus oli jonkin aikaa ennen Sepänmäen museoalueen avaamista. Nyt rakennus on ollut tyhjänä jo pitkään. Kunta pitää huolta, että vesi tai varkaat eivät pääse sisälle. Kumpa joku kehittäisi talolle jotakin sille arvoista toimintaa ja huolehtisi, että ainakin ulkokuori saataisiin säilymään osana kulttuuri-miljöötä. Tuvan viereinen kenttä on ollut vanha toriplaani.
- 2 Punatiilinen Kansalaisopiston talo** on Mäntsälän entinen, järjestyksessä toinen kunnantalo. Uuden kunnantalon tarpeellisuudesta puhuttiin pitkään ennen kuin rakennus vihdoinkin päätettiin rakentaa. Se vihittiin käyttöön 2.12.1934. Talon on suunnitellut rakennusmestari Väinö Siikanen. Osa talosta varattiin toimistotiloiksi ja osa asunnoiksi. Nykyisen kunnantalon valmistuttua tämä talo korjattiin perusteellisesti ja kansalaisopisto sai siitä mainiot tilat. Talon seinässä on Marianne Falkin Mäntsälän graniitista tekemä reliefi Vaakalintu vuodelta 1997.
- 3 Leijonapuisto** on lasten leikkipuisto, jonka perusti Lions Club Mäntsälä. Puisto avattiin 30.5.1978 ja peruskorjattiin kunnan puistojaoksen toimesta kesän 2006 aikana.
- 4 Musiikkiopiston talo** tunnetaan myös nimellä **Pankinmaa**. Mäntsälän Säästöpankki oli ensi kerran avoinna 4.11.1872. Se toimi alkuun kunnantuvassa. Vuonna 1927 tälle paikalle siirrettiin rakennus, jossa pankki toimi vuoteen 1954 saakka. Tässä rakennuksessa toimi sen jälkeen mm. sähkölaitoksen ja kunnanviraston toimistoja. Musiikkiopisto muutti rakennukseen 1990-luvulla.



*Musiikkiopiston talo eli Pankinmaa.*

maaherra Möllersvärdin Ulla-tytärtä, jota hän oli tanssittanut Porvoon valtiopäivien avajaisissa joitakin viikkoja aikaisemmin. Kyseisestä tapahtumasta kertovaa elokuvaa “Tanssi yli hautojen” on kuvattu mm. täällä. Kartanolla on ollut huomattava vaikutus koko kunnan vaiheisiin ja kehitykseen. Esim. Kartanonpellon asuinalue on kartanon entisiä peltoja.

- 8 **Anderstorp** on kuntalaisten kunnioittaman lääkäri Andreas Carlbergin (1897–1972) eläkeläiskoti. Hän toimi Mäntsälän kunnanlääkärinä vuodesta 1931 noin vuoteen 1960. Hän piti täällä myös yksityisvastaanottoaan muutaman vuoden. Elisabeth Rehn on hänen kolmesta tyttärestään nuorin. Talo on nyt päiväkotina.
- 9 **Kotokartano** tarjoaa palveluasuntoja vanhuksille. Se on Mäntsälän kunnalliskodin seuraaja ja se valmistui vuonna 1986. Vanha kunnalliskoti (ks. s.21 kohde 9) sijaitsi Anttilan asuatomessualueen laidassa ja oli toiminnassa vuodet 1926–1986.
- 10 **Terveyskeskus** on rakennettu vuonna 1979 ja sen laajennusta suunnitellaan.
- 11 **Kivistöntien palvelutalo** on melko uusi. Se valmistui vuosituhatosen vaihteen aikoihin. Talon pihalla on Heikki Varjan **suihkuallasveistos “Rannalla”** vuodelta 1979.
- 12 **Kirkonkylän koulua** kutsuttiin keskuskansakouluksi, kun se valmistui syksyllä 1951. Koulun alakerrassa toimi myös kirjasto. Koulun viereen valmistui vuonna 1961 **opettaja-asuntola** ja sen päätyyn kirjaston uudet tilat, jotka ovat olleet jo pitkään koulun käytössä.
- 13 **Railon paja** tuli kuuluisaksi vuonna 1954–1955, kun tehtiin Helsinki-Lahti-tietä. Silloinen Railon paja sijaitsi lähempänä nykyistä paloasemaa, keskellä rakenteilla olevaa tietä. Järkähtämätön seppä ei halunnut pajastaan luopua. Lopulta hän antoi periksi, kun kunta lupasi rakentaa uuden pajan tien varteen. Asuintalo purettiin 90-luvulla. Railo oli aloittanut työt pajassaan vuonna 1925 ja hänen oppipoikansa Heikki Laine teki viimeiset työt vuonna 1975.
- 14 **Paloasema** valmistui vuonna 1968. Tallissa on yleensä yksi Keski-Uudenmaan pelastuslaitoksen paloauto ja ambulanssi. Lisäksi siellä on VPK:n autoja.
- 15 **Uuden lukion** harjannostajaisia vietettiin joulukuussa 2006. Talo valmistuu syksyllä 2007.
- 16 Mäntsälän kolmas ja viimeisin **kunnantalo** on komea rakennus. Se valmistui kesällä 1992 ja sen on suunnitellut arkkitehti Arto Sipinen. Samalla mäellä olivat ennen Karhulan tila.
- 17 **Euromarketin talo** rakennettiin vuonna 1989. Aluksi siinä toimi K-tavaratalo Ostopörssi ja myöhemmin Sesto, joka muuttui Euromarketiksi talvella 2006. Aikaisemmin paikalla on sijainnut **Ali-Peltosen talo**, jota myöhemmin kutsuttiin Virkalaksi. Mäntsälän ensimmäinen kunnallinen lasten päiväkotialoitti Virkalassa vuonna 1971.
- 18 **Kalaasin talo** avattiin joulun alla 2003. Talon paikalla oli mm. **Anttilan autokorjaamo**.
- 19 Silloin kun ei vielä ollut moottoritietä, kaikki 4-tien liikenne kulki Mäntsälän keskustan läpi.

Liikenne-radiossa sai usein kuulla, että perjantai- ja sunnuntai-iltaisina autojonot seisovivat Mäntsälän paikkeilla. Paikkakuntalaistenkin oli vaikeaa ylittää iso tie, kun se “oli täynnä autoja”. Niinpä 1980-luvulla rakennettiin tämä alikulku kevyen liikenteen käyttöön. Huomaa koulu-laisten vuonna 1992 tekemät ”luolamaalaukset”. Färjärinoja kulkee putkessa Färjärinraitin alla. Kuljettaessa Färjärinraitia kohti rautatieasemaa oja ilmestyy matkan varrella näkyviin.

**20 Huikkolan kiinteistöt.** Stock Shopin tiloissa toimi Posti ja yläkerrassa verotoimisto. Viereisen Elmo Sportin tiloissa oli alkujaan K-Valtahuoli ja sen jälkeen Alko. Yläkerrassa oli alkujaan nimismiehen kanslia. Ravintolatilissa ovat toimineet Länsi-Reimari, Neliapila ja nyt Lesti.

**21 Meijeri** aloitti toimintansa 1905 vanhassa **Kivipeltosen talossa**, joka oli rakennettu Mäntsälän kirkon ylijäämätilistä. Vanhan meijerin tiloissa on ollut mm. ravintola Lasimestari ja kunnan nuorisotiloja. Nyt tilat ovat tyhjiään epäonnistuneiden homekorjausten vuoksi. Takana, kirkkutorin rakennuksessa oli 70-luvulla Taidelasiseppien lasinpuhaltamo. Alkuun se oli sikala.

**22 Rakentajien ja raivaajien sekä Mäntsälän 400-vuotis muistomerkki** (ks. s.14 kohde 26).

**23 Linja-autoasema ja Tuomisen tallit** (ks. s.15 kohteet 27 ja 28).

**24 Mäntsälän Soppu** on vaalea kerrostalo, joka sijaitsee **vanhan työväentalon** paikalla. Tästä voimme ylittää Mäntsälänjoen kävelysiltaa myöden ja saavumme Urheilupuistoa kiertävälle polulle. Tällä paikalla on talvella valaistu hiihtolatu.

**25 Mäntsälän kesäteatteri** oli pitkään Nuorisoseuran esittämien näytelmien idyllinen esityspaikka. Kesäteatterina paikka on siitä erikoinen, että näyttämön ja katsomon välissä virtaa joki. Lukuisat ilkeät hävitystyöt ovat aiheuttaneet teatterin nykyisen alennustilan. Toivottavasti teatteri saadaan vielä uuteen kukoistukseen.

**26 Mäntsälän jäähalli** valmistui vuonna 2003 ja on nykyään vilkkaassa käytössä. Se toimii mm. Mäntsälän Jäätikereiden kotiareenana. Parillisina vuosina järjestetään Mäntsälän messut.

**27 Punainen tupa** Jäähallin ja Monitoimitalon välissä on vanha **seurakunnan työntekijöiden asuintalo**, joka toimi pitkään Mäntsälän Metsäkäpyjen partiokolona.

**28 Monitoimitalo** on valmistunut vuonna 1987. Alkuun se oli tarkoitettu liikunta- ja nuorisokäyttöön, mutta nyt nuorisotilat ovat **kirjasto**. Pappila (s.8 kohde 10) pilkottaa oikealla.

**29 Seurakuntakeskus** vihittiin käyttöön 24.8.1980. Talossa on kirkkoherranvirasto, iso juhlasali, pieni toimituskappeli ja muita pienempiä kokoontumistiloja.

**30 Päiväkoti** on entinen kappalaisen virkatalo, **“Pikku-Pappila”**. Seurakunnan kappalainen asui Koskenrannan pappilassa vuodet 1925–1963, mutta koska se oli kovin kylmä, se myytiin ja tilalle rakennettiin tämä talo vuonna 1963. Talo on 60-luvun matalaa tyyliä ja siinä on suuret ikkunat. Kappalainen Matti Vuolanne kutsuikin sitä “Lättäpappilaksi”. Ennen päiväkotia talossa oli maatalous- ja nuorisotoimisto, myöhemmin diakoniatoimisto ja eläkeläisasuntoja.

# Kirkonkylä 4: Lahdentien tuolla puolen



0,5 km



Euromarketin  
parkkipaikka.



10 km



Färjärinraitti - Sälinkääntie -  
Mikkolantie - Kotkansiipi -  
Tilhitie - Käpykuusentie -  
Mikkolantie - Sälinkääntie -  
Hopeasiipi - Kyläraitti - Kal-  
solantie - Lavutie - Einontie -  
Heikkiläntie - Mäntymäentie -  
Pajamäentie - Puotikuja -  
Sälinkääntie.

Kirkonkylä alkaa laajeta voi-  
makkaasti uuden rautatiease-  
man suuntaan. Kaunismäellä  
on vanhaa asutusta. Jurvalan  
alue rakennettiin 1980-luvulla.  
Anttilan alueen I-osa on asunt-  
omessualue vuodelta 1992. Se  
on parin viime vuoden aikana  
levinnyt reunoiltaan. Lähi-  
vuosina tullaan rakentamaan  
Kaunismäen, Männikön ja  
Hietastenmäen asuntoalueet  
aivan aseman lähelle. Hieman  
hassua on, että sama mäki on  
eri niminen eri puolilla. Kun  
kuljetaan kirkolta Sälinkäälle  
päin, on ylämäen nimi Kau-  
nismäki, kun taas alamäen  
puoli onkin Hietastenmäki.



*Vanha Hepola vielä keväällä 2007. Mäntsälän vanha kunnalliskoti Anttilassa on suuri talo.*

### **Lahdentien tuolla puolen -polun kohteet:**

- 1** Alikulikutunnelista ja Färjärinojasta tarkemmin edellisellä polulla (ks. s.18 kohde 19).
- 2** **Krakaun talo** on ollut paikallaan jo 1800-luvun lopulla. Se oli Mäntsälän asuntomessujen ulkopuolinen kohde vuonna 1992. Siinä esiteltiin maatilan päärakennuksen peruskorjaus.
- 3** **Hepolan koulussa** aloitettiin opetus tammikuussa 1991. Oppilaita on runsaat 200. Koulun liikuntatilojen sisämaalauksen on tehnyt taiteilija Sven-Olof Westerlund. Koulun piha-alueella oli omaleimainen korkeakattoinen vanha puutalo, joka purettiin suuresta vastustuksesta huolimatta kesällä 2007. Se oli peräisin 1900-luvun alkupuolelta ja toimi kunnan eläinlääkäriin virkatalona. Sitä kutsuttiin Hepolaksi ja sama nimi annettiin uudelle koulurakennuksellekin. Jotkut ulkopaikkakuntalaiset ovat luulleet Hepolan koulua ratsastuskouluksi, eikä ihme, sillä muistuttaahan se moottoritiltä katsottuna hieman hevostalleja.
- 4** Aivan moottoritien vieressä **Sälinkäänsillan** kainalossa näyttävällä paikalla on **Kalsolan** talo. Sälinkäänsillaksi kutsutaan pitkää siltaa, joka ylittää sekä moottoritien että rautatien.
- 5** **Rautatieasema** odottaa vielä itse asemarakennusta, mutta kyllä junat täällä pysähtyvät. Olemme ns. Kerava-Mäntsälä-Lahti-oikoradan varrella. Radasta puhuttiin jo 1980-luvulta alkaen, mutta mitään näkyvää ei tapahtunut, kunnes keväällä 2002 kerrottiin, että rakennustyöt alkavat saman vuoden syksyllä. Urakka maksoi 331 milj. euroa ja uutta rataa saatiin runsaat 70 km. Suuret avajaiset pidettiin 1.9.2006 ja varsinainen liikenne aloitettiin 3.9.2006.
- 6** **Maakaasulinjaa** rakennettiin Mäntsälässä vuoden 1985 aikana, jolloin putket vedettiin Kouvolasta pääkaupunkiseudulle ja Tampereelle. Kaasulinja on merkitty valkoisin pylvään. Talvisin maakaasulinjalle tehdään hiihtolatu. Ladun alkupää on tässä lähellä tennishallia, toinen pää on Hirvihaaran hiihtokeskuksessa. Hiihtäjien autojen parkkipaikaksi on varattu entinen sähkölaitoksen pylväsvaaran "laani". Ladun voi yhtä hyvin myös aloittaa paloasemalta.
- 7** **Tennishalli** on ylipainehalli, jossa on kaksi maalattua asfalttikenttää. Hallin omistaa Mäntsälän Tennisseura ry.
- 8** **Anttilan asuntoalue** rakennettiin vuoden 1992 asuntomessualueeksi. Messujen pinta-ala oli 10 ha ja esillä oli 40 näyttelykohdetta. Kävijöitä oli 175 000. Messujen erikoisteemoina olivat kestävä kehitys, jätehuolto ja kierrätys sekä talojen monipuoliset lämmitysratkaisut. Aluetta laajennettiin 2000-luvun alkupuolella.

**9** Anttilan alueella sijaitseva suuri ja monimuotoinen talo on **Mäntsälän vanha kunnalliskoti**, joka rakennettiin vuonna 1926 Anttilan maatilalla. Siitä juontaa koko alueen nykyinen nimi. Vanhainkodin toiminta päättyi täällä vuonna 1986, kun keskustaan valmistui Kotokartano (ks. s.18 kohde 9). Rakennuksessa toimii nykyään Anttilan päiväkotia, jota parhaillaan (kevät 2007) laajennetaan. Ala-talossa hoidetaan vanhuksia.

**10** **Kauppapuutarhan** suuret kasvihuoneet kuuluvat Finnplant Oy:lle, joka puolestaan kuuluu Ruusutarhat-konserniin. Siellä kasvatetaan kotimaisia ruukkuruusuja ympäri vuoden kukkakauppojen tarpeisiin. Lämmitykseen käytetään maakaasua.

*Ajellaan takaisin päin ja mennään kohti Hietastenmäkeä, mutta sitten käännytäänkin tulevalle Kaunismäen-Männikön asuntoalueelle. Siellä tehdään ensimmäisiä rakennuksia vuoden 2007 aikana. Asukkaita tulee olemaan yhteensä noin 2000. Rautatie alitetaan aseman takaa.*

**11** **Riihenmäen koulu** valmistui 1990-luvun lopulla. Se on Suomen ensimmäinen Unicef-koulu, jossa "luova hulluus" ja kansainvälisyys ovat tärkeitä opetuksen periaatteita. Koulussa on oppilaita yli 350 ja opettajia kolmisenkymmentä. Koulurakennus on saanut paljon kiitosta ja huomiota moderneista ja viihtyisistä tilaratkaisuistaan.

Viereisessä rakennuksessa toimiva **Uudenmaan erityispalvelut** on Uudenmaan kuntien omistama kehitysvammaistyön kuntayhtymä. Sen hallinnollinen keskus on Mäntsälässä. Kaunismäen hallinto- ja työkeskuksen rakennukset on tehty 1980-luvulla.


**12** Mäntsälän **hellunaiseurakunnan temppelin** vihkiäisiä vietettiin joulukuussa 1994. Sen suunnitteli seurakunnan jäsen, insinööri Tapio Rautiainen.

**13** **Käsityökeskus** on Uudenmaan Taito ry:n ylläpitämä neuvonta- ja kudontapaikka. Tämä keltainen puutalo on alkuaan ollut Soukkiossa **kappalaisen pappilana** (ks. s.45 kohde 11). Se siirrettiin tänne Mäntymäelle vuonna 1931, jolloin vastavalittu kunnanlääkäri **Andreas Carlberg** aloitti toimintansa "uudessa" talossa. Vastaanottohuone ja odotushuone olivat toisessa päässä, koti toisessa päässä. Talo on samalla myös Elisabeth Rehnin (o.s. Carlberg) lapsuudenkoti. Tohtori Carlberg muutti omaan taloonsa, Anderstorpiin (ks s.18 kohde 8), vuonna 1958. Käsityökeskus muutti taloon 1980-luvun lopulla. Kansalaisopiston kudontapiirillä on myös tilat talon toisessa päässä.

Myöhemmin talossa asui pitkään Mäntsälän ensimmäinen kunnanjohtaja Tapio Hyyryläinen perheineen. Hän oli päättänyt puuttua kirkonkylää vaivanneeseen asutuspulaan ja käynnisti vilkkaan asuntotuotannon. "Hänen työhuoneensa kynnyksellä oli kunnalaisille matala", sanotaan Mäntsälän Historian III:ssa osassa. Tämä oli totta, sillä Hyyryläinen lähti mielellään mukaan vaikkapa näyttämään tontteja mahdollisille uusille asukkaalle.

**14** **Puotikujalla** on vielä jäljellä 1900-luvun alkupuolelta peräisin olevia vanhoja puutaloja. Jännästi kiemurteleva idyllinen reitti on osin uusi, teitä on rakennettu vasta 2000-luvun alkupuolella. Puotikujan ja Sälinkääntien risteyksessä aivan tien vieressä on keltainen rakennus, jossa Vieno Lukiini piti kauppaansa 40-70 luvulla ja siitä kujan nimikin juontaa juurensa.

## Kirkko & hautausmaa

 0,9 km

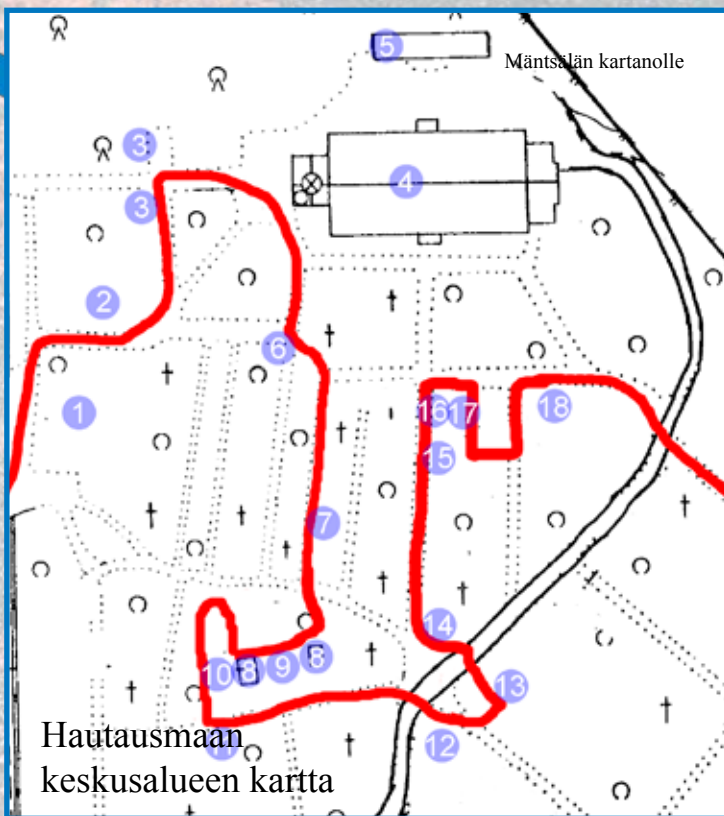


 Kirkonmäellä

Reitti kuljetaan kokonaan kirkon pihan ja hautausmaan alueella.



*Mäntsälän kirkko hautausmaalta päin.*



### Kirkon ja hautausmaan kierroksen kohteet:

- 1 Sankarihaudan** muistomerkin on suunnitellut Ilmari Wirkkala. Muistolaatoissa on 218 mäntsäläläisen ja 49 Karjalaan haudatun sankarivainajan nimet.
- 2 Karjalaan jääneiden muistomerkki** “Karjalan neito” on professori Heikki Varjan pronssi-veistos, joka paljastettiin vuonna 1965. Muistomerkin pystytti Mäntsälän Karjala-seura.
- 3 Kansalaissodan 1918 muistomerkit** sijaitsevat lähellä kirkon pääovea pitkien portaiden ylätasanteella. Valkoisten muistomerkki on mustaa kiveä ja se paljastettiin vuonna 1926. Punaisten muistomerkki on punaista graniittia ja sen paljastusjuhla oli vuonna 1946. Kiveen on kaiverrettu teksti “Veljiksi kaikki ihmiset tulkaa”.
- 4** Nykyinen **kirkko** on Mäntsälän neljäs. Kaikki edelliset kirkot ovat olleet hirsirakenteisia ja sijainneet tällä samalla mäellä. Kirkon ylijäämätilistä rakennettiin vielä Kivi-Peltosen talo keskustaan (ks. s.19 kohde 21) ja Ali-Tupalan talo Levannolle (ks. s. 59 kohde 5). Mäntsälän kirkko on valmistunut vuonna 1866. Arkkitehdiksi mainitaan Jean Wiik, jonka suunnitelmiin teki muutoksia E. B. Lohrmann. Istumapaikkoja on noin 1500:lle henkilölle. Kirkkosalin pituus on 38 m, leveys 19 m ja korkeus 15 m. Kellotornin korkeus on 52 m. Mäntsälän kirkko onkin kooltaan Espoon hiippakunnan suurin. Peruskorjauksia on tehty useita ja viimeisin toteutettiin vuonna 1991 arkkitehtien Pirkko ja Arvi Ilosen suunnitelmien mukaan.

Keskikäytävien risteyksen yläpuolella riippuu suuri kristallikruunu. Se on alkuaan ollut Koiviston kirkon valaisimena, mutta tuotiin sieltä pois sodan jaloista. Kruunu oli varastoi-

tuna 50 vuotta ennen kuin se sijoitettiin Mäntsälän kirkkoon vuonna 1991. Pilareissa olevat lampetit on suunnitellut Helena Tynell ja ne ovat vuodelta 1950. Alttaritaulu on nimeltään “Paimenten kumarrus” ja sen on maalannut Bernhard Reinhold. Yläreunassa on teksti: “he lähtivät kiireesti ja löysivät Marian ja Joosefin ja lapsen, joka makasi seimessä”. Taulun lahjoitti uuteen kirkkoon Ylikartanon omistaja Hugo von Qvanten. Suomessa on vain kolme Jeesuksen syntymä -aiheista alttaritaulua. Kastemaljan on tehnyt professori Heikki Varja. Seurakunnan naiset lahjoittivat sen kotikirkolle vuonna 1957. Kangasalan Urkutehtaan valmistamat 35-äänikertaiset urut on rakennettu vuonna 1968. Urkujen disposition on suunnitellut professori Tauno Äikää.

Hautavaakunat kirkkosalin seinillä ovat 1600-luvulta:

- Anders Möller, haudattiin tammikuussa 1680, Mäntsälän kartano.
- Ewolt Gustaf von Wietinghof, haudattiin tammikuussa 1674, Etolan kartano.
- Petter Nassokin, haudattiin tammikuussa 1680, Mäntsälän kartano.
- Johan Thewitz, haudattiin huhtikuussa 1695, Mäntsälän kartano.

- 5 Kirkon takana on vuonna 1991 rakennettu **huoltorakennus**, josta löytyvät myös kirkon WC-tilat. Huoltorakennuksen tiilet ovat käsintehtyjä ja mukailevat kirkon alkuperäisiä tiiliä. Rakennusta laajennettiin vuonna 2002, jolloin **ruumishuonekin** saatiin saman katon alle.

## Hautausmaa

Mäntsälässä on vain yksi hautausmaa. Erillistä siunauskappelia ei ole, koska kirkko on aivan vieressä. Yksityishaudoilla on useita eri taiteilijoiden tekemiä patsaita tai muita muistomerkkejä. Pitäjän ja seurakunnan merkkimiesten haudat kertovat myös omaa historiaansa.

- 6 **Aino Aaltosen** o.s. Pietiläisen hauta. Hän oli kuvanveistäjä Wäinö Aaltosen 1. vaimo.
- 7 Vanhan kirkon alttarin paikalle rauta-aidan sisälle on haudattu kappalainen **Johan Didrik Lönnroth** ja hänen mäntsäläläissyntyinen puolisonsa.
- 8 Hautausmaalla on kaksi entistä **hautakappelia** eli ruurelia. Toinen on Saaren kartanon Sederholmien ja toinen Hautjärven kartanon Kuhlefeldtien. Ne on rakennettu 1800-luvun puolivälissä. Nyt niitä voidaan käyttää suvun uurnien hautapaikkana.
- 9 Kappelienvälissä on melko huomaamaton maassa makaava kivilaatta, joka on Mäntsälän kartanon isännän maaherra **C. A. Möllersvärdin ja hänen vaimonsa muistokivi**. Heidän tyttärensä Ulla oli keisari Aleksanteri I:n ihastuksen kohde Porvoon valtiopäivillä 1809. Kivi on hautausmaan vanhimpia säilyneitä hautamuistomerkkejä.
- 10 Aidan puoleisen kappelin vierestä löytyy syressin alta **Abraham Ehnroosin** hauta. Aivan vieressä rauta-aidan sisällä on kirkkoherra **Karl Edward Aspelundin** kivetön hauta. Hän on tunnettujen laulajien Ami ja Monica Aspelundin esi-isä. Aivan läheltä kolmannelta käytäväriviltä maantieltä päin lukien löytyy kanttori **Silfveniuksen** hauta. Samaa käytävää eteenpäin kuljettaessa tulee vastaan myös kuvanveistäjä **Heikki Varjan** hautamonumentti.
- 11 Kenkätehtailija **Yrjö Apposen** hauta. Tietoa Apposen kenkätehtaasta sivulla 11 kohde 5.



- 12** **Urnalehto ja muistelupaikka** rakennettiin vuonna 1994. Sen on suunnitellut arkkitehti Bey Heng. Pystyypaasissa on teksti: kiitos suruista - kiitos iloista - kiitos rakkaudesta. Muistelupaikan vieressä oleva tyhjä alue on varattu mahdollisten kriisitilanteiden joukkohaudoiksi. Lähellä on myös järkälemäinen musta **Juho Heikki Leinon muistopaasi**. Tarina kertoo, että hän oli aivan tavallinen työmies, joka halusi jo eläessään pystyttää paaden itselleen.
- 13** Harmonikkataiteilija **Taito Vainion** haitarin muotoinen hautakivi. Hän oli harmonikansoiton Suomen mestari vuosina 1956 ja 1958. ”Ilta Välimerellä” lienee tunnetuin esityksensä.
- 14** Muistelupaikalta vähän kirkkoon päin on **Isänmaan puolesta 1918 henkensä antaneiden hauta** (pitkähkö hautakivi), jossa lepää Sääksjärven miehiä. Toisaalla (ks. kohde 20) on Ohkolan miesten hauta. Sisällissodassa ja sen seurauksena kuolleita mäntsäläläisiä oli 24 valkoista ja 150 punaista. Osa valkoisista on haudattu perhehautoihin.
- 15** Kirkolle päin menevän hautapolun varrelta löytyy rovasti **Anshelm Mikkosen** hauta. Hän oli myös tv-julkkis Timo T. A. Mikkosen isoisä.
- 16** Seuraavan rivin kirkonpuoleisessa päässä on pensasaidan sisällä Saaren kartanon isännän vapaaherra **Knut Richard de la Chapellen** hauta. Saman käytävän varrelta melkein vierestä löytyvät myös entisten kirkkoherrojen **Vilho Vuorelan** ja **Kalle Tanskan** haudat. Tanskan hautaan on haudattu myös hänen poikansa Tuomo Tanska, joka tunnettiin monipuolisena muusikkona ja useiden TV:n musiikkiohjelmien tuottajana.
- 17** Seuraavassa rivissä aivan edellä esiteltyjen hautojen takaa löytyvät Mäntsälä Seuran ja Sepänmäen museon perustajan kotiseutuneuvos **Osmo Viljasen**, Mäntsälän ensimmäisen kunnanjohtajan **Tapio Hyyryläisen** ja kunnanlääkäri **Andreas Carlbergin** haudat.
- 18** Mäntsälän kartanon nykyisen omistajasuvun **Herlevin sukuhauta** on tämän alueen laitimmaisimpana. Haudan läheltä lähtee paljon käytetty kävelypolku kartanolle päin.
- 19** Kuusiaidan takana pellon toisella puolella häämöttävät **kartanon villatehtaan rauniot**.
- 20** Toinen **Isänmaan puolesta v. 1918 henkensä antaneiden hauta**. Tässä ohkolalaisia.
- 21** Vanhan ruumishuoneen takaa polun varrelta näkyy paljon vanhoilta haudoilta poistettuja rautaristejä. Tämä alue oli aikoinaan **köyhien rivihauta-alue**. Alue oli tavallaan jatkuvasti avoinna oleva rivihauta, jota peitettiin sitä mukaa kun se täyttyi. Piispa Martti Simojoki kielsi tällaisen hautaustavan tehdessään piispantarkastusta vuonna 1962.
- 22** **Vanha ruumishuone**, joka on nykyään hautausmaan varastokäytössä ja hautausoimistona.
- 23** Vanhan kiviaidan takana on kaunis puistoalue, jota 1970-luvulla haaveiltiin seurakuntakeskuksen paikaksi ja myös siunauskappelia on siihen ajateltu. Alue oli kuitenkin vanhan ruotsalaisrouvan omistuksessa eikä kauppoja saatu syntymään. Rouvan kuoltua alue siirtyi Ruotsin valtion omistukseen ja vasta 1990-luvun alussa seurakunta sai ostettua alueen itselleen.

# Numminen & Hermanonkima



Nummisten polun alkupää on kirkonmäellä. Hermanonkimaan lenkin alkupää on Nummisissa noin 9 km päässä kirkonmäeltä.



Kirkonmäki, Nummisten ky-äkauppa, Alikartanon piha.



10 + 12 km

Kirkonmäki - Nordenskiöldintie - Porvoontie - Nummistentie.

**Lisälänkki takaisin kirkolle:**

Onkimaantie - Hermanonkimaan- tie - Viertolantie - Vanhaporvoon- tie ja takaisin kirkonmäelle.

## Nummisten keskuskartta



Asukkaita Nummisissa on liki 1500. Kylän elämä liittyi menneinä aikoina tiiviisti kartanoihin, joita Nummisissa onkin monta. Aluksi oli Alikartano, joka myöhemmin jaettiin kolmen veljeksien kesken. Näin muodostuivat Alikartano (Frugård), Ylikartano (Andersberg) ja Nordbo. Ylikartanolla oli myöhemmin vielä kaksi sivukartanoa, Mattila ja Tikkaro. Muista myös käydä tutustumassa Alikartanon Purolaaksoon, jossa kasvaa keltavuokkoja keväisin. Sodan jälkeen moni karjalainen sai uuden kodin Nummisista. Varsinkin Koiviston Humaljoen kyläläisiä tuli tänne paljon. Numminen on entinen torpparikylä. Torpparit vapautettiin kartanon määräysvallan alta 1924–1927.

### Nummisten kotiseutupolun kohteet:

- 1 Käärmekuusen** alaosa on kuin tavallinen kuusi, mutta yläosa on hyvin kapeaoksaainen. Kyseistä aluetta kutsutaan Puukkomäeksi ilmeisesti juuri käärmekuusen muodon vuoksi.
- 2 Mattilan koulu** on Nummisten toinen koulu. Esikoululaiset mukaan lukien oppilaita on lähes 60. Koulu on rakennettu vuonna 1953.
- 3 Valaisintehdas Idman Oy** on Mäntsälän suurin yksityinen työnantaja. Se kuuluu Philips-konserniin ja siellä työskentelee noin 230 henkilöä. Tehtaan vanhempi haara Idman on perustettu vuonna 1897. Nuorempi haara oli nimeltään Metallivalmiste ja se perustettiin vuonna 1939.
- 4 Mattilan kartanon** päärakennus ja toisella puolella tietä tilan entinen navetta. Mattila oli Ylikartanon sivutila. Edellä mainittu Idman (Mäntsälän Metallin) aloitti tehdastoimintansa navetassa, joka oli osittain palanut muutamia vuosia aikaisemmin. Yksityiskoti.
- 5 Vaunumäkeä** on kutsuttu myös Rillamäeksi. Paikkaan liittyy tarina, jonka mukaan kartanonherran rilloista katkesi kerran aisa, kun toinen vaunuja vetäneistä hevosista kaatui. Hevoset olivat pelästyneet hirveä ja kolmea sutta, jotka loikkasivat tien yli niiden edestä.
- 6 Entiset linja-autotallit.** Liikenteen aloitti Onni Lahti vuonna 1929. Nummisiin hän tuli vuonna 1935. Paavo Sillanpää osti autot vuonna 1975. Kymmenen vuotta myöhemmin omistajaksi tuli hyvinkääläinen Ventoniemi Oy. Toiminta näissä tiloissa päättyi 1990-luvun lopulla.
- 7 Nummisten työväentalo** on laatuaan viimeinen Mäntsälässä. Tontin lahjoitti aikoinaan Emil Aaltonen Mäntsälän kapinan aikaan. Lapuanliike naulasi talon ikkunat kiinni. Talossa ei ole ollut minkäänlaista toimintaa vuosikymmeniin ja se on jo päässyt pahasti rapistumaan.
- 8 Mustijoki** alkaa Sulkavalta, virtaa mutkitellen Kaanaan kautta Hirvihaaraan ja yhtyy Mäntsälänjokeen Nummisissa lähellä nelostietä. Sieltä se jatkuu Nummisten läpi Pornaasiin ja laskee mereen Porvoon Tolkkisissa.
- 9 Nummisten seurojentalon** rakensivat 1950-luvun lopulla maamiesseura, nuorisoseura, urheiluseura Vilkas ja Maalaisliiton Kirvun Ihakselan puolueosasto.



*Mustijoki muuttuu Nummisten koskeksi.*



*Ylikartanon entinen suursikala, joka myöhemmin muutettiin navetaksi, on huomattavan kokoinen.*

- 10 Nummisten koski** on ehkäpä Mäntsälän komeimmin kuohuva koski varsinkin keväisin. Kannattaa kävellä kaunis koskenrantapolku uimarannalle asti ja takaisin. Kosken partaalla ovat olleet mm. kartanon omistamat mylly, saha, viinapränni ja sähkölaitos. Kosken rannalla oleva kaunis vaalea puutalo on **Koskelan huvila**, jonka rakennutti Jost von Qvanten vuonna 1910. Hän tunsu Sibeliuksen ja Leinon ja he ovatkin käyneet siellä aikanaan illanvietossa.
- 11** Vaalea puutalo mäen päällä on **Nordbon** päärakennus. Alkuaan tila tunnettiin nimellä Ulriksdal ja se on erotettu Alikartanosta vuonna 1780. Nykyään yksityiskoti.
- 12 Nummisten koulu** on rakennettu vuonna 1890. Ensimmäinen laajennus toteutettiin vuonna 1907 ja nykyisen muotonsa koulu sai vuonna 1925. Koulussa on oppilaita jo satakunta ja uutta ja isompaa koulua toivotaan koko kylällä.
- 13 Nummisten kyläkauppa** on toiminut 1910-luvulta alkaen samalla paikalla. Nykyinen kaupparakennus on vuodelta 1952. Sen omistaa kyläläisistä koostuva Osuuskunta Nummisten Toimela, joka perustettiin vuonna 1986 Osuusliike Väinölän lopetettua myymälänsä.
- 14 Entisessä Osuuspankin talossa** pankkitoiminta päättyi 1990-luvun alussa. Yksityiskoti.
- 15 Ylikartano eli Andersberg** on erotettu Alikartanosta samaan aikaan Nordbon kanssa vuonna 1780. Se sijaitsee nimensä mukaisesti ylempänä. Kallion päällä näkyy vanha meijerirakennus, joka myöhemmin toimi palveluskunnan asuntona. Punatiilinen koristeellinen rakennus rinteessä toimi perunakellarin idättämönä. Itse päärakennus on piilossa puiston keskellä. Yksityiskoti. Ylikartanon valtava navettarakennus näkyy hyvin Hermanonkimaantieltä.
- 16 Alikartano eli Frugård** on historiallisesti merkittävä kartano. Kuningas Kaarle IX lahjoitti kartanon alueet Henrik Wreden leskelle, rouva Gertrud von Ungernille vuonna 1605. Niinpä tila sai nimen Frugård, jota myöhemmin ruvettiin kutsumaan Alikartanoksi, sillä sijaitsihan tila "alhaalla" joen rannalla. 1600-luvun lopulla tuli Tukholmasta tilanhoitajaksi Johan Norberg, jonka omistukseen tila siirtyi vuonna 1706. Suvun miehet olivat useassa polvessa linnoitusupseereita, luonnontieteilijöitä, kasvitieteilijöitä, mineralogea ja olipa joukossa yksi alkemistikin. Täällä kasvoivat ensimmäiset perunat jo 1740-luvulla. Kartano



*Alikartanon arkkitehtuuri on ainutlaatuista.*

lämpö nousee ylös. Toista samanlaista taloa ei Suomesta taida löytyä. Suvun kuuluisin vesa, (Nils) Adolf Erik Nordenskiöld eli vuosina 1832–1901. Hän oli löytöretkeilijä ja mm. purjehti ensimmäisenä Koillisväylän läpi Vega-laivallaan. Tämä tapahtui vuosina 1878–1880. Nordenskiöld keräsi arvokkaan karttakokoelman, joka on nykyään Kansalliskirjaston hallussa.

jaettiin kolmen veljeksen kesken 1780-luvulla, jolloin muodostuivat Ylikartano, Alikartano ja Nordbo. Nykyinen päärakennus on rakennettu vuonna 1805. Kartanon-isäntä Adolf Gustaf Nordenskiöld oli viluinen mies. Hän ajatteli, että kun tehdään sellainen sali, jossa ei ole yhtään ikkunaa, niin siellä ei voi tuntea vetoa. Niinpä kamarit sijoitettiin ison salin ympärille. Sali itse on kuitenkin kahden kerroksen korkuinen. Hän ei kuitenkaan tullut ajatelleeksi, että

Nordenskiöldien 200-vuotinen omistajuus päättyi vuonna 1912, kun Nils Otto myi tilan porvoalaiselle August Eklöfille. Eklöf omisti sahoja, joten kartanon suuret metsät olivat hänelle hyödyllisiä. Museoviraston omistukseen kartano piha-alueineen siirtyi vuonna 1964. Frugårdin museon vihkiäiset pidettiin 18.5.1983. Nordenskiöldien sukuseura lahjoitti varat museon ostamiseksi ja lisäksi suvun jäsenet ovat lahjoittaneet joitakin esineitä museoon. Nordenskiöldien sukuhauta on kartanon läheisyydessä ja se on Museoviraston hallinnassa.





## Hermanonkimaan lisäsenkki




Asukkaita Hermanonkimaalla on noin 100. Lapset käyvät koulua Sääksjärvellä. Kylän nimestä on hauska tarina, jossa veljekset tulivat Isojärven rantamille. Hermannin jäi onkimaan Mäntsälän puolelle, jonka nimeksi tuli Hermanonkima. Toinen veli jatkoi matkaa Askolan puolelle, jossa hän istuutui puunhaaraan onkimaan. Niinpä siellä on Puharonkima. Onkimaalla on vaihtelevat maastot, on jyrkkiä mäkiä, peltoa, järveä ja tiet ovat kapeita ja mutkaisia. Uusia taloja on rakennettu runsaasti. Täältä on lyhyehkö matka esimerkiksi Järvenpäähän.

- 17 Onkimaan entinen koulu** toimi tässä talossa vuodet 1957–1966. Sen jälkeen rakennuksesta tuli kurssikeskus, jossa voi järjestää esimerkiksi leirikouluja.
- 18 Ahvenlammien kurssikeskus** on seurakunnan omistama paikka, jossa järjestetään erilaisia seurakunnan tapahtumia kuten rippikoululeirejä. Kurssikeskus valmistui vuonna 1975. Ahvenlammella on myös hyvä rauhallinen uimaranta.
- 19** Viertolantien varrella on **Liikenne Seppälän linja-autotallit**. Tallit on rakentanut edeltävä yritys, Sääksjärven Linja Oy. Sen toiminta oli alkanut vuonna 1930, kun sääksjärveläinen Paavo Seppälä alkoi kuljettaa matkustajia Helsinkiin. Nimi Sääksjärven Linja Oy tuli viralliseksi vuonna 1952. Perheen kolmas sukupolvi hoitaa nykyistä toimintaa. Tallien luota lähtee leveä polku **Krutinmäen** metsän halki (ks. s.31 kohde 3) aina Vanhalle Porvoontielle asti.

# Sääksjärvi



 alkuun 0 km  
 loppuun 13 km
 
 Reitin päät eivät kohtaa, mutta auton voi tarvittaessa jättää kirkonmäen parkkipaikalle, josta polku alkaa.

 13 km
 
 Kirkonmäeltä - Vanha Porvoontie - Sääksjärventie Purolantien risteysen paikkeille. Tie on mutkainen ja kapea, aja varovasti.

Asukkaita Sääksjärvellä on yli 800. Koulussa on oppilaita noin 140. Sääksjärvi on pitkä kylä (noin 15km). Puhutaan Pohjoispäästä, Keskikylästä ja Eteläpäästä (Purola). Kylän talot ovat sijainneet jo satoja vuosia ikaikaisen Porvoo-Hämeenlinna-tien varrella. Uuden Porvoontien varteen ei olekaan tullut kovin paljon uusia asuntoja. Kylä on aina ollut talonpoikaiskylä. Kartanoa ei täällä ole ollut. Niinpä kannattaa tarkkailla vanhoja maalaistaloja ja niiden pihapiirejä.

Kylä on saanut nimensä järven mukaan. Järvellä on oletettavasti ollut kalasääksiä, mistä nimi on peräisin. Kylän postinimi on ollut Sääkskylä erotuksena Suomen useista muista Sääksjärvistä. Mäntsälän tulitikkuteollisuus alkoi Sääksjärvellä. Kylässä on ollut yhteensä viisi eri tehdasta.

### Sääksjärventien kotiseutupolun kohteet:

*Aluksi ollaan vielä kirkonkylän puolella.*

- 1** Jatilan suvun omistama **Nykulla** on vanha kantatila 1600-luvulta. Nykyinen tammikuja on muodostunut 1990-luvulla itsestään kasvaneista puista Jatilanraitille, kun ensin oli poistettu vanhat koivut ja kuusiaita. Talon lähialueella on valmistettu Karhu-olutta 1920-luvulla, samoin niillä main on ollut limonaatitehdas. Jatilanraitti on yleinen kevyen liikenteen tie.
- 2** **Elam Oy** on julkisten tilojen sisustuslevyjä valmistava tehdas. Esimerkkikohteita ovat Helsinki–Vantaan lentoaseman keskiterminali ja Viron taidemuseo Kumu. Tällä paikalla oli Kalle Lindroosin perustama puusepänverstas. Hänen vävynsä Erkki Valaharju laajensi verstaan nykyiseen mittaansa. **Mallamäen asuntoalue** alkaa heti tehtaan jälkeen ja siellä on vielä jäljellä joitakin vanhempia asuinrakennuksia 1900-luvun alkupuolelta.
- 3** **Krutinmäen** ulkoilumetsä on Jatilan suvun omistama ja hoitama hyvin luonnontilassa säilynyt taajama-alueen metsikkö, jota erityisesti kirkonkylän koulut käyttävät suunnistusalueena. Metsän läpi kulkee maastopyörällä ajettava kärrypolku, joka alkaa Viertolantieltä vähän ennen linja-autotalleja ja päättyy Vanhalle Porvoontielle. Sen varrelta löytyvät suoje-luskunnan entisen ampumaradan rauniot, jotka kansan suussa kulkevat nimellä “bunkkeri”.
- 4** **Fanny Viitalan valokuvaamo ja matkustajakoti** toimi tässä keltaisessa kaksikerroksisessa talossa, joka on rakennettu 1920-luvun lopulla. Valokuvaajana hän toimi 1920- ja 1930-luvuilla, jolloin myös talo oli matkailijakotina. Talon kohdalla on “Fannyn tammi”, jota Viitala puolusti kiivaasti tien levennyssuunnitelmia tehtäessä. Talo on nykyään yksityiskoti.
- 5** **Kolerahauta** löytyy Kerämäentieltä heti hiekkamontun jälkeen lähtevän metsäpolun varrelta. Sinne on haudattu yhteensä 30 kirkonkylässä koleraan kuollutta vainajaa 1830-luvulla. Heitä ei tartuntavaaran takia saanut viedä kirkkomaahan. Muistomerkki on pystytetty oletettavasti samoihin aikoihin. Haudan ympäristöä hoidetaan silloin tällöin. Kolera levisi Mäntsälään, kun eräs sälinkääläinen renki kielloista huolimatta kävi Helsingissä ja sai sieltä taudin. Täällä se sitten levisi kylästä kylään, koska ihmiset liikuivat asioilla tai kävivät sukulaisissa. Kolerahautoja tunnetaan myös ainakin Sälinkäältä, Hautjärveltä, Hirvihaarasta ja Sääksjärveltä. Sairastuneita oli joka kylällä.
- 6** **Liljendalin yritysalue** on saanut nimensä alueella sijainneen maatilan mukaan. Nykyisin Liljendalin tilalla toimii **Mäntsälän ratsastuskoulu**.



*Väinölän vanha kuivuri tien varressa.*



*Sääksjärven rantamaisemia.*

*Nyt siirrytään varsinaisesti Sääksjärven puolelle.*

- 7 **Väinölän vanha kuivuri** on rakennettu 1950-luvun alussa. Se oli Väinölän käytössä vuoteen 1990 saakka ja se toimii edelleen viljankuivaamona yksityisomistuksessa.
- 8 **Sääksjärven** uimarannan kohdalla tie ylittää järven nykyisen laskuojan, joka laskee Porvoonjokeen. Tämä oja kaivettiin 1800-luvun puolivälissä johtamaan vettä kylällä sijainneen myllyn tarpeisiin. Ennen tätä järven vesi virtasi toista uomaan pitkin Mäntsälänjokeen. Samassa yhteydessä järven pinta laski noin 1,5 metriä.
- 9 **Seurahuoneen mäki.** Vanha seurahuone rakennettiin vuonna 1906, mutta se paloi hirviuhlien päätteeksi 20.11.1960. Nykyisin mäellä on tenniskenttä. Näillä main toimi kaksi tulitikkutehdasta vuosina 1877–1918.
- 10 **Veljekset Rautin paja** on aloittanut toimintansa jo vuonna 1962. Edellisen sepän nimi oli Nylund. Sääksjärveläisten sepänpaja on ollut näillä paikoin jo ainakin 1900-luvun alussa.
- 11 **Keskikylän** alueella on sijainnut kylän vanhin asutus. Perinnemaisema on hyvin säilynyt.
- 12 **Sääksjärven koulun** vanhempi koulurakennus on valmistunut vuonna 1891 ja se on pitäjän ensimmäinen talonpoikaisin voimin syntynyt koulu. Vanha kaunis koulurakennus sai rinnalleen lisärakennuksen, joka valmistui vuonna 2005.
- 13 **Sahaplaanin** paikalla sijaitsi kylän ensimmäinen sähkölaitos. Sähkölamput rupesivat loistamaan ennen joulua 1918.
- 14 **Pukkilantie** vie nimensä mukaisesti Pukkilaan ja edelleen Myrskylään. Se on valmistunut 1970-luvun lopulla. Silloinen kunnanjohtaja Tapio Hyyryläinen nimitti tietä leikkisästi “kolmen M:n tieksi; Mäntsälä-Myrskylä-Moskova”, koska tietä pitkin on helppo mennä edelleen Kouvolaan tai Porvooseen ja niistä vaikka Moskovaan saakka.



*Sääksjärven vanha koulu.*





*Surullisen kuuluisa Ämmänkivi.*



*Brusilan hirsitalo on yli 200 vuotta vanha.*

**15 Brusilan talo** on rakennettu 1780-luvulla. Vanhan idyllisen pihapiirin harmaat hirsirakennukset kertovat menneestä ajasta ja rauhallisuudesta. Brusilalle on myönnetty harvinainen kunniakilpi talonpoikaisarkkitehtuurin säilyttämisen ansiosta. Yksityiskoti.

**16 Sääksjärven eteläpään entinen yhteinen kuivuri** on nykyään yksityisessä varastokäytössä.

**17 Ämmänkivi** sijaitsee tien mutkassa postilaatikoiden luona. Ämmänkiveen liittyy surullinen kertomus. Joskus kauan sitten eräälle nuorelle tytölle oli luvattu palkkioksi verkahame, jos hän juoksee pakkasella alasti sovitun matkan. Uupumusko oli yllättänyt, sillä aamulla tyttö löydettiin tältä kiveltä kuolleena. Näin sai alkunsa nimi Ämmänkivi. Yksi Sääksjärven tulitikkutehtaista, **Hananin & Kumpp.** sijaitsi lähetyvillä. Se toimi vuosina 1891–1897.

**18 Väinölän entinen kauppa** avattiin vuonna 1945 ja toiminta päättyi 1980-luvulla.

**19 Purolan koulu** on valmistunut vuonna 1933. Opetus päättyi vuonna 1970. Rakennus on nykyään monen harrastuspiirin käytössä. Talon omistaa nykyään urheiluseura Kiisto. Lähetyvillä on toiminut kaksikin tulitikkutehdasta vuosina 1898–1927.

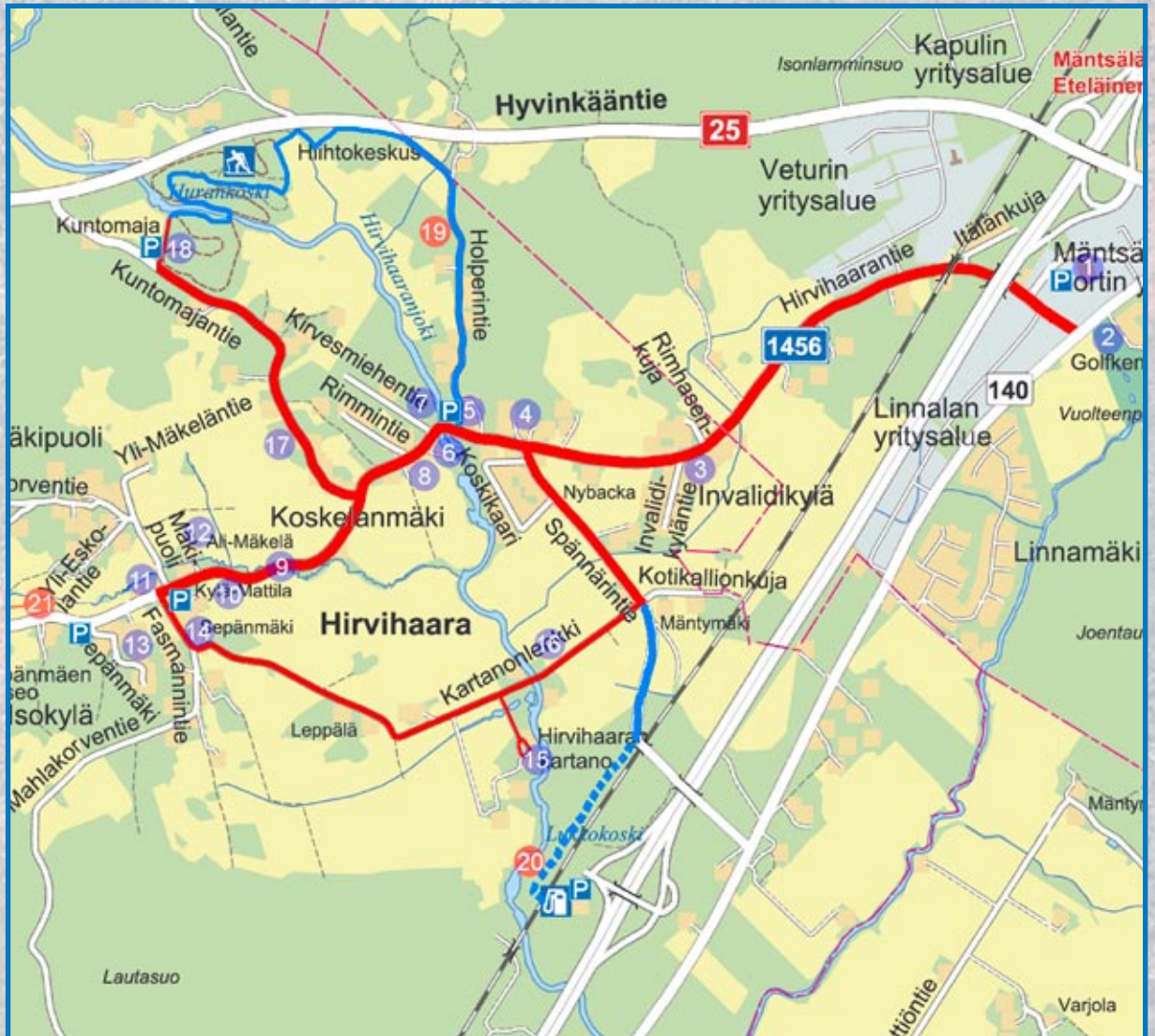
**20 Louhilinna** rakennettiin talkootyönä voimisteluseura Alkun toimesta ja se valmistui vuonna 1908. Kun seuran toiminta päättyi, talo lahjoitettiin Sääksjärven eteläpään nuorisoseuralle. Talo on korkean mäen päällä. Tien alkupäässä on "**Tulitikkutyön muistomerkki**".














*Louhilinnan komea päärakennus.*

**21 Suuret Kivilouhimot** sijaitsevat Uuden Porvoontien varrella, Brusilantien jatkeen ja Onkimaantien eteläpuolella. Siellä useampikin kivilouhimo irrottaa suuria kivilohkareita, joita sitten sahataan ja hiotaan. Niistä tulee mm. keittiön työtasoja ja hautakiviä. Kun menet kauppaan ja kysyt Aurorakiveä, saat juuri tätä Mäntsälän punamustaa graniittia, jonka kaunista pintakuviointia on käytetty myös tämän esitteen taustakuvana. Louhimot ovat työmaa-aluetta, joten niillä ei pidä vieraillla ilman lupaa, mutta kaukaa saa tietysti katsella.

# Hirvihaara



 5 km
 





 Mäntsälän lava, Hirvihaaran koski, Hiihtokeskus, Sepänmäen museo tai Hirvihaaran seurataloa vastapäätä.

 15 km
 


 Hirvihaarantie - Fasmannintie - Kartanonlenkki - Spännärintie - Hirvihaarantie - Kuntomajantie - Hyvinkääntie

Huom: reitti kierretään silmukkana, vaikka kohteet 4-8 ohitetaankin toiseen kertaan. Lisälenkki kuntomajalta Hirvihaaraan kautta Holperintielle on suositeltava jalan ja pyörällä kuljettaessa.

Hirvihaarassa asuu yli 500 ihmistä. Nykyisen muotonsa kylä sai isojaon yhteydessä 1700-luvun lopulla. Kylän läpi virtaavaa jokea nimitetään kylän kohdalla Hirvihaaranjokeksi. Virallisesti se on Mustijoki, joka laskee mereen Porvoon Tolkkisissa.

### Hirvihaaran kotiseutupolun kohteet:

- 1 Mäntsälän lava** jää piiloon Robin Hoodin taakse. Lavalla on tanssittu 1950-luvun alusta alkaen ja se on Suomen vanhimpia yhä toimivia lavoja. Kymmenettuhannelle ihmiselle ovat siellä pyörähdelleet maan tunnetuimpien laulajatähtien tahdissa. Alkujaan lavan omistivat urheiluseura Hirvihaaran Verso ja Keski-Mäntsälän maamiessseura.
- 2 W-Golf** on Mäntsälän ensimmäinen golfkenttä ja se on 9-reikäinen.
- 3 Invalidikylän** tien varrella on useita alkuaan sotainvalideille rakennettuja taloja.
- 4 Wisa-koti** on vähän piilossa suurten kuusten takana. Se on rakennettu 1950-luvun alussa ja on koko ajan toiminut hoitokotina. Entinen nimi on Dagmar-koti. NMKY piti sitä hoitolana eräässä vaiheessa.
- 5 Valkovilla** oli tulitikkutehtailija Herman Holmbergin ensimmäinen asunto, joka on rakennettu 1800-luvun loppupuolella. Tilaa kutsuttiin myös Iso-Koskelaksi. Yksityiskoti.
- 6 Hirvihaaran kosken** partaalla toimineesta myllystä on vielä kivijalka jäljellä. Se toimi 1970-luvulle saakka. Kyläyhdistys on vuosittain kunnostanut kosken ympäristöä, jotta koski näkyisi paremmin. Koskea perattiin jonkin verran vuonna 1989. Silloin sillalla järjestettiin mielenosoitus kosken säilyttämisen puolesta. Kosken ylittävä kaunis kivisilta rakennettiin luonnonkivistä vuonna 1904. Suunnittelija ja rakennuttaja on tuntematon.
- 7 Hirvihaaran tulitikkutehdas** rakennettiin vuonna 1926, mutta toiminta päättyi jo vuonna 1929. Tehtaan valmistumisvaiheessa perjantaina 13.11.1925 sattui onnettomuus. Tehtaan omistaja Herman Holmberg oli mukana, kun tehtaalla asennettiin tikkujen kuivausrumpua. Insinööri jäi rummun alle, loukkaantui vakavasti ja kuoli vuonna 1926. Hän ei ehtinyt



*Hirvihaaran koski ja kaunis vanha kivisilta, jonka takaa hämöttää entinen tulitikkutehdas.*

nähdä tehdasta valmiina. Leski myi tehtaan ruotsalaiselle Kreuger-tulitikkustrustille, joka lopetti tehtaan toiminnan vuonna 1929. Parhaimmillaan tehtaassa työskenteli 85 henkilöä. Sen jälkeen kiinteistössä on toiminut useita yrityksiä lyhyempiä ja pidempiä aikoja. Se on ollut tyhjillään useita vuosia. Osa rakennuksesta vaurioitui tulipalossa vuonna 2002. Tehdasrakennuksen kunnostustyöt ylellisiksi loft-asunnoiksi aloitettiin keväällä 2007. Vanhempi tulitikkutehdas sijaitsi joen vastarannalla, mutta tulipalo tuhosi sen 1920-luvun alussa.

- 8 **Mansikkatalo Myllyrinteen** asuinrakennus on entinen Perhelän kauppa.
- 9 **Kylänoja** mutkittellee hauskaasti tien kummallakin puolella.
- 10 Leveltecin talo on **entinen Osuusliike Väinölän myymälä**. Leveltec Oy on perustettu vuonna 1986. Siellä valmistetaan erilaisia pikapuhelin- ja kaukokäyttöjärjestelmiä ym. elektroniikkatuotteita. Yrityksellä on parisenkymmentä työntekijää.
- 11 **Seuratalo Hirvilinna** on alkuaan Kylä-Fasmannin talo, joka peruskorjattiin seurataloksi vuosina 1936–1937.
- 12 Seuratalon takana pellon toisella puolella näkyvä punainen talo on kylän vanhimman tilan, **Ali-Mäkelän**, päärakennus. Tila on ollut samalla suvulla jo vuodesta 1542. Yksityiskoti.
- 13 **Sepänmäen museon** alueella ovat asuneet ja työskennelleet mm. suutari, räätäli, kuppari ja kutoja. Asukkaat vähenivät mäen taloista 1950-luvulla, mutta Leppälässä asuttiin vielä vuonna 1965. Museon “isänä” pidetään kotiseutuneuvos Osmo Viljasta. Museo avattiin vuonna 1971. Useimmat rakennukset ovat alkuperäisiä, mutta muutama talo on siirretty muista Mäntsälän kylistä. Museo on avoinna kesäisin. Sepän Soitto parittoman vuoden alkukesästä ja Maalaismarkkinat joka elokuun puolivälissä ovat Sepänmäen tunnetuimmat tapahtumat.
- 14 Tämä iso vaalea rakennus on **entinen kulkutautisairaala**. Vuoden 1928 terveydenhoitolaki edellytti, että joka pitäjässä on oltava sairassijoja kulkutautien varalle. Sairaala oli toiminnassa tarpeen vaatiessa, kun esim. tulirokko, kurkkumätä tai lavantauti oli asukkaiden vaivana. Viimeisin potilas oli vuonna 1960. Hän sairasti lievää lapsihalvausta. Antibioottien yleistyminen helpotti tarttuvien tautien hoitamista, joten sairaalan toiminta voitiin lopettaa vuonna 1964. Nykyään se on yksityiskoti.
- 15 **Hirvihaaran kartanon** osti insinööri Herman Holmberg vuonna 1905. Herman oli perinyt isänsä perustaman tulitikkutehtaan. Kartanon päärakennus valmistui 1918. Siinä on nähtävillä monen tyylin vaikutteita. Arkkitehtina oli Jarl Eklund, joka suunnitteli 10 vuotta myöhemmin Saaren kartanon (ks. s.56 kohde 10). Vertailkaapa rakennuksia!

Kartanon isäntä kuoli vuonna 1926. Leski myi kartanon Mäntsälän kunnalle, joka myi sen edelleen jo vuoden päästä liikemies Pentti Mikael Sakkiselle. Hän oli mukana Mäntsälän kapinan johdossa. Aikoinaan hänet haettiin 60 poliisin voimin vankilaan kärsimään tuomiotaan, jonka hän oli saanut kapinan johdosta. Vuonna 1934 kartano siirtyi Johan ja Dagmar Ramsayn omistukseen. Sodan aikana kartanon tornia käytettiin ilmavalvontatehtäviin ja muuten

kartano palveli sotasairaalana. Hel-singin kaupunki osti kiinteistön vuonna 1952. Se toimi vanhainkotina vuosina 1952–1989. Olympialaisten aikaan vuonna 1952 Hel-singin laitapuolen kulkijoita “siivottiin” tänne. Paikkaa kutsuttiinkin yleisesti “ukkokodiksi”. Sitten omistajaksi tuli jälleen Mäntsälän kunta. Tammikuussa 1992 kartano myytiin Arto Hakalalle, joka teki perusteellisen remontin. Kesällä 1992 avattiin kartanohotelli ja samaan aikaan pidettiin Mäntsälässä valtakunnalliset asuntomessut. Alueella on myös



*Hirvihaaran kartanon uljas julkisivu.*





savusauna, takkahuone, viinikellari ja muita tiloja asiakkaiden käyttöön. Lisäksi tehtailijan entisessä autotallissa sijaitsee Suomen pienin automuseo. Kartanon puisto rakennettiin myös kokonaan uudelleen kesällä 1992. Kartano on valittu Suomen parhaaksi kokoushotelliksi vuonna 2003. Tähän Mäntsälän ehkäpä kauneimpaan kartanoon johtaa komea lehmuskuja.

- 16 Erikoisvalu H. Laakson valimo** sijaitsee kartanon entisessä navetassa. Se muutti Helsingistä Hirvihaaraan vuonna 1961. Yrityksessä tehdään erittäin vaativia valutöitä. Esimerkiksi Eduskuntatalon lisäosaan on tehty ovenvetimiä, jotka painavat 18 kg kappaleelta.
- 17 Vanha koulurakennus** rakennettiin vuonna 1903. Uudempi koulurakennus valmistui 1955. Koulussa on noin 110 oppilasta, joista osa tulee kirkonkylältä Linnamäen alueelta.
- 18 Hiihtokeskus / kuntomaja** on otettu käyttöön vuonna 1973. Se sijaitsee metsäisessä maisemassa joenrannalla ja siellä on valaistu 4 km:n pururata, valaistu 5 km:n hiihtolatu sekä iso pysäköintialue. Hiihtokeskus on Etelä-Suomen parhaimpia vaihtelevan ja vaativan maastonsa ansiosta. Maa-alue siirtyi kunnan omistukseen vuonna 2006. Kuntomajan pysäköintialueelta kannattaa kävellä **Hirvivaaralle**, josta on hyvät näkymät. Sieltä voi vielä jatkaa matkaa Holperintielle, jota pitkin pääsee takaisin koskelle.
- 19 Emmanmäen** nimi juontuu 1900-luvun alussa maakuopassa lapsineen eläneestä Emmasta.
- 20 Lukkokoski** on lähellä moottoritien varrella olevaa huoltoasema Tuuliruusua, jonne voi jättää autonsa ja kävellä lopun matkaa. Pyörälläkin paikalle pääsee Spännärintien kautta pikkuista polkua pitkin. Tuuliruusu oli alun perin tarkoitettu rakentaa kosken rannalle, mutta päättäjät halusivat varjella kosken luontoarvoja. Lukkokoski onkin eittämättä Mäntsälän hienoin täysin luonnontilassa säilynyt koski. Kosken rannalla on penkkejä ja pöytä.
- 21 Hirvihaaran ampumarata** (ei näy kartassa, Hirvihaarantie 725) on kansainväliset mitat täyttävä ampumarata, jonka rakentaminen aloitettiin vuonna 1975. Maat omistaa Mäntsälän kunta, mutta muut rakennelmat ovat Ampumaratayhdistyksen hallussa. Rata-alueella on paviljonkirakennus, jossa on kokous- ja juhlatilaa 100-150 hengelle. Suurin järjestetty kilpailu oli vuonna 1995 vammaisurheilijoiden avoimet EM-kilpailut.

# Ohkola



 12 km      Reitin päät eivät kohtaa, mutta auton voi jättää esim. nuorisoseuran talon pihalle.

 3,5 km    Kuljetaan Ohkolantietä Hirvihaaran rajan paikkeilta Hyökännummelle Pyydyskorventien risteysen paikkeille. Lenkkiä voi jatkaa Jokelanseudun ja Hyökännummen kotiseutupolulla.

Asukkaita Ohkolassa on lähes 3000. Kolmessa alakoulussa on oppilaita yhteensä lähes 500. Kylä on pinta-alaltaan pitäjän suurin. Puhutaankin kantakylästä, Vähäkylästä ja Keravanjärven alueesta. Tämä kotiseutupolku kulkee kantakylässä.

1600-luvun loppupuolelle saakka Ohkola kuului Sipooseen. Kartanoita ei tässä kylässä ole ollut. Ohkolan kylän vahvuus on sen perinteisessä, kauniissa maisemassa ja aidossa kylätunnelmassa. Ohkolan alueella on kaksi Natura-kohdetta: Ohkolanjokilaakso ja Kivilamminsuo.

### Ohkolan kotiseutupolun kohteet:

1 Valkoinen aumakattoinen talo, jonka pihalla on punainen aittarakennus on **Kyrölän talo**. Tällä paikalla Ohkolan kansakoulu aloitti ensiaskeleensa vuonna 1891. Silloinen päärakennus on purettu 1970-luvulla. Pihapiirin lähellä on n. 40 aarin suuruinen kaunis lampi.

2 **Nuorisoseuratalo** on rakennettu vuonna 1912. Itse nuorisoseura on viettänyt jo 100-vuotisjuhliaan, sillä se on perustettu vuonna 1899. Talon tontti on lahjoitettu Kyrölän talosta. Seuratalon luota lähtee 3 km:n kuntopolku.



3 **Öljymäen kesäteatteri** on ollut *Nuorisoseuran talo*. paikallaan vuodesta 1957 ja se sijaitsee luonnonkauniissa mäenrinteessä entisen Öljymäen tilan paikalla. Teatterin katsomo vetää 500 henkeä.

4 **Kesämaalla** toimii nykyään **Nukketeatteri Sininen Mylly**. Tämä Tuula Blåfieldin yksinään pyörittämä nukketeatteri on toiminut vuosituhannen alkupuolelta alkaen kesäisin. Kesämaalla oli aikoinaan kylän kauppa ja myös käsikäyttöinen puhelinkeskus.

5 **Ohkolanjoki** alkaa Keravanjärvestä ja virtaa mutkitellen kylän läpi yhtyen Haarajoella Keravanjokeen, joka puolestaan on Vantaanjoen yksi haara. Jokivartta on maisemoitu istuttamalla puita ja pensaita.

6 **Kylä-Hemmilän talo** on kaksikerroksinen pohjalaistyylinen rakennus keskellä uusmaalaista maisemaa. Talo on rakennettu jo 1810-luvulla ja se on kylän vanhimpia edelleen käytössä olevia asuinrakennuksia. Se on myös kylän vanha kestikievari. Tarina kertoo, että Aleksis Kivi oli rakastunut talon tyttäreen, mutta sitten tuli Niklander Nikinojalta ja vei Auroran sinne. Yksityiskoti.



*Kylä-Hemmilän talo edustaa pohjalaista arkkitehtuuria.*

## 7 Ohkolan vanha kyläkeskus:

Sininen talo tien laidassa on **Osuusliike Väinölän entinen kauppa**, jonka toiminta loppui 1970-luvulla. Talo oli sen jälkeen useamman yksityisen yrittäjän hallussa. Nykyään siinä toimii Ompelimo.

Vaaleanpunainen puutalo tien laidassa on **Osuusliike Perhelän entinen myymälä**, joka lopetti toimintansa 1980-luvun puolivälissä. Yksityiskoti.

**Juholan talo** on kylän vanhimpia kantataloja. Talo on peruskorjattu ja entisöity museoviraston ohjeiden mukaan. Hirrestä löytyy vuosiluku 1785, mutta talo on mainittu jo 1550-luvun maakirjassa. Yksityiskoti.



*Juholan talo on huolellisesti entisöity.*

8 **Mäntsälän Osuuspankin entinen konttori** toimi tässä vaaleansinisessä talossa. Toiminta päättyi vuoden 1992 alkupuolella. Nykyisin se on yksityiskotina.

9 **Mäkelän talo** on heti vastapäätä Juholan taloa tien toisella puolella aidan takana ja ne ovatkin keskenään hyvin samantyyliisiä. Mäkelän talo oli 1600- ja 1700-luvuilla sotilasvirakatalo. Nykyään yksityiskoti.

10 **Ohkolan koulu** on rakennettu vuonna 1893 ja sitä on laajennettu useampaan kertaan. Kylän muista kouluista Arolan koulu valmistui vuonna 1923 ja Hyökännummen koulu vuonna 2003.

11 Eerola-Kortistotien alussa bussipysäkin vieressä kasvaa luonnonsuojelulain perusteella **rauhoitettu kolmihaarainen mänty**. Männystä noin 150 metriä Eerola-Kortistontietä on kylän **VPK-talli**. Se on myös kokousten ja pienempien tilaisuuksien pitopaikka. Myös talkoilla pidetty kansanhihtolatu lähtee palotallilta.

12 **Paratiisinmäki** sijaitsi Ritakallion talon kohdalla. 1800-luvun loppupuolella siinä oli asunut vanha lapseton



*Rauhoidettu kolmihaaramänty.*



pariskunta, joiden etunimet olivat Aatami ja Eeva. Vuonna 2006 tehdyn kevyenliikenteen väylän rakentamisen yhteydessä tämä tiessä ollut mäenkumpare madallettiin.

- 13** Taidegraafikko **Sven-Olof Westerlundin koti** ja ateljee. Pihalla voi nähdä joitakin modernia taidetta edustavia teoksia. Yksityiskoti.

#### **Kaukokohteet:**

- 14** **Ohkolan työväentalon rauniot** löytyvät pieneltä peltosaarekkeelta. Mäntsälän kapina alkoi Ohkolan työväentalolla 27.2.1932. Sosiaalidemokraattien kansanedustaja Mikko Erich oli tulossa puhumaan työväen iltamiin, mutta sitä eivät Mäntsälän isännät hyväksyneet. Paikalla ammuttiin muutama laukaus, mutta onneksi kukaan ei vahingoittunut. Kapinalliset olivat enimmäkseen suojeluskunnan jäseniä, mutta virallisesti suojeluskunta sanoutui irti koko operaatiosta. Kapinalliset saivat lisävoimia ympäristön kunnista ja jopa Pohjanmaalta saakka. Enimmillään miehiä oli 300–400 henkeä. He olivat majoittuneina Mäntsälän suojeluskunta-talolle eli nykyiselle Seurojentalolle. Kapina kesti 10 päivää. Se päättyi monien neuvottelujen jälkeen presidentti Svinhufvudin radiossa pitämään puheeseen. Vain kapinan johtohenkilöt joutuivat oikeuteen.

- 15** **Hietapärä** on luonnonkaunis kanjoni Ohkolajokilaaksossa. Siellä kasvaa harvinaisia kasveja, kuten keltavuokkoja. Hietapärällä käynti vaatii paikallistuntemusta ja ulkoiluharrastusta, koska sinne ei kulje selvää polkua.

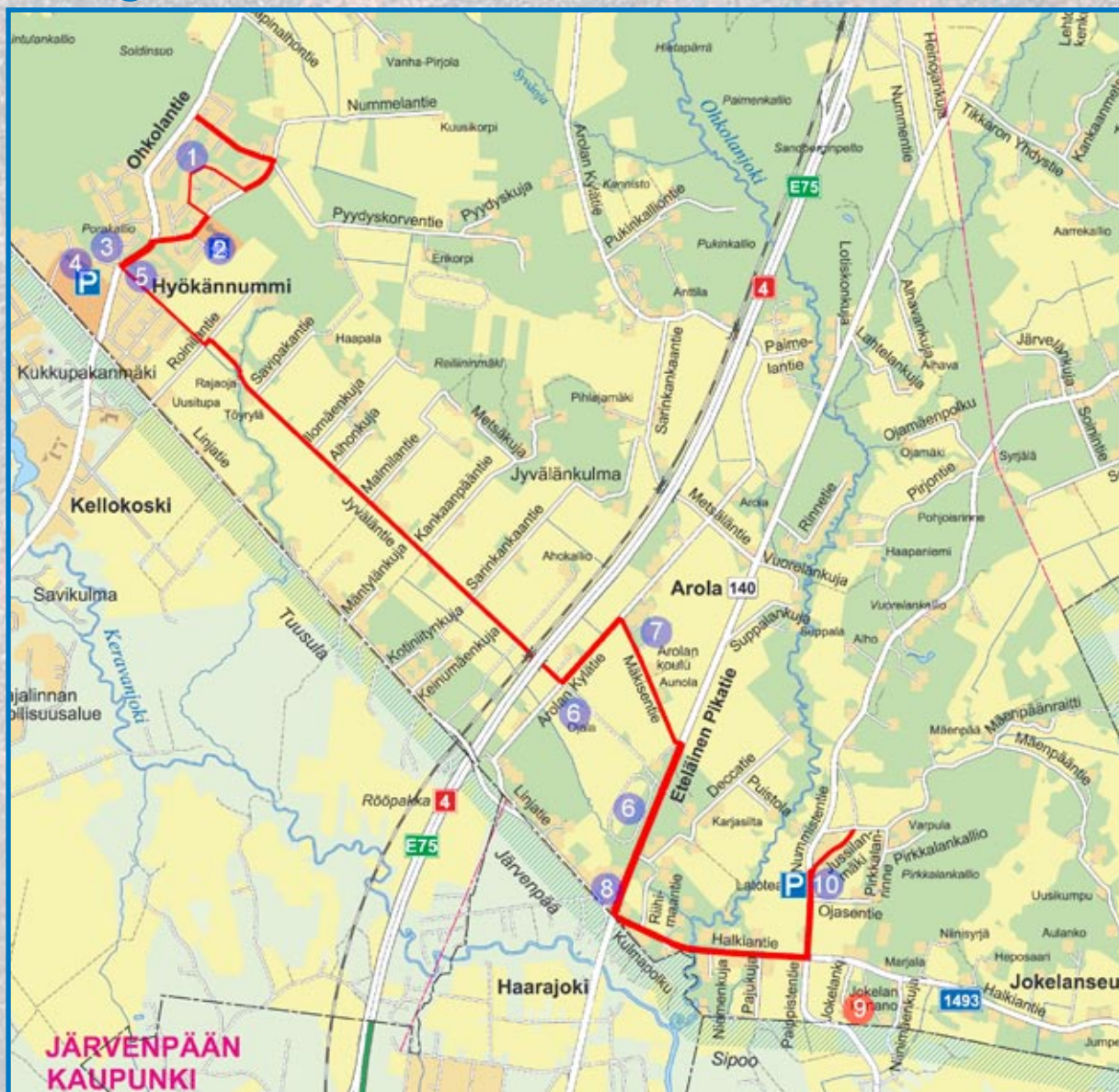
- 16** Hietapärän lähellä on myös **Sandbergin pelto**, joka on luonnonsuojelijoiden ylläpitämä luonnonniitty, jossa on tavattu mm. harvinaisia perhoslajeja. Lähettyvillä on myös moottori- ja rautatien “rotkolaakso”, joka on osa Ohkolanjokilaaksoa. Aikoinaan sen yli kulkevien teiden rakentamisesta kiisteltiin, koska alueella on tavattu liito-oravia. Sandbergin niitylle on olemattomat tieyhteydet. Jos siellä haluaa käydä, on parasta ottaa yhteyttä Mäntsälän Luonnonsuojeluyhdistykseen. Yhdistys myös ilmoittaa paikallislehdissä, kun siellä järjestetään niittotalkoita.






- 17** **Keravanjärven uimaranta** on kunnan omistama ranta, joka on tarkoitettu kuntalaisten iloksi. Se sijaitsee n. 11 km kirkonkylältä Hyvinkääntien varrella. Siellä on myös Kera Grilli ja Järvenpään seurakunnan uimaranta. Alueelta alkavat myös **Kivilamminsuon ulkoilumaastot**. Kivilammin suo on kylän toinen Natura-kohde.






*Kapinasta kuulun Ohkolan työväentalon rauniot ovat jo lähes hukkuneet metsän keskelle.*

# Jokelanseutu & Hyökännummi



 17 km 
 


 Reitin päät eivät kohta, mutta parkkipaikkoja löytyy sekä latoteatterin luota että Ohkolan sairaalan pihasta.

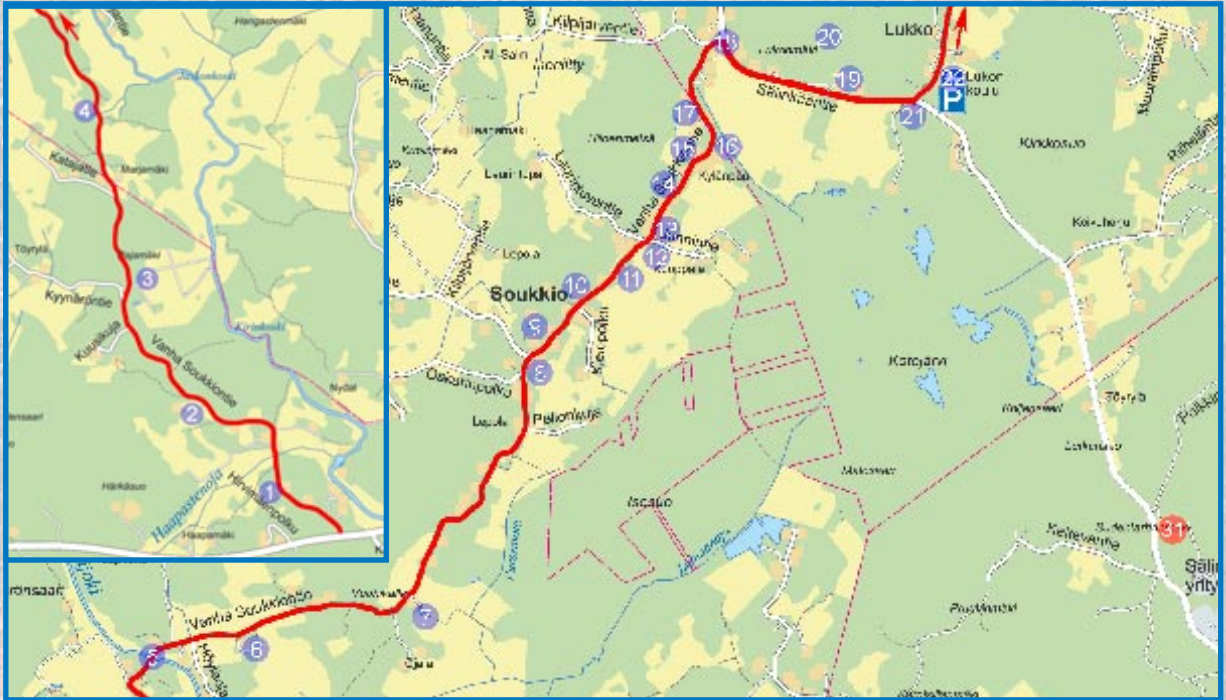
 9 km 
 
 Nummelantie - Ohkolantie - Jyvälantie - Ohkolantie - Arolan kylätie - Mäkisentie - Eteläinen Pikatie - Halkiantie - Nummistentie.


Jokelanseutu, Arola ja Hyökännummi kuuluvat Ohkolan kylään. Arolan koulussa on noin 80 oppilasta ja Hyökännummella lähes 200. Alueelle rakennetaan koko ajan lisää asuntoja, sillä täältä on lyhyt matka Helsingin seudulle. Haarajoelle tuli lisäksi uusi rautatieasema, kun Kerava-Lahti oikorata avattiin liikenteelle 3.9.2006.


### Jokelanseudun ja Hyökännummen kotiseutupolun kohteet:


- 1 Uudisasutuksen keskeltä erottuu keltainen vanhanmallinen **Nummelan talo**, jonka pihalla on luhtiaitta. Talo on ollut Ohkolassa sijaitsevan Mäkelän sotilasvirkatalon torppa 1700-luvun loppupuolelta alkaen. Nykyinen päärakennus on valmistunut vuonna 1925.
- 2 **Hyökännummen koulu** ja päiväkotitoiminta valmistuivat syksyksi 2003. Lähialueilla rakennetaan runsaasti uusia omakotitaloja. Asukasmäärä lisääntyy lähialueilla tuntuvasti, joten oma koulu on tarpeen.
- 3 Entisen **Kaivolan talon kivijalka** on vanhan tienosan varrella. Tässä on tietä hieman muutettu 1990-luvun alkupuolella, kun asutus alkoi lisääntyä. 1900-luvun alkupuolella lähes kaikki maalaiset, jotka veivät hevosilla myytävää Helsinkiin, pysähtyivät Kaivolaan juottamaan hevosia ja lepuuttamaan itseäänkin.
- 4 **Ohkolan sairaala** valmistui 1960-luvun alussa, jolloin sitä nimitettiin B-mielisairaalaksi. Sairaala suljettiin 1990-luvun alussa, mutta nyt siellä on Kellokosken sairaalan osastoja ja muuta hoitotoimintaa.
- 5 Tasalantien alkupäässä oleva iso vaalea rakennus on seurakunnan omistama **kerhotalo**. Se valmistui 1990-luvulla. Tästä alkavan Jyvääläntien varrella on useita vanhoja maalaistiloja.
- 6 **Savolaisen ravitallit** näkyvät parhaiten moottoritiltä. Ori Vekseli ja tamma Vekkuliina olivat 1970- ja 80-lukujen vaihteessa kuuluisimmat mäntsäläläiset. Ne olivat useana vuonna ravikuningas ja -kuningatar. Hevosten harjoitusrata näkyy Eteläisen Pikatien (140) varrelta.
- 7 **Arolan koulu on** pienen mäennyppylän päällä. Koulussa on n. 80 oppilasta ja 4 opettajaa. Koulutalo valmistui joulukuun 1923. Arola kuuluu Ohkolan kylään.
- 8 Jo 1950-luvulta asti toiminut kioski on kuuluisa katolla olevasta suuresta limsapullostaan.
- 9 **Jokelan kartano** on hieman sivussa reitiltä, piilossa puiden takana. Perimätiedon mukaan Kellokosken ruukinpatruuna ei tahtonut saada tytärtään naitetuksi ja joutui perustamaan hänelle oman kartanon. Kirjailija Hella Wuolijoki omisti kartanon vuosina 1940–1954. Yksityiskoti.
- 10 **Latoteatteri** eli Jokisen lato on vanha Jokelan kartanon lato, jossa on tanssittu ja harrastettu teatteria jo yli 70 vuotta. Viimeaikoina siellä on kesäisin esitetty etupäässä mäntsäläläisen kirjailijan Kirsti Mannisen näytelmiä. Latoteatteri on aloittanut toimintansa vuonna 1979. Jokelanseudun kerhotalo on samassa pihapiirissä latoteatterin kanssa ja moni harrastuspiiri kokoontuu sen tiloissa. Kerhotalo on rakennettu 1960-luvulla ja remontoitu vuonna 2005.


# Soukkio & Lukko





- 












 7 km  
 Reitin päät eivät kohta, mutta auton voi kuitenkin tarvittaessa parkkeerata Lukon koulun pihaan.
  
- 







 10 km  
 + 8 km  
 Alkaa Hyvinkääntieltä - Vanha Soukkiontie - Sälinkääntie - ja jatkuu Lukontie päästä päähän. Tiet ovat mutkaisia ja kapeita!

Soukkion nimen arvellaan tulevan sanasta soukka eli kapea. Kylä sijaitsee nimittäin kahden järven kannaksella. Kilpijärvi on vielä olemassa, mutta Kotojärveä yritettiin kuivattaa 1930-luvulla. Viljelykelpoista peltoa tuli jonkin verran, mutta linnuillekin jäi vielä hyvä kosteikko. Asukkaita on parisensataa. Soukkion lapset käyvät koulunsa Lukolla.

### Soukkion ja Lukon kotiseutupolkujen kohteet:

*Ensin ollaan vielä Hirvihaaran kylän puolella.*

- 1 Entiset Sukulan Linjan linja-autotallit.** Niilo Sukula aloitti linja-autoliikenteen vuonna 1930. Nykyisin autotallit sijaitsevat kirkonkylällä ja näissä vanhoissa talleissa on muuta toimintaa.
- 2 Hirvihaaran Golfin golfkenttä** näkyy jo heti linja-autotallien takaa vasemmalla puolella tietä pitkin mennessä. Rakentaminen aloitettiin vuonna 2005. Rata tulee olemaan lopulta 18-reikäinen, mutta ensivaiheessa se on 9-reikäinen.
- 3 Jatilan hevostallit** on kunnostettu 1990-luvulla. Siellä majoilee parisenkymmentä hevosta, joilla ratsastetaan ahkerasti. Lisäksi on siitostoimintaa.

*Soukkion kylän puolelle siirrytään täällä Jatilan ja Seppälän välillä.*

- 4** Tässä Vuorelan tilalla on harjoitettu maatalouden ohella jo yli 50 vuotta puutavaran sahausta ja höyläystä **Seppälän poikain hirsiveistämössä**. Pihapiirin aitta on 1800-luvun lopulta.
- 5 Mustijoki** kiemurtelee Sulkavalta alkaen Olkisten, Maitoisten, Kaanaan kautta tänne ja jatkuu edelleen Hirvihaaraan, Nummisiin ja laskee mereen Porvoon Tolkkisissa
- 6 Eskolan** tila on vanha kantatila vuodesta 1543 ja Kuoppalan tilan (kohde 12) toinen puoli.
- 7** Keltainen pitkänomainen talo on **Koiviston tilan** päärakennus. Tila on ollut saman suvun hallussa yli 120 vuotta. Karjaa on kasvatettu yhtäjaksoisesti yli 150 vuotta. Yksityiskoti.
- 8** Juholantien ja Soukkiontien risteyksen lähellä sijaitseva valkoinen harjakattoinen talo on vanhalta nimeltään **Taati II**, nykyinen **Tähkälä**. Tila on ollut saman suvun omistuksessa jo yli 300 vuotta. Päärakennus on vuodelta 1930. Yksityiskoti.
- 9** Soukkion entinen keltainen **koulurakennus** seisoo Kaanaaseen vievän tien risteyksessä. Koulu toimi 1903–1963. Urheiluseura Soukkion Jyske ja Soukkion Metsästysseura ostivat koulun kunnalta vuonna 1970. Suuri remontti on tehty vuosina 2003–2005.
- 10 Mäki-Pietilän** harjakattoinen valkoinen talo on vuodelta 1959. Edellinen, 1800-luvun talo sijaitsee tien toisella puolella. Tila on ollut nykyisellä suvulla vuodesta 1700. Yksityiskoti.
- 11 Kappalaisen pappila Tulokas** sijaitsi Vanha Soukkiontie 158:ssa 1816–1925. Se oli kapp-



*Kuoppalan talo luhtiaittoineen on Soukkion vanhin tila.*

laisen aputila jo vuodesta 1697. Mm. rovasti Anshelm Mikkonen asui täällä joitakin vuosia ja monet rippikoulutkin on täällä pidetty. Päärakennuksen hirsistä tehtiin kunnanlääkärin virka-asunto 1930-luvun alkupuolella. Alkuperäinen talo on edelleen paikallaan kirkonkylällä Mäntymäentien varrella ja siinä toimii Käsityökeskus (ks. s.22 kohde 13). Uusi omistaja rakensi Tulokkaaseen uuden päärakennuksen, jonka me nyt näemme paikalla.

- 12 Kuusirivistön takana hieman piilossa näkyvä valkoinen talo (rak. v.1900) punaisine luhtiaittoineen on Kuoppalan tila. **Kuoppala** on kylän vanhin sukutila jo vuodesta 1603. Talon toinen puolikas oli nimeltään Eskola, josta mainitaan jo reitin alkupäässä. Yksityiskoti.
- 13 **Kylän entinen kauppa** oli Osuusliike Väinölän (SOK) myymälä. Se avattiin vuonna 1948 ja suljettiin 1980-luvulla. Isot näyteikkunat ovat vielä jäljellä. Yksityiskoti.
- 14 **Kotimäki** on tämä punainen matala puutalo entisen Väinölän ja Kylänpään välimaastossa. Kotimäki toimi 1920- ja 1930-luvuilla iltamien ja ulkopuolisten taiteilijoiden esiintymispaikkana. Talon isossa salissa oli oikein näyttämö. Yksityiskoti.
- 15 **Kylänpää** eli entinen **Jungbacka** (vaaleankeltainen talo) oli kolmannes Junnilan kantatilasta. Muut osat ovat Junni ja Junttas. Tila on ollut suvulla jo 1600-luvulta alkaen. Yksityiskoti.
- 16 Muovisia tuotteita valmistava tehdas **Hot-Toys** (entiset nimet Ju-Ju Toys ja Nyrhinen). Toiminta alkoi 1960-luvun lopulla papiljottien, kampojen ja saippuakoteloiden valmistuksella. Lelut tulivat tuotantoon 1980-luvun alkupuolella. Erityisesti 80-luvulla neppiautot olivat suosittuja leluja ja niistä tehdas ehkä vieläkin parhaiten tunnetaan. Tehdas työllistää 6 henkilöä. Viennin osuus Pohjoismaihin ja Saksaan on noin kolmannes liikevaihdosta.
- 17 **Kaitalan** vaaleanvihreä talo on viimeinen talo ennen Sälinkään rajaa. Sen takana kohoaa melkoisen korkea **Hiidenkallio**.
- 18 **Päähongaksi** kutsutaan Sälinkääntien risteystä, johon Soukkion kautta tullut tie päättyy.
- 19 Suurten lehtikuusten siimekseen naamioituu **Vanhakartano**. Se on ollut Sälinkään kartanon sivutila ja yksityiskotina jo pitkään. Tien länsipuolella ja tässä Lukonharjun rinteillä

on sijainnut useita taloja jo 1500-luvulla. Ne on aikoinaan määrätty kuulumaan Sälinkään kartanoon. Näitä maisemia voidaan kutsua alkuperäiseksi Sälinkään kyläksi.

**20 Lukonharju** on soraharju ja Salpausselän hyvin pieni sisar. Lukonmäen toinen nimi on Tiilimäki. Lukontiellä ajetaan toisinaan ralliautokilpailuja, sillä mutkia ja mäkiä on riittävästi. Tällä reitillä ohitamme monta Sälinkään kartanon entistä torppaa. Torpilla oli “ulkomaisia” nimiä, sillä kartanon isäntä halusi siten opettaa alustalaisilleen maailman eri kaupunkien ja paikkojen nimiä.

**21** Tien risteyksessä seisoo **Reimanin Paavon entinen kauppa**. Tämä vaaleankeltainen talo on rakennettu vuonna 1953. Kaupanpito loppui 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa.

**22 Lukon koulu** on rakennettu vuonna 1924 ja se on arkkitehtonisesti varsin mielenkiintoisen näköinen. Koululaisia on parisenkymmentä ja osa lapsista tulee Soukkiosta. Myös Nikinojan koulu (ks. s.70 kohde 5) on rakennettu samoilla piirustuksilla.



*Lukon koulu on mielenkiintoisen näköinen.*

**23 Batavian torppa** oli aivan koulun lähellä, mutta siitä ei ole enää mitään jäljellä. Paikalla on uusia taloja. Batavia on Hollannin latinankielinen nimi.

**24 Nikkisen entisessä sahassa** toiminta alkoi vuonna 1947 ja päättyi 1990-luvulla.

**25 Nikkisen Vesan marjatarha**, jossa on syksyisin viinimarjojen itsepoimintaa.

**26 Liima** lienee väännös nimestä Lima (Perun pk.). Vanhan torpan tilalla on uudempi talo.

**27 Kiinan torppa** oli näillä main. Torpan itsenäistymisen jälkeen tilan nimi on ollut Mikkola. Erästä omistajaa kutsuttiin nimellä “Kiinan keisari”.

**28 Kanervon puutarha** kasvattaa varsinkin värililjoja. Toiminta alkoi vuonna 1987 ja siellä työskentelee kolme henkilöä.

**29 Pariisan (Paris) torppa** ja tuulimylly sijaitsivat näillä paikkeilla.

**30 Kallelan torpan** päärakennus on vielä nähtävissä. Se lienee lähiseudun vanhin käytössä oleva asuinrakennus. Väritys on vanhaa punaista ja keltaista.

*Tästä voi jatkaa suoraan Kaukalammelle (seuraava sivu).*

**31 Lemmikkilehto** on lemmikkieläinten hautausmaa, jossa voi käydä katselemassa eläinten hautoja. Siellä on myös eläinkrematorio. Vuoden 2007 aikana saadaan käyttökuntoon niin suuri tuhkausuuni, että siellä voidaan polttaa vaikkapa hevonen. Polttoaineena on maakaasu.





# Kaukalampi & Hautjärvi



 alkuun 8 km  
 loppuun 14km
 



 Teboil huoltamon piha

 1,5 km  
 & 15 km  
 (+ 2,5 km)
 

 osit-  
 tain
 Pohjoinen Pikatie - Kaukalammentie (+Seppäläntie) -  
 Hautjärventie (+Sahajärventie) - Rantalantie - (+Saitar-  
 ontie) - päättyy Pohjoiselle Pikatielle.



Kaukalampi on saanut nimensä kylällä olevan lammen mukaan, mutta mistä lammen nimi on peräisin, ei ole tiedossa. Kylä on vanhan Helsinki-Lahti-tien (nyk. tie 140) varrella, vain 4 km Mäntsälä P(pohjoinen)-liittymästä pohjoiseen. Kylässä on asukkaita lähes 300. Kyläläiset puhuvat Ylikylästä ja Alikylästä.

Kaukalammentie on osa ikivanhaa Helsinki-Hollola maantietä. Sitä pitkin kuljettiin jo 1700-luvulla Helsingistä Tuusulan - Mäntsälän - Orimattilan kautta Hollolaan. Lahden kaupunkihan on perustettu vasta vuonna 1905. Kärkölän tien risteys oli juuri täällä Kaukalammella, nykyisen Teboil-huoltamon paikkeilla. Pikatieksi ruvettiin kutsumaan uutta Helsinki-Lahti-tietä, joka valmistui vuonna 1956. Sitä pitkin ajoi kaupungista toiseen alle kahdessa tunnissa, kun ennen aikaa kului nelisen tuntia. Moottoriliikennetie valmistui entisten teiden rinnalle vuonna 1985. Moottoritieksi se rakennettiin 2000-luvun alussa.

Kylän halki kulkee maakaasulinja maantien linjaa noudattaen. Sitä jouduttiin hieman siirtämään uuden oikoradan tieltä. Monet varmaan tietävät, että Lahti-Mäntsälä-Kerava -oikorata rakennettiin vuosien 2002–2006 aikana, ja että liikenne alkoi 3.9.2006. Kylän pellot ovatkin pahoin pirstoutuneet näiden monien kulkuväylien takia. Metsän eläimetkin, ainakin hirvet, ovat hämmästyksissään, kun vanhat kulkutiet on katkaistu ja vahvasti aidattu.



*Kaukalammen idyllistä kylänraittia.*

### **Kaukalammen ja Hautjärven kotiseutupolon kohteet:**

- 1 Teboilin huoltoasema** on ollut paikallaan jo kymmeniä vuosia. Näillä main oli ennen talo, jota kutsuttiin Ylikartanoksi. Siellä asustivat persoonalliset sisarukset Aina Colliander ja Ina Witting 1900-luvun alkupuolella.
- 2 Kaukalampi** on pieni ja matala lampi. Se saa vetensä Hunttijärvestä ja täältä vesi virtaa Mäntsälänjokeen. Lampi on kasvanut pahasti umpeen, mutta viime vuosina siellä on elänyt joutsenpariskunta. Vielä 1950-luvulla lammen jäällä pidettiin ravikilpailuja.
- 3 Myllymäellä** on aikoinaan ollut hevoskiertoinen mylly. Sen rinteille on noussut menneinä vuosina oikea “mäkitupalaiskylä”. Nyt joukossa on jo uusiakin taloja, joita ei enää voi kutsua tuviksi.
- 4** Tästä kääntyy **Lukontie**, josta on kirjoitettu Soukkion ja Lukon kotiseutupolussa sivulla 44.
- 5** Tässä on useampia vanhojen tilojen rakennusryhmiä, mm. Juhola ja Jäkkilä (nyk. Jaakola) ja Louhe. Asuinrakennukset ovat vuosilta 1800, 1910 ja 1927. Juholan vanha isäntä oli huumorimies. Vanhan talon sali oli talvisin aika kylmä. Kerran kinkerien jälkeen isäntä kysyi naapurilta: “Olikos Uusimaassa kirjoitusta, montako meillä paleltui lukusissa?”.



*Kaukalammen koulu on edustavan näköinen rakennus.*

- 6** **Kaukalammen koulu** on valmistunut 1910 monivuotisten keskustelujen jälkeen. Oppilaita on parisenkymmentä.
- 7** **Väinölän entinen myymälä** on ollut suljettuna jo pitkään. Talo rakennettiin vanhoista riihen hirsistä vuonna 1940.

- 8** Kartanomaisen rakennus komeine pylväineen on **Seppälän talo**. Tämän vanha tilan päärakennus on valmistunut vuonna 1939.

- 9** **Moskovaksi** kutsutaan yhä edelleen metsän laidassa olevaa harmaata mökkiä, jossa sodan aikana majaili venäläisiä sotavankeja. Sieltä heidät aina haettiin taloihin töihin. Nyt talo on melko rapistuneessa kunnossa.



*Seppälän talon kartanomaista arkkitehtuuria.*

- 10** Kylän koulu aloitti toimintansa **Yli-Sipilän salissa**, koska koulun paikasta keskusteltiin useita vuosia. Talo on hieman sivussa Kaukalammentieltä, Yli-Sipiläntien varrella. Asumaton.

- 11** **Heinaron tietä** kutsuttiin alkuaikoina “Puutteentieksi”, koska sieltä puuttuivat sora ja ojat.

- 12** **Simasen entinen kauppa** sijaitsee aivan tien risteyksessä.

- 13** Hauskasti Mäntsälänjoen partaalla sijaitseva iso vaaleankeltainen asuinrakennus on **Huikkolan talo**, josta on lohkottu paljon muita tiloja.

- 14** **Etolan kartanon** omistajat tiedetään tarkasti vuodesta 1539 alkaen. Tilan ovat omistaneet mm. Klas Fleming ja Peder Baner. Kasper Vietinghof omisti kartanon 1600-luvun loppupuolella. Hänet on haudattu Mäntsälän silloisen kirkon alle, mistä on muistona hautavaakuna nykyisen kirkon sisäseinällä. Etolan mansardikattoinen keltainen päärakennus on valmistunut vuonna 1787. Uusi valkoinen päärakennus rakennettiin vuonna 1931. Vanhassa talossa toimi ravintola Kievari Grilli vuodet 1965–1985. Etola on yksityiskoti.

## Polku jatkuu Hautjärvelle!

Kun jatketaan matkaa ikiaikaista Helsinki-Lahti-tietä pitkin, on seuraavana vuorossa Hautjärven kylä. Sen nimi mainitaan ensi kerran jo vuonna 1484, jolloin se kuului Tennilän hallintopitäjään, mutta Hollolan seurakuntaan. Nimensä kylä on saanut järvestä, jota alkuaan on kutsuttu Hautjärveksi (ehkäpä joku oli hukkunut järveen? vrt. Hautajärvi). Vuoden 1785 paikkeilla karttaan ilmestyi nimi Sahajärvi. Se oli mainos, sillä kartanon omistaja Kuhlefelt oli perustanut järven rannalle sahan. Kylässä on noin 250 asukasta. Järven rannalla on paljon loma-asutusta. Luonto on Hautjärvellä vaihtelevaa. Sinivuokkoja on keväällä metsät sinisenään. Hautjärveltä löytyy myös korkeita kallioita ja niiden välisiä syviä notkoja.



Karttakohteet selitetty seuraavalla sivulla!



*Hautjärven kartanon tiluksia hevoshakoineen. Näkymä Hautjärventieltä pellon yli.*

- 15** **Haukisuon** kohdalla tien kurveja vähän oikaistiin vuosituhaten loppupuolella. Tien notkossa kulkeva Haukisuonoja tulvii joskus maantielle saakka.
- 16** Harmaaksi rapatun talon kivijalassa, isojen ikkunoiden takana, on toiminut kylän posti.
- 17** **Latolan tilalla** kasvaa vadelmia. Poiminnasta ilmoitetaan tavallisesti paikallislehdissä.
- 18** **Osuusliike Väinölän entinen myymälä**, jonka toiminta loppui vuonna 1982. Samassa talossa oli postikin jonkin aikaa.

- 19** **Hautjärven koulu** on rakennettu vuonna 1903. Oppilaita on parisenkymmentä. Koululla on järjestetty jo monena syksynä "Syysretvakka", joka on mukava kylän yhteinen tapahtuma, jonka keskuksena kyläkoulu toimii.



- 20** **Hautjärven Talouskauppa** toimi tässä keltaisessa talossa. Kaupan perusti Reino Aliranta 1950-luvulla. *Hautjärven kaunis kyläkoulu.* Toimintaa jatkoi Urho Koivisto. Rakennuksen toisessa päässä oli ensin baari ja sitten posti.



*Sahajärven rantamaisemia.*

**21 Hautjärven kartano** on ollut eri aate-  
lissukujen (mm. Kuhlefeld) omistuksessa  
vuosina 1647–1888, jonka jälkeen omista-  
jaksi tuli talonpoikaissuku. Torppia on ollut  
enimmillään noin 36 kappaletta. Sodan  
jälkeen tilan maista erotettiin useita tiloja  
siirtolaisille ja rintamamiehille. Hautjär-  
ven kartano myytiin valtiolle vuonna  
1955, ja sinne tuli Eläinlääketieteellisen  
korkeakoulun toimintoja, jotka jatkuivat  
vuoteen 1996. Nykyinen omistaja kunnostaa rakennusta ja puistoa Museoviraston ohjeiden  
mukaan. Päärakennus on 1800-luvun alusta ja se edustaa empiretyyliä. Yksityiskoti.



*Hautjärven kartanon päärakennus. Yksityinen.*

**22 Veteraanimaja** on Sahajärven rannalla. Mäntsälän Sotaveteraanit ja Rintamamiesveteraa-  
nit rakennuttivat sen 1970-luvun lopulla. Nyt se on annettu kylän eri järjestöjen yhteiskäyt-  
töön. Sitä vuokrataan ulkopuolisillekin kokouksia, syntymäpäiviä ym. juhlia varten.

**23 Mielenkiintoinen keramiikan harrastajan pihapiiri.** Puutarhassa on nähtävissä monenlaisia  
käsintehtyjä esineitä ja taideteoksia. Yksityisalue.

**24 Taipasen tanssiladossa** on tanssittu monet kerrat. Varsinkin järven rantamien mökkiläiset  
olivat innokkaita tansseissa kävijöitä. Kylällä toimi Sahajärvi-seura, joka järjesti tapah-  
tumia ladossa. Tanssilato oli myös suosittu syntymäpäivien pitopaikka. Nykyään on ollut  
hyvin hiljaista. Saha- ja Hunttijärvien välisellä kannaksella oli ennen melko hetteinen  
paikka. Taipasen mummo oli usein sanonut, että ei sinne ikinä tietä voi tehdä. Mutta nythän  
siellä on sekä moottoritie että rautatie.

**25 Lystisaarella** ei pääse käymään, mutta siellä on ollut kivikautinen asuinpaikka. Arkeolo-  
gisissa kaivauksissa sieltä on löydetty joitakin kivikautisia esineitä.

**26 Sahajärven ulkoilualue eli Heponiemi** on kunnan omistama 80 hehtaarin kokoinen virkistys-  
alue, jossa voi uida tai kiertää 1,5 km pitkän luontopolun. Polun varrelta löytyy mm. ter-  
vavaleppämetsikköä järven rannassa ja yli  
200-vuotias rauhoitettu kookas kuusipuu.

**27 Reitin voi lopettaa käymällä yhdellä**  
Mäntsälän hienoimmista luontonähtä-  
vyyksistä, **Hunttikallioilla**. Auto kannat-  
taa jättää radanvarsitien levennyskohtaan.  
Loppumatka kävellään ja vaivanpalkaksi  
saadaan komeat näköalat Hunttijärvelle.  
Kallion jyrkänne nousee noin 40 metriä  
järven pinnasta. Missään muualla Mänt-  
sälässä ei ole nähtävissä läheskään yhtä  
suurta korkeuseroa järven pinnasta.






*Komeat näkymät Hunttikallioilta.*

# Saari



 14 km      Kyläkaupan edessä.

 3 km   kylän kaupalta Viljamaantie - peltotietä pitkin - Leissantie- Pohjoinen Pikatie, tullaan takaisin samaa reittiä ja kuljetaan Leissantietä, kunnes tulee Huhtastentie - Niemenkyläntie - Viljamaantie.

Oppilaitoksen maat ovat yksityisalueetta, joten puisto- ja piha-alueella liikkuminen ei ole sallittua. Parhaiten kartanoon ja sen puistoon pääsee tutustumaan toukokuun lopulla, kun siellä on “avoimien ovien päivä”. Kartano on Mäntsälässä ns. Kartanokierroksen yksi kohde. Paikallinen opas-yhdistys järjestää kesäaikaan yleensä yhden maksullisen matkan, jonne voi ilmoittautua mukaan.

1500-luvulla laaditun maakirjan mukaan Saaren kylällä oli kaksi taloa, Sihvola ja Perhe. Kylän nimi oli siihen aikaan Rautasaari. Se kuului Tennilän hallintopitäjään. Kun kuningas Kaarle XI määräsi Perhe-nimisen tilan ratsutilaksi, tulivat sinne ensimmäiset aateliset omistajat ja nimi muuttui Saaren kartanoksi. Kartanolla on ollut laajimmillaan 35 torppaa. Näistä 15 torpparia ja mäkitupalaista lunastivat maansa vuonna 1922. Sihvola on aina ollut itsenäinen tila. Asukkaita Saarella on noin 300. Kylän elämä liittyi menneinä aikoina tiiviisti kartanon elämään. Yhä edelleen oppilaitos on merkittävä koko kylälle. Kylän postiosoite on Saarentaus.

### Saaren kotiseutupolun kohteet:

- 1** Parkkipaikka on **kyläkaupan** edessä. Nykyinen Siwa on samoilla sijoilla kuin Osuusliike Perhelän myymälä, joka avattiin Saarella vuonna 1947.
- 2** **Mannerkiven linja-autotallit.** Eino Mannerkivi hankki ensimmäisen linja-autonsa vuonna 1933. Autoja ajetaan jo kolmannessa sukupolvessa.
- 3** Sillalta katsottuna vasemmalla näkyvät vanhan sahan ja myllyn jäänteet. Ojaa nimitetään komeasti Saarenjoeksi. Aikaisemmin se oli runsasvetisempi, joten nimitys oli paikallaan.
- 4** **Kuusiaidan kulmalla** sijaittivat vanhat puutarhat ja onnikkapysäkki Rekortin kulma (ruots. trädgård). Tienpätkä on osa vanhaa Porvoo-Mäntsälä-Kärkölä-Hollola-tietä (ns. Meritie).
- 5** Oikealla näkyy punatiilinen rakennus, jossa on oppilasasuntoja ja voimistelu- ja juhlasali. Rakennusta kutsutaan nimellä **Uusikartano**. Se on rakennettu 1970-luvulla. Samalla paikalla sijaitsi mäen päältä paikalle siirretty kartanon vanha päärakennus. Se taas piti siirtää pois, jotta saatiin tilaa nykyiselle päärakennukselle. Uusi Sahajärven ulkoilureitistön opastuskeskus avattiin tänne tammikuun lopulla 2007.
- 6** **Kasvihuoneet**, joissa kasvatetaan mm. ruusuja, tomaatteja ja kausikukkia. Joulun alla kasvihuoneet ovat Joulumaana, jonka laitoksen oppilaat koristavat sisältä komeaan kuntoon.
- 7** Ns. **Terijoen huvila** oli vanhan Friarinnan (vapaaherrattaren) eläkeläisasunto. Huvila on tuotu kartanolle 1900-luvun alussa. Talo on entistetty huolella. Kyläläiset tuntevat talon nimellä “Hunttihuvila”, sillä onhan se Hunttijärven rantamilla. Yksityiskoti.
- 8** **Entinen kansakoulurakennus** (sinapin värinen talo) oli Saaren ja Levannon yhteinen. Koulu oli aloittanut vuokratiloissa vuonna 1887. Tämä oma koulutalo saatiin valmiiksi vuonna 1891. Nykyään yksityiskotina. Uusi koulu esitellään kohdassa 18.
- 9** **Friarinnan lehmuskuja** on uusittu 1990-luvulla, kuten nuorista puista huomaa. Jokaiseen kunnan kartanoon kuljetaan puukujaa pitkin.

**10 Saaren kartanon** nimi mainitaan aikakirjoissa jo 1500-luvulla. Fischer-suku omisti tilan 1693–1794. Seuraavina omistajina olivat Sederholmit (sukua Helsingin Sederholmeille). Tila oli heidän hallussaan vuosina 1794–1878. Vapaa-herrallisen de la Chapelle-suvun aika oli vuosina 1884–1934. “Vanha paroni” Richard Casimir ja hänen poikansa “nuori paroni” Knut Richard laajensivat kartanoa ja sen toimintoja. Merkittävin uudistus oli tulitikkutehdas. Toiminta oli



*Saaren kartanon päärakennus on kuin pala Italiaa.*

laajimmillaan I:n maailmansodan aikana, jolloin siellä työskenteli n. 200 henkilöä. Suuri osa heistä oli naisia ja nuoria. Kaikki päättyi v. 1934 paronin kuolemaan ja pakkohuutokauppoihin, joissa kartano myytiin aivan tyhjäksi. Vain meklarin pöytä jäi jäljelle. Se on nykyään rehtorin työhuoneessa. Tätä ennen oli sentään ehditty rakentaa nykyinen päärakennus. Arkkitehtinä oli Jarl Eklund ja puutarhan suunnitteli Paul Olsson. Päärakennus valmistui kesällä 1930. Arkkitehti sai vaikutteita Italiasta ja talon sanotaan edustavan 1920-luvun klassismia.

Paroni Knut Richard de la Chapelle oli Mäntsälän suojeluskunnan esikunnan jäsen. Mäntsälän kapinan aikaan talvella 1932 lapuanliikkeen johtohenkilöitä, mm Vihtori Kosola, majoittui Saaren kartanossa. Syksyllä 1940 valtio luovutti Saaren kartanon Invalidisäätiölle, joka perusti sinne toipumis- ja koulutuspaikan. Aluksi koulutettiin sotainvalideja ja sittemmin sotaorpoja. Jo pitkään koulu on ollut “tavallinen” ammattiin johtava koulu. Valtio omisti kartanon vuodesta 1935 vuoteen 1995, jolloin se luovutettiin kuntayhtymälle.

Nykyään Saaren kartanossa toimii Keski-Uudenmaan ammattikoulutusyhtymän ammattiopisto. Tiloissa on maatalous-, puutarha- ja luontoalan koulutusta Mm. floristeja koulutetaan täällä. Oppilaita on lähes 500, joista osalle on oppilasasuntoja kartanon alueella. Vuonna 1996 eläinlääketieteellinen korkeakoulu muutti tänne naapurikartanosta Hautjärveltä. Kartano on myös esittänyt Kultarantaa Uuno Turhapuro presidenttinä -elokuvassa.

**11 Vanhempi Oppilasasuntola** on rautapintainen vaaleankeltainen kaksikerroksinen talo.

**12 Lusikkalinna** on oppilaitoksen ruokala. Yläkerrassa on oppilaiden asuntoja. Alemmassa kerroksessa näkyy vielä 1700-luvulta periytyvän navetan seinäkiviä.

**13** Oikealla rinteessä näkyy **kartanon autotalli**, jossa nuori paroni säilytti keltaista mersuaan. Autot olivat vielä harvinaisia 1930-luvulla kun talli rakennettiin. Tallikin on väriltään vaaleankeltainen, samoin kuin itse päärakennus.

**14** Mansardikattoinen punatiilinen rakennus (kuvassa) on alkuaan **kartanon hevostalli**, myöhemmin navetta. Se on remontoitu vuonna 2006 opetustiloiksi.

**15 Kasvien näytemaan** rakentaminen aloitettiin kesällä 2004. Se on sopivasti Leissantien



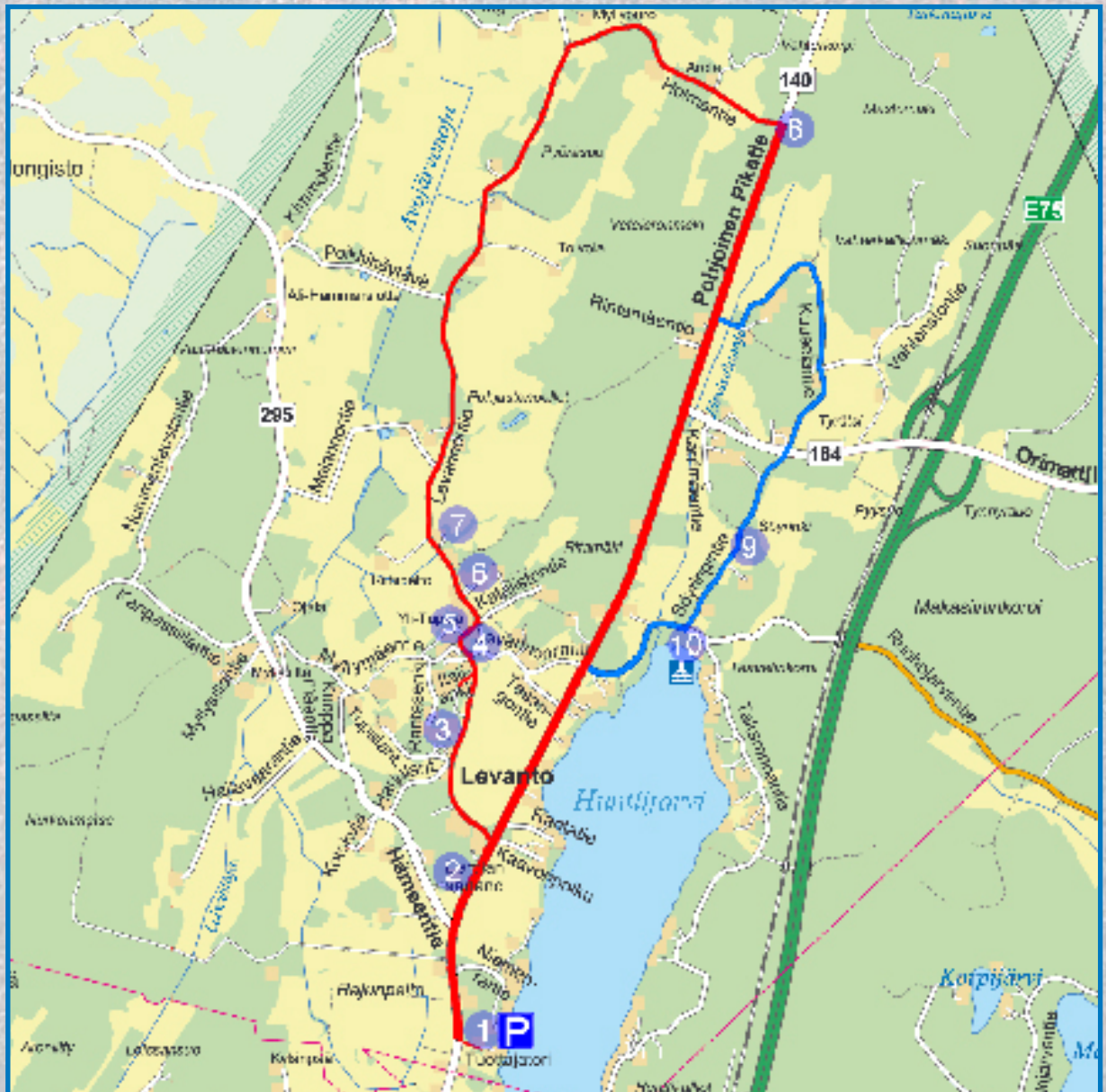


*Saaren kartanon entinen hevostalli. Etualalla häivähdys kasvien näytemaan kukkaloistosta.*

varrella, joten siellä kannattaa pistäytyä uudelleen aina keväisin, kesäisin ja syksyisin.

- 16 Entisen tulitikkutehtaan rakennuksia** ei ole paljon jäljellä. Punatiilinen rakennus esitti kasarmia, kun Ere Kokkonen kuvasi Väepeli Körmy -elokuvia. Myös kylän maisemia filmattiin. Rakennuksessa toimivat ammattikoulun työpajat, joissa koulutettiin oppilaita mm. konekorjaus-, valjas-, ja puusepän sekä suutarin töihin. Lähtienuo sai ostaa näitä oppilaiden palveluita ja töitä.
- 17 Pajamäellä** sijaitsi useita kartanon torppia ja mäkitupia. 1920-luvulta on jäljellä muutama tiilirakenteinen työväen asuintalo. Tiilet olivat tietysti kartanon oman tiilitehtaan tuotantoa. Viime vuosina on asuntoja rakennettu mm. eläinlääkärikoulutuksen tarpeisiin. Eläinlääkärikoulutuksen käytössä on useita muitakin rakennuksia mm. eläinsairaala. Ne sijaitsivat kohteiden 15–17 seutuvilla.
- 18 Saaren koulu** valmistui vuonna 1930 Pistoolinmäelle, keskelle kylää. Koulussa on oppilaita vajaat 40. Kartanoherra de la Chapelle luovutti tontin ja 100 000 tiiltä rakennusta varten. Vastineeksi hän sai entisen koulurakennuksen. Koulutalon on suunnitellut arkkitehti Matti Paalanen. Vanhan koulun vaiheet on kerrottu kohdassa 8.
- 19** Kylän toinen **Terijoen huvila** sijaitsi alkuaan kartanon lähellä. Se oli tulitikkutehtaan työjohtajan asuntona. Tämäkin huvila oli tuotu kartanolle 1900-luvun alussa. Yksityiskoti.
- 20** Vasemmalla Seuratalo, myöhempi **Lottala**. Saaren kartanonomistaja rakennutti talon vuonna 1921 arkkitehti Matti Finellin suunnitelmien mukaan. Se oli tarkoitettu kartanon ja tulitikkutehtaan työntekijöiden huviksi ja hyödyksi. Tiilet lyötiin kartanon omalla tiilitehtaalla. Talo annettiin muutaman vuoden päästä Saaren Lotta Svärd -yhdistykselle, joka lahjoitti sen Invalidisäätiölle 5.11.1944 pidetyssä yleisessä kokouksessa. Keuda (Keski-Uudenmaan ammattikoulutusyhtymä) myi talon tontteineen syksyllä 2005 yksityiselle omistajalle. He ovat sitoutuneet tekemään korjaukset Museoviraston suojelumääräysten mukaan.
- 21 Sihvola** on kylän toinen kantatalo. Saaren eteläiset osat, mm. kunnan opaskartassa näkyvät nimet Kitustenmäki ja Karhunkorpi, ovat olleet Sihvolan maita vielä 1920-luvulla. Sihvolan nykyiset omistajat aloittivat vuonna 2004 ratsujen siitostoiminnan, jota varten on rakennettu uudet tilat.

# Levanto



16 km
 10,5 + 1 km
 140
 

 Tuottajatori Kotipiirin piha

**Pääreitti:** Kotipiiri - Pohjoinen Pikatie - Levannontie - Holmantie - Pohjoinen Pikatie.
 **Lisäreitti:** Kuuselantie - Söyringintie - Ruohojärventie.

Kylän nimen alkuperästä ei ole selvyyttä. Hauska yhteensattuma on, että Italiassa on La Spezian lähellä pieni merenrantakaupunki nimeltä Levanto. Lisäksi italian kielessä on sana “levante”, joka tarkoittaa itäistä. Leikkisästi voisi ajatella, että kun alue aikoinaan oli hollolalaisten erä- ja metsästysmaita, niin idässä järven rantamilla oli hyvä levähtää. Tämän tarinan myötä kylällä on myös Italiankuja. Hunttijärvi näkyy hyvin tielle 140 ja se tunnetaan hyvänä kalajärvenä. Sieltä on saatu ainakin 7,2 kiloinen kuha vuonna 2003 ja 8,5 kiloinen karppi kesällä 2005.

Kylässä on asukkaita lähes 300. Levanto on ollut ns. talonpoikaiskylä. Reitin varrella on laajoja peltoja ja karjaa laitumilla kesäisin. Kylä on kuulunut Tennilän hallintopitäjään. Vuonna 1865 Levannon kaikki talot paloivat, mutta onneksi asukkaat saivat vakuutuskorvauksia. Levanto-Marttila-tien oikaisutyöt alkoivat syksyllä 2006 ja ne valmistunevat vuonna 2008. Käytännössä tehdään kokonaan uusi tie ja tien 140 liittymä siirtyy 200 metriä pohjoiseen päin.

### Levannon kotiseutupolun kohteet:

- 1 Tuottajatori **Kotipiiri** on rakennettu entiseen navettaan 1990-luvun alussa. Siellä myydään lähes 200 eri käsityöläisen ja muun tuottajan tuotteita. Sieltä löytää helposti sekä lahja- että käyttötavaroita ja elintarvikkeita. Wintillä on myynnissä kahvia ja leivonnaisia ja lisää lahjatarvikkeita. Hunttikalliot (ks. s.53 kohde 27) näkyvät parkkipaikalta järven toisella puolen.
- 2 **Eerolan** valkea puhdasta jugendia edustava suuri päärakennus mäenrinteessä on rakennettu 1900-luvun alussa. Isäntä perusti tiilitehtaan, jotta rakennusmateriaalit saatiin omasta takaa.
- 3 **Paloasema** on kylän toimintakeskus. Se on rakennettu 1990-luvulla ja sitä laajennettiin aivan vuosituhannen lopulla. VPK:n harjoitukset pidetään maanantaisin.
- 4 Kas-kas -kenkävoiteita valmistettiin tässä isossa vaaleassa rakennuksessa 1950-luvulla. Siinä on toiminut myös kauppa. Nyt talo on remontoitu asuinkäyttöön.
- 5 Aivan tien vieressä on **Yli-Tupalan** tilan komea kivinavetta. Näillä seutuvilla ovat myös **Alitupalan ja Ali-Simolan** asuinrakennukset. Ne molemmat ovat valmistuneet jo 1860-luvulla. Alitupalassa on ollut kauppa ja majatalo. Talo on tehty kirkon ylijäämätilistä.
- 6 **Levannon koulu** aloitti toimintansa vuonna 1924 tässä talossa, joka oli alkuaan Ylä-Jaakolan tilan päärakennus. Koulua varten oli jo hirret varattuna, mutta sitten ilmeni, että tulisi halvemmaksi hankkia jo olemassa oleva talo. Koululaisia on parisenkymmentä.
- 7 Iso vaalea rakennus on alkuaan ollut navetta ja sittemmin meijeri, joka toimi 1920–1960 luvulla. **Kylliäisen puusepäntehtas** on ollut 100-vuotiaassa talossa vuodesta 1963 alkaen.
- 8 Pohjoinen Pikatie (tie 140) eli vanha nelostie (rakkaalla lapsella on monta nimeä) rakennettiin 1950-luvun puolivälissä. Se lyhensi lähes puolella matka-aikaa Helsingin ja Lahden välillä.
- 9 Söyrintiellä nähtiin jokunen vuosi sitten karhu. Tiedä milloin taas näkyy.
- 10 **Uimaranta** on Hunttijärven pohjoispäässä. Täällä sopii vilvoitella helteillä.

# Sälinkää



12 km



Kaanaantien varressa n. 0,7 km Sälinkääntien risteyksestä.

ma-pe



1,2 km



Kaanaantie - Kartanontie - Sälinkääntie - Kaanaantie

Sälinkään nimestä kerrotaan seuraava tarina: Suurin osa Mäntsälää kuului ammoisina aikoina Porvoon seurakuntaan. Siellä sanottiin “i söder Pellinge, i norr Sällinge” (etelässä Pellinki, pohjoisessa Sälinkää). Ruotsinkielisessä ääntämyksessä nimet muistuttavat toisiaan.

Nykyinen Sälinkää on vireä kylä. Asukkaita on noin 900 ja väki lisääntyy koko ajan. Kylätoimintaryhmä on aktiivinen. Järviveden tilaa on parannettu monin tavoin viime vuosien aikana. Kylän senioreita kutsutaan yhteisiin tilaisuuksiin muutaman kerran vuodessa. Syksyisin “hulinoitaan” Torpparihulinoissa. Niitä on vietetty jo yli kymmenen vuoden ajan. Joka kerta on esitelty jotain vanhaa työtapaa tai koneita. Pärehöylän ympärillä on aina ollut tungosta. Järven nimi on Kilpijärvi. Pöytäsaarta järven keskellä kutsutaan epävirallisesti Rakkaussaareksi. Parkkipaikan lähellä on laavu, jossa voi nauttia eväitä. Ne molemmat ovat kylätoimintaryhmän aikaansaamia ja talkoilla tehtyjä.

### Sälinkään kotiseutupolun kohteet:

- 1 **Kartanon entinen meijeri** on perustettu vuonna 1881. Toiminta päättyi n. vuonna 1970.
- 2 **Kartanon entinen navetta** rakennettiin vuonna 1852. Sinne mahtui 100 lehmää. Karjanhoito päättyi vuonna 1945 pidettyyn huutokauppaan. Nyt navetta on pienteollisuuden käytössä.
- 3 Kartanon metsänvartija vietti eläkevuosiaan tässä sinisessä talossa. Sitä ennen se oli **pehtoorin asuntona**. Rakennus on aikoinaan siirretty Sadinsuolta. Yksityiskoti.

- 4 **Sälinkään kartanon** päärakennus on valmistunut 1810-luvulla (toisten tietojen mukaan 1840-luvulla). Kuningas Kaarle IX lahjoitti koko Sälinkään kylän alueen (7300 ha) rouva Gertrud von Ungernille vuonna 1608. Hänen miehensä ratsumestari Henrik Wrede oli antanut hevosensa kuninkaalle Kirkholman taistelussa Liivinmaalla. Kuningas pelastui, mutta Wrede menetti henkensä. Vuonna 1807 maat osti Linnaisten kartanon omistaja Hans Henrik Stjernvall, joka myi ne



*Sälinkään kartano koivukujalta päin.*

edelleen vuonna 1810 Henrik Johan Sohlbergille. “Sihteeri” Sohlberg perusti myös lasitehtaan, joka oli toiminnassa 1816–1891. Siitä on jäljellä enää muistomerkki (ks. kohde 21). Sälinkäällä oli paljon torppia. Nimiä löytyy kirjoista lähes 150 kpl, mutta kaikki eivät tosin olleet asuttuina yhtäaikaan. Kun torpparilaki tuli voimaan 1919, oli torppia 104 kpl. “Sihteeri” Sohlberg nimesi torppia paikannimien mukaan, joita ovat mm. Mekka, Medina, Svarta Havet ja London. Näin hän pyrki lisäämään torppareiden maailmantietämystä.

Emil Pentzin oli hyvä isäntä vv. 1891–1903. Hänen jälkeensä omistajaksi tuli venäläissyntyinen Feodor Terichoff (Tirikow), joka puolestaan oli erittäin ankara kartanoherra.

Torpparit rupesivat lakkoon vuonna 1906, mistä seurasi torpparien häätöjä ja lopulta oikeudenkäynti, jonka torpparit voittivat.

Vuonna 1910 kartano siirtyi August Eklöfille. Häntä kiinnostivat kartanon suuret metsät, sillä hänellä oli sahoja Porvoon puolessa. Torpparilaki tuli voimaan 1919, jonka jälkeen torpparit saivat lunastaa torpat itselleen. Näin kartanon maat vähenivät 2000 hehtaarilla. Jäljelle jäi vielä yli 5000 ha. Ne maat jaettiin sotien jälkeen siirtolaisille ja rintamamiehille.

Kartano tuli kunnan omistukseen v. 1946 ja sinne muutti Karjalasta Uudenkirkon lastenkoti, joka toimi vuoteen 1976 saakka. Kunta vuokrasi kartanon v. 1978 Sälinkään kartano-seuralle, joka pitää huolta talosta ja puistosta. Kartano toimii tilausravintolana.

Kartanon pihalla on Torpparimuistomerkki. Frankriken torpan poika Kalle Honkanen keräsi kiven jokaisen torpan sijoilta, hakkasi niihin torpan nimen ja yhdisti kivet muistomerkiksi, joka paljastettiin 31.7.1983.



*Torpparimuistomerkistä löytyy torppien nimet.*

- 5 **Kartanon voudin asuintalossa** on aina asunut useita perheitä. Yksityiskoti.
- 6 Kartanoon johtava **koivukuja**. Puistikon vanhimmat tammet ovat noin 200-vuotiaita.
- 7 **Sälinkään Osuuskassan (Osuuspankin) toimitalo** valmistui vuonna 1961, sinne muutettiin tammikuussa 1962. Yksityiskoti vuodesta 1992.
- 8 Teollisuushallissa toimii konepaja **Sarjalaite Oy**. Kauko ja Aulis Aalto jatkoivat isänsä pajan toimintaa vuonna 1949. Isä Edvard oli toiminut Sälinkään kartanon seppänä. Vanha paja on vähän taaempänä. Nykyisen kiinteistön ensimmäinen osa on rakennettu vuonna 1958 ja sitä on myöhemmin laajennettu. Esko-tuotteet (mm. betonimyllyt) ovat tehtaan tunnetuimpia. 28 henkilöä työllistävä tehdas tekee myös monenlaista alihankintaa muulle teollisuudelle.
- 9 **Sälinkään entinen posti**, jonka toiminta lopetettiin vuonna 1992. Yksityiskoti.
- 10 **Osuuskauppa Väinölän (SOK) myymälä**, joka toimi vuosina 1948—1984. Talossa toimii nyt majatalo ja kahvila.
- 11 **Sälinkään mylly** jauhoi vehnää vuosina 1948–1975 ja aloitti jauhatuksen uudelleen vuonna 1995.
- 12 **Sälinkää Oy:n viljankuivaamo** on punamullalla maalattu rakennus. Sen toiminta alkoi sodan jälkeen, mutta nykyään vain muutama viljelijä kuivattaa siellä viljansa.
- 13 **Veljekset Suomen puusepänerversta** ja saha on aloittanut toimintansa 1950-luvulla.

- 14** Pitkä vaalea talo mäenrinteessä on **Rippula**. Se on rakennettu 1800-luvulla lasitehtaan työläisten asunnoiksi. Talo siirrettiin tähän mäen syrjään 1900-luvun alussa kartanon muonamiesten asuttavaksi. Tripolin (Trippulan) torppa sijaitsi samoilla sijoilla 1840-luvulle saakka.
- 15** **Sälinkään koulu** on rakennettu 1950-luvun alussa. Tämä iso vaalea rakennus on kylän “uusi koulu”. Vanha koulu on Oitintien varressa entistä osuuskassan taloa vastapäätä. Sälinkään koulun toiminta on aikoinaan alkanut kartanon piharakennuksessa. Koulussa on noin 80 oppilasta ja myös Kaanaan kylän lapset käyvät koulunsa täällä.
- 16** Punatiilinen talo on **kylän entinen terveystalo**. Nyt siinä on lasten ryhmäperhehoitokoti.
- 17** Parkkipaikka on tehty entisen **Tampinmäen** paikalle. Siitä oli otettu hiekkaa lasitehtaan tarpeisiin. Maisemointi tehtiin keväällä 2000.
- 18** Kilpijärveen vettä tuovaan Ruonanojaan kaivettiin useita **laskeutusaltaita** 2000-luvun alussa. Näihin altaisiin kerääntyvät pelloilta vesien mukana tulevat liit ravinteet ja näin järven veden laatu pysyy parempana. Altaita voi käydä tutkiskelemissä sekä Tikkatieltä että Kaanaantieltä.
- 19** Laavu on rakennettu talkoilla kylätoimintaryhmän toimesta.



*Ravinteikkaat vedet laskevat pelloilta leveitä oja pitkin laskeutusaltaisiin. Kuva Tikkatieltä.*

#### **Kaukokohteet:**

- 20** **Ruumismäen kolerahautaan** on haudattu 1840-luvulla raivonneen koleran sälinkääläiset uhrin. Erään torpan renki toi taudin tullessaan Helsingistä ja tauti surmasi nopeasti useita asukkaita kylällä. Vainajia ei saanut kuljettaa kirkkomaahan taudin leviämispelon vuoksi.
- 21** **Sälinkään lasitehdas** oli kartanon vastapäisellä rannalla, Järvikulmantien varrella. Paikalla on nyt muistokivi. “Sihteeri” Sohlberg perusti lasitehtaan yhdessä Linnaisten kartanon omistajan Hans Henrik Stjernvallin kanssa vuonna 1814. Toiminta alkoi 1816. Tehtaassa tuotettiin pääasiassa pulloja, valkoista apteekkilasia ja purnukoita. Ikkunalasin tekeminen ei onnistunut riittävän hyvin. Tehtaalla työskenteli sen toiminnan aikana 42 eri lasinpuhaltajaa. Tehdas työllisti parhaimmillaan noin 50 henkilöä joko suoraan tai välillisesti. Tehtaalla työskenteli vain kymmenkunta henkilöä, mutta raaka-aineiden ja tuotteiden kuljetukset antoivat lisäksi paljon työtä. Lasitehdas lopetti toimintansa vuonna 1891.
- 22** **Rientola** on sälinkääläisten seurojentalo, jonka omistaa sos.dem. nuorisoyhdistys. Talo on valmistunut vuonna 1938. Tulipalo turmeli rakennusta pahoin 1970-luvun lopulla. Nykyinen ulkoasu saatiin palon jälkeisessä remontissa. Monet tanssit on siellä tanssittu, monet elokuvat katseltu. “Eikös seura tee kaltaisekseen?” kysyi eräs isä, kun meni kahden pienen tyttärensä kanssa katsomaan jotakin Pekka Puupää -elokuvaa. “Niinhän sitä sanotaan”, vastasi lipunmyyjä. “Sitten ostan kolme lastenlippua”, vastasi isä.

# Olskinen & Maitoinen



20 km

1430



Reitin päät eivät kohta, joten autoa ei voi jättää minnekään.



8,6 km



Reitti alkaa Sälinkäältä, josta käännyttään Tikkatielelle, ja sieltä Raslantielle, jota jatketaan Hausjärven puolelle. Lopulta tullaan takaisin Mäntsälän alueelle Maitoistentielle, josta Oitintielle Oittiin päin.



Olkinen ja Maitoinen ovat omia kyliänsä. Useissa tilastoissa ne kuitenkin käsitellään yhdessä, kovin pieniä kun ovat. Asukkaita Olkisilla on 67 ja Maitoisilla 29. Lapset käyvät koulunsa Sulkavalla.

Olkisten kartanon maista muodostettiin Olkisille ja Maitoisille sodan jälkeen yhteensä 17 uutta tilaa. Silloin kylien asukasmäärä lisääntyi voimakkaasti. Olkinen oli "rajakylä", sillä naapurikunta Hausjärvi kuului Hämeen lääniin, kun Mäntsälä puolestaan kuului Uudenmaan lääniin. Nythän ollaan Etelä-Suomen lääniä koko seutu.

Olkinen oli maanlaajuisesti kuuluisa äänestysprosentistaan. Urho Kekkonen on antanut kunniakirjan Olkisten vaalipiirille vuonna 1979 ainoana Suomessa saavutetusta 100%:n äänestystuloksesta.

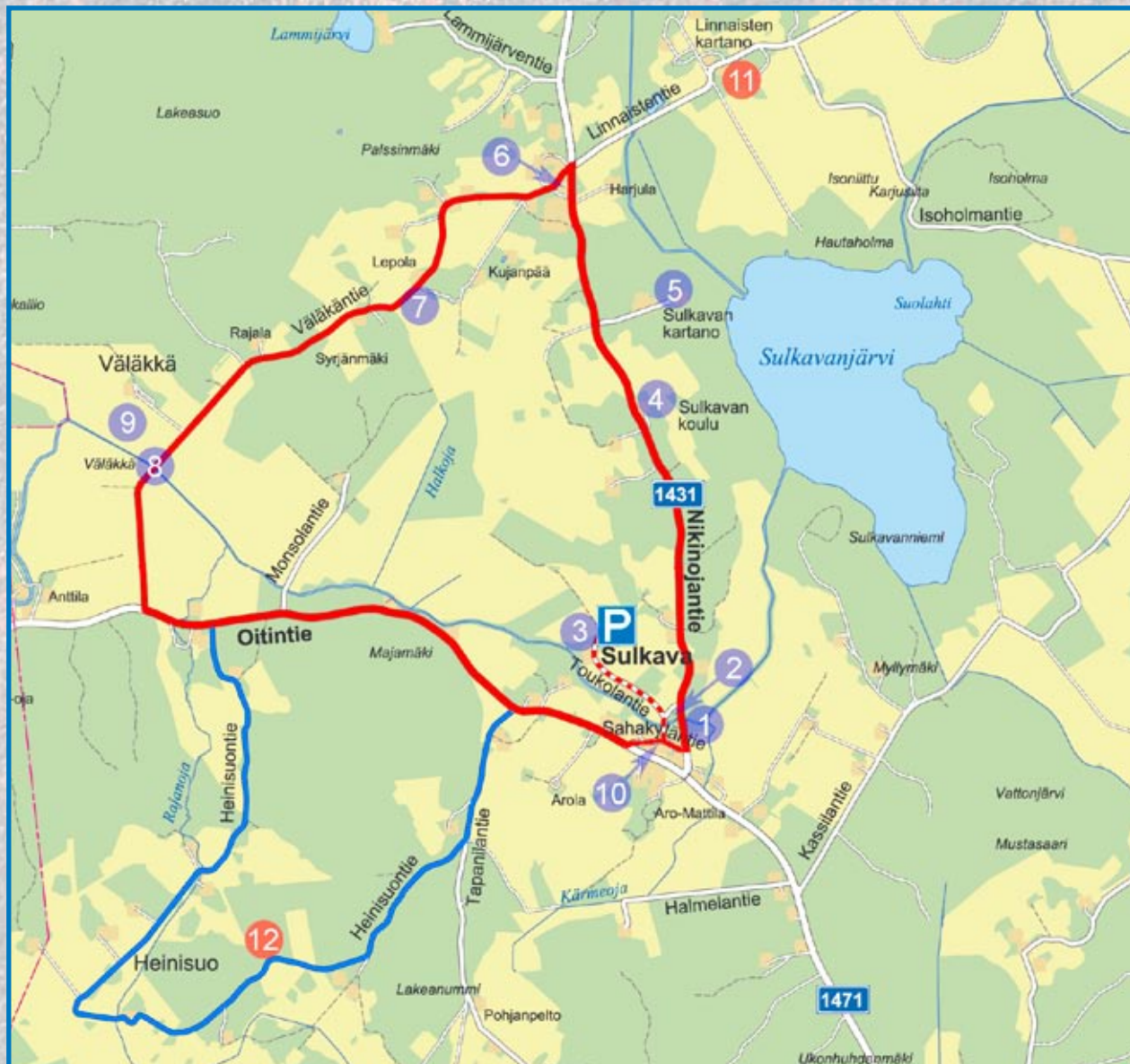
### Olkisten ja Maitoisten kotiseutupolun kohteet:

- 1 Reitti alkaa lähes Tikkatien loppupäästä, juuri ennen jokisiltaa Sälinkäältä päin tultaessa. "**Tikan suora**" on lähes 4 km pitkä. Tikkatie 100:n paikkeilla on koleraan kuolleiden muistomerkki ja itse mäki on nimeltään **Ruumismäki** (ks. s. 63 kohde 20).
- 2 **Kalkinkoski** on perkauksien vuoksi muuttanut muotoaan vuosien varrella. Koskella kalastetaan mm. ahvenia ja lahnoja. Uusi jokisilta rakennettiin 1990-luvulla.
- 3 Mennään Hausjärven puolelle, ylitetään **Mustijoki** ja jatketaan tietä takaisin Mäntsälän puolelle Maitoisten kylään. Maitoisten kylästä suuri osa kuuluu Hausjärven kuntaan.
- 4 **Kilpisuo** on Natura-alueita. Suo on keidas- eli kohosuo, jossa suon keskusta on sen reunaosia (laiteita) ja ympäröivää kivennäismaata korkeammalla. Kilpisuo kuuluu soidensuojeluohjelmaan ja siellä saa marjastaa ja kalastaa. Alueen laajuus on 333 ha. Kilpisuo on valtakunnallisesti arvokas konsentrisen kermikeidas, jossa on laajoja kuljuaalueita (märkiä painanteita).
- 5 **Olkisten entinen koulu** on piilossa korkean kuusiaidan takana. Nykyään siellä toimii ryhmäperhehoitokoti. Koulu oli toiminnassa vuodet 1908–1965.
- 6 Olkisten mäeltä Oittiin päin kuljettaessa nähdään **Olkisten kartano**. Sen historia tunnetaan hyvin 1800-luvun alkupuolelta alkaen. Sitä ennen alueet olivat Lepaan ja Harvialan eräalueita. Nykyinen suku on omistanut tilan vuodesta 1869 alkaen. Kartanon puisto on uudistettu nykyiseen muotoonsa 1950-luvun alkupuolella. Yksityiskoti.



*Rypsieltoa Maitoisten ja Olkisten rajamailla. Olkisten kartano talviasussa.*

# Sulkava



16 km

1471



Jos reitin aikoo kulkea polkupyörällä, auto kannattaa jättää Toukolan seurojentalon pihaan (kohde 3).



9 km  
+ 5 km



**Pääreitti:** Nikinojantien ja Sahakyläntien risteyksestä, josta Nikinojantie - Väläkantie - Oitintietä takaisin Sahakyläntielle.

**Lisälenkki:** Oitintieltä Heinisuoontielle ja takaisin Oitintielle.

Sulkava lienee saanut nimensä reitille näkyvästä järvestä, Sulkavanjärvestä. Siitä lähtee joki, jota täällä sanotaan Sulkavanjoeksi. Myöhemmin kunkin kylän kohdalla jokea kutsutaan ko. kylän mukaisesti. Oikeasti se on Mustijoki, joka laskee mereen Porvoon Tolkkisissa. Sulkavan postiosoite on Sahakylä. Naapurikyläläiset kutsuivat kylää usein Sahakyläksi, koska kartanossa oli saha.

Sulkava on kauan sitten kuulunut Janakkalan pitäjään. Kylän historia on pitkälti yhteistä Linnaisten kartanon historian kanssa. Kylään kuljetaan pitkin Porvoo-Hämeenlinna-tietä, joka on ollut käytössä jo 1700-luvulla. Kylän keskustassa tie haarautuu Oittiin ja Kärkölän Lappilaan, joissa on sulkavalaisille lähimmät rautatieasemat. Nykyiset asukkaat pitävät koulun seutua kylän keskustana, sillä sinnehan keskittyy paljon toimintaa. Koulujen julkaisema Kyläkalenteri on tärkeä eri kylien yhteistyömuoto. Asukkaita on noin 250 ja koulussa on kolmisenkymmentä oppilasta. Vuosittain juostaan ns. Väläkän lenkki.

### Sulkavan kotiseutupolun kohteet:

**1 Petrellin talo** on suurin talo teiden risteyksessä. Se rakennettiin v. 1850 ja se toimi aikoinaan kestikievarina ja kyläkauppana. Nykyään yksityiskoti.



*Seurojentalo Toukola talviasussa.*

**2 Jokisilta** rakennettiin tähän paikkaan joen perkauksen yhteydessä 1980-luvun alkupuolella.

**3 Toukola** on maaseutuseuran omistama seurojentalo, joka on rakennettu vuonna 1936. Siellä kokoontuvat kylän monet seurat. Lisäksi se on mainio juhlien pitopaikka. Väläkän lenkki juostaan vuosittain Toukolasta käsin.

**4 Sulkavan koulussa** alkoi opetus syksyllä 1894. Aloitteen teki kartanon isäntä vapaaherra Henrik Stjernvall. Koulua on remontoitu vuosien mitaan moneen kertaan Siellä käyvät koulua myös Nikinojan, Olkisten ja Maitoisten lapset.



*Sulkavan satavuotias koulurakennus.*

**5 Sulkavan kartano** on erotettu aikoinaan Linnaisten kartanosta. Katso-kaapa komeaa lehtikuusikkaa tien vieressä. Laitumella näkynee lypsykarjaa. Yksityiskoti.

**6 Väläkäntien risteyksessä oli Orren kauppa** 1970-luvulle saakka. Yksityiskoti.

- 7** **Väläkäntien** varrella on nähtävissä maalaismaisemaa, karjatila ja hevostila. Nimi tulee sanasta Välkinmaa, jolla vanajalaiset aikoinaan kutsuivat näitä kaukaisia erämaitaan.
- 8** Taas ylitetään **Sulkavanjoki** melkoisella peltoaukealla. Ennen joen perkausta joskus 1950- ja 1960-luvuilla pelloilla oli usein keväisin tulvavesiä, joissa joutsenet lepäsivät muuttomatkoihillaan. Joutsenet olivat silloin harvinaisia ja niitä käytiin ihailemassa matkojenkin takaa.
- 9** **Leinon pelloilta** on löydetty joitakin esihistoriallisia esineitä, kuten reikäkiviä ja uurrenuijia.
- 10** Nikinojantien risteuksen lähellä on maantietä oikaistu. Vanhan tien varrella ovat tallella **Kylän entiset kaupat**. Joka kylällähän oli yleensä sekä SOK:lainen että OTK:lainen kauppa. Niinpä täällä olivat Osuuskauppa Vakava ja Oitin Osuusliike. Rakennukset ovat nykyään yksityiskoteina.

### Kaukokohteet:

- 11** **Linnaisten kartanon** omistaja on vapaaherrallinen Stjernvall-suku. Kartanon historia tunnetaan 1600-luvulta alkaen. Kaikki kylän maat ovat jossain vaiheessa kuuluneet kartanolle, joten kylässä ei ollut lainkaan itsenäisiä talonpoikia, vaan kaikki olivat torppareita. Torpparivapautuksen aikana kartanosta erotettiin 31 tilaa. Sodan jälkeen muodostettiin vielä 21 tilaa siirtoväelle ja rintamamiehille sekä lisäksi sotaorvoille 5 tilaa. Linnaisten kartano oli 1800-luvun alussa Mäntsälän suurimpia maanomistajia.

Kartanolla on vuosien mittaan ollut monenmoista toimintaa; niin saha, mylly, verkatehdas kuin karjanhoitokoulukin. Maanviljelys, karjanhoito ja metsänhoito ovat olleet tärkeitä kartanon toiminnassa. Tila on ollut saman suvun hallussa yli 200 vuotta. Nykyinen päärakennus (vaalea ja matala) on 1960-luvulta. Nuori isäntä rakennutti omalle perheelleen kodin 2000-luvun alussa. Kartano on yksityiskoti.

Linnaisten kartanon alueella on suvun yksityinen hautausmaa, **Hautaholma**. Se sijaitsee korkeahkolla mäellä Sulkavanjärven rantamilla. Siellä voinee vieraila, kunhan ensin sopii asiasta kartanon isännän kanssa (puhelinnumero löytyy luettelosta).

- 12** **Heinisuon lenkki** alkaa noin Oitintie 730 kohdalta. Reitti kulkee Heinisuontien päästä päähän ja päättyy noin Oitintie 570 kohdalle. Lenkin pituus on 4,9 km. Sen varrella näkyy tyypillistä siirtoväen ja rintamamiesten asutusta, mutkittelevaa tietä, peltoja ja metsiä.







*Sulkavan järvi.*







*Hautaholmasta löytyvät Stjernvallin suvun haudat.*

# Nikinoja



 alkuun 23 km  
 loppuun 25 km   Mahdollinen parkkipaikka on entisen Kuosmasen kaupan edustalla (kohde 10).

 1,9 km    Nikinojantien ja Paavolantien risteyksestä kunnan ja Uudenmaan rajalle saakka.

Kylä on saanut nimensä tarinan mukaan Nikki-nimisestä tervanpolttajasta, joka hukkui kylän läpi virtaavaan ojaan, koska ei osannut uida. “Terva-Nikki” oli luultavasti hollantilainen liikemies Niklas van der Bucht, joka osti tervaspuita tervanpoltoon Porvoonjoen latvavesiltä.

Nikinojan kylä on ennen muinoin kuulunut Janakkalan hallintopitäjään. Kylä lienee syntynyt 1600-luvun alkupuolella. Vuonna 1775 Nikinoja liitettiin Mäntsälään.

Nikinojantie välillä Sulkava-Nikinoja-Lappila oikaistiin ja rakennettiin maantieksi 1930-luvulla. Tie päällystettiin vuonna 1979. Nikinoja on nykyään noin 70 asukkaan kylä, kun 1950-luvulla asukkaita oli suurimmillaan 272 henkilöä. Nyt lapset käyvät alakoulunsa Sulkavalla, jonne on matkaa noin 5 km.

### Nikinojan kotiseutupolun kohteet:

- 1 Anttilan** vanha päärakennus on heti Jerpinmäentien risteyksessä. Tila on yksi kylän vanhimmista. Se syntyi vuonna 1788. Talossa pidettiin koulua vuosina 1923–1925. Nyt autiotalona.
- 2 Jussilan** vanha päärakennus korkeine harjakattoineen näkyy hyvin pellon yli. Tila on samanikäinen Anttilan kanssa. Nykyään autiotalona.
- 3 Mäkirinteen** punainen, aivan tien laidassa oleva talo, toimi Lappilan Osuuskaupan haaramyymälänä 1920-luvulta vuoteen 1944. Nyt yksityiskotina.
- 4** Tien laidassa matalan aidan takana oleva **Keijumäen** punainen talo toimi yksityisenä kauppana. Aluksi Vihervaaran kauppana vuodesta 1938 vuoteen 1960. Yksityiskoti.
- 5 Nikinhovi** on keltainen komea rakennus pellon takana. Se toimi kansakouluna vuosina 1925–1969. Vuonna 1925 se rakennettiin rakennusmestari Oskari Lehtisen johdolla maalaiskansakouluksi arkkitehtien Borg, Sirén ja Åberg tyypipiirustusten mukaan, joilla myös Lukon koulu rakennettiin (ks. s.47 kohde 22). Yksityiskoti.
- 6 Koululaajennus** toimi Nikinojan entisen koulun lisärakennuksena vuosina 1963–1969. Tilaa käytettiin silloin voimistelu- ja veistosalina. Nykyään rakennuksen länsipääty toimii kyläläisten kokoontumis-, harrastus- ja juhlatilana ja itäpääty yksityiskotina.
- 7** Rakennusmestari Oskari Lehtinen rakensi osan **Tyynelän** harmaasta päärakennuksesta aluksi omaan käyttöönsä 1920-luvun lopulla. Myöhemmin Karl Nieminen laajensi rakennusta. Yksityiskoti.
- 8 Nummelan** keltainen korkeaharjainen talo näkyy koivujen takana. Se on kylän keskeinen vil-jelytila ja nykyinen päärakennus on rakennettu vuonna 1923 rakennusmestari Oskari Lehtisen johdolla. Aitta on vuodelta 1849. Päärakennus toimii yksityiskotina.
- 9 Tapiolinna** toimi seuratalona vuosina 1912–1966, minkä jälkeen rakennus purettiin. Nykyään paikalla on vain hiekkamonttu. Nummelan isäntä lahjoitti seuratalotontin. Seuratalossa oli näytelmätoiminta voimissaan 1920-luvulta 1950-luvulle. Nuorisoseura piti talossa usein iltamia, joiden päätteeksi yleensä tanssittiin. Nykyään kyläläiset vielä kokoontuvat juhannusaattoiltana nuorisoseuran tontin koivikkoon ja polttavat siellä kokkoa.



*Nikinhovi on kylän entinen koulurakennus.*

- 10 Koivurinteen** valkoinen talo toimi yksityisenä ns. Kuosmasen kauppana vuosina 1972–1993. Kauppias Artturi Kuosmanen aloitti autoilun vuonna 1955 Nikinojalla aluksi maidonajolla ja jatkoi myöhemmin taksinaajolla sekä tavarankuljetuksilla. Yksityiskoti.
- 11 Notkolan** talo on keltainen punatiilikattoinen omakotitalo. Sotien aikana ja sen jälkeen Notkolan isäntä, liikemies Soini Aalto, teki tilalla pilkkkeitä puukaasuautoja varten. Hänellä oli myös sirkkelisaha, pärehöylä ja maidonajoa Helsinkiin. Tilalla valmistettiin myös hirsitaloja myyntiin. Tilan sahalta toimitettiin puutavaraa ulkomaille mm. Englantiin. Aallon maitoautoissa oli silloisen tavan mukaan myös henkilökuljetusta. Puhuttiin ns. sekajunasta, jonka etuosassa olivat matkustajat ja takaosassa kuljetettavat tavarat. Myöhemmin 1950-luvulla Soini Aalto toimi linja- ja kuorma-autoliikennöitsijänä. Yksityiskoti.
- 12 Kylän yhteinen kuivuri** rakennettiin vuonna 1953 maamiesseuran koneosaston toimesta. Kuivurin rakenteet ovat vielä toimintakunnossa.

- 13 Saariston** viljatilán nykyinen pitkänomainen vaalea päärakennus on rakennettu vuonna 1886. Se on kylán vanhimpia käytössä olevia asuinrakennuksia. Pihapiirissä oleva ulkorakennus, jossa on vellikello, on rakennettu vuonna 1791. Tilán vanha navetta on rakennettu vuonna 1852 ja vanha talli vuonna 1853. Päärakennuksen pohjoispuolella on viehättävä pieni lampi. Tilán emäntä on aikoinaan lahjoittanut kristallikruunun Mäntsälán kirkkoon. Yksityiskoti.



*Saaristo on kylán vanhimpia asuinrakennuksia.*

#### Kaukokohteet:

- 14 Rajakallio** on Mäntsälán korkein kohta. Se kohoaa lähes 50 metriä viereisten peltojen yläpuolelle ja 131,7 metriä merenpinnan tasosta. Kallion laella on neljän kylán ja kahden kunnan rajapyykki. Sinne ei mene selvää polkua, mutta kallion laelle kiipeäminen ei ole kovin hankalaa. Rajakallio on parhaiten nähtävissä Jerpinmäentieltä noin 1 km Nikinojantieltä vanhasta Anttilasta.



*Rajakalliolta on hyvät näkymät peltojen yli.*

- 15 Mamren tammi** mainitaan Raamatussa (1. Moos. 14:13). Nikinojalla se on jykevä mänty, joka kasvaa keskellä laajaa asumatonta Kaseksen peltoaukeaa. Kulku puun kasvupaikalle onnistuu parhaiten Paavolantien kautta noin 1,5 km Nikinojantieltä länteen. Paavolantie liittyy Nikinojantiehen noin 230 m Nikinojan eteläisen kyläkyltin pohjoispuolella ja noin 500 m vanhasta Anttilasta (kohde 1) etelään Nikinojantie 639 kohdalla.

# Poikkipolkuiset





Seuraavassa esitellään joitakin “poikkipolkuisia” (vrt. poikkitaiteellinen) reittejä, jotka kulkevat osittain yhden tai useamman kotiseutupolun reittejä pitkin. Kulkuvälinettä kuvaavat symbolit pyrkivät vain kertomaan suositeltavimman kulkuvälineen.

### **1 Reinon pyörälenkki (n. 17 km)**



Reitti kulkee kirkonkylällä, Nummisissa ja Hirvihaarassa. Kirkonmäki-Nordenskiöldintie-Pornaistentie-Mattilantie-Eteläinen pikatie-Spännärintie-Hirvihaarantie-Helsingintie-Porvoontie-Nordenskiöldintie-Kirkonmäki.

Reitin varrella näet mm. Mattilan, Hirvihaaran kartanon sekä koski- ja puromaisemat. Kohdeselityksiä löytyy sivulta 27 kohteet 1–4 sekä sivuilta 35–37 kohteet 1–16 (ja 20).

### **2 Kilpijärven kierros (n. 18 km)**



Reitti kulkee Soukkiossa ja Sälinkäällä. Lähtö Sälinkäältä, järvenrannan Parkkialueelta.

Tikkatie-Kaanaantie-Soukkiontie-Vanha Soukkiontie-Sälinkäantie-Kartanontie-Kaanaantie.



Reitin varrella tutustut mm. Kaanaan kylämaisemiin, Sälinkään kartanomiljööseen, Kalkinkoskeen ja Soukkion kylään. Kohdeselityksiä löytyy sivuilta 44–45 kohteet 8–15, sivulta 65 kohteet 1–2 sekä sivuilta 61–63 kohteet 1–8 ja 17–20.

### **3 Kahden järven kierros (n. 22 km)**



Reitti kulkee Kaukalammella, Hautjärvellä, Levannolla ja Saarella. Lähtö Kaukalammen

TB-huoltamon kohdalta Hautjärventie-Rantalantie-Ruohojärventie-Levannonraitti-Levannontie- Pohjoinen Pikatie.



Kierroksen varrella voit tutustua neljän mielenkiintoisen kylän maisemiin ja nähtävyyksiin. Kohdeselityksiä löytyy sivulta 49, sivuilta 50–53 kohteet 13–21, sivuilta 55–56 kohteet 5–10 sekä sivulta 59 kohteet 1 ja 2.

### **4 Alhonkulman lenkki (n. 13 km)**



Reitti kulkee Nummisissa. Lähtö- ja paluupaikka on Nummisten kauppa. Pornaistentie-Nummistentie-Alhonkulmantie-Etel.pikatie-Tikkaron Yhdystie-Nummistentie-Pornaistentie.



Reitin varrella näet mm. Nummisten kosken, Alikartanon ja Nordenskiöldien hautakummun. Tikkaron Yhdystien loppupäässä on kartanon vanhat kalkkikivilouhokset. Tikkaron kartanon huonokuntoiset rakennukset ovat hieman Nummistentiestä sivussa, Humalakorventien varrella lähellä Ehon ratsastusmaneesia. Kohdeselityksiä löytyy Nummisten polulta s. 27–28.

### **5 Metsäkulman lenkki (n. 19 km)**



Reitti kulkee Sääksjärvellä. Lähtö- ja paluupaikka on kirkonmäki. Vanha Porvoontie-Metsäkulmatie-Metsämattilantie-Sääksjärventie-Vanha Porvoontie.



Metsäkulmantie on idyllinen, mutkikas kirkonkylän lähellä sijaitseva maalaistie, jota on helppo ja mukava polkea pyörällä. Kohdeselityksiä matkan varrelta löytyy vain Sääksjärven polulta sivuilta 31–32 kohteet 1–7.

## VALOKUVAAJATIEDOT:

s = sivunumero, A= ala, Y= ylä, O = oikea, V = vasen, K = keski, AO = alaoikea jne.

**Veli-Mikko Ovaska:** kansi KV+AO, s3 K, s7–9, s15–27, s32 YO, s35–52, s53 Y, s56–63

**Reino Könönen:** s3 A

**Pentti Rissanen:** s3 Y, s12–14, s65 O

**Jari Smedslund:** kansi YV, s28–29

**Eero Laaksonen:** s32 YV+A, s33

**Pentti Ovaska:** kansi KO, s53 A, s68, s71 A

**Vuokko Saaristo:** s65 V

**Raisa Inkinen:** s67

**Jari Tuominen:** s70, s71Y

---

## KOTISEUTUPOLKUJEN AVAJAISET 23.7. – 27.7.2007

Maanantai 23.7. **Kirkonkylä.** Avajaisten pääseremoniat.

Tiistai 24.7. **Numminen** + Hermanonkimaa, Sääksjärvi

Keskiviikko 25.7. **Hirvihaara,** Ohkola, Hyökännummi + Jokelanseutu

Torstai 26.7. **Saari,** Kaukalampi, Levanto, Hautjärvi

Perjantai 27.7. **Sälinkää,** Soukkio, Sulkava, Nikinoja, Olkinen + Maitoinen

Tilaisuudet alkavat klo 18.00

Kaikki kuntalaiset, ystävät, sukulaiset, tuttavat, ohikulkijat – kaikki, lämpimästi tervetuloa!  
Ottakai ja tulkai kattomaa tät meirän kotikuntaa!

---

## HUOM!

Kaikista virheistä pyydetään ilmoittamaan seuran sihteeri Auli Pitkäselle  
puhelin 040-583 4748 tai sähköpostitse auli.erkki@msoynet.com

Tämä sama aineisto tulee myös Mäntsälä Seuran internet-sivuille (www.mantsalaseura.fi).

Teemme mielellämme korjauksia ja lisäyksiä sen tietoihin.



## JÄSENHAKEMUS

Haluan liittyä Mäntsälä Seura ry:n

vuosijäseneksi  (10 € / vuosi)  
ainaisjäseneksi  (100 € kertamaksu)

Henkilötiedot:

Nimi \_\_\_\_\_

Syntymäaika \_\_\_\_\_ Syntymäpaikka \_\_\_\_\_

Katuosoite \_\_\_\_\_

Postinumero ja -paikka \_\_\_\_\_

Päiväys \_\_\_\_\_

Allekirjoitus \_\_\_\_\_

Täytettyäsi lomakkeen, leikkaa tämä sivu irti, taita kahtia, niittaa kiinni ja lähetä 1.lk postimerkillä varustettuna kääntöpuolella (ts. takakannessa) olevaan osoitteeseen.

Mäntsälä Seuran sihteeri Auli Pitkänen  
puh. 040-583 4748  
auli.erkki@msoynet.com

Hyväksytty Mäntsälä Seuran johtokunnan kokouksessa

Päiväys \_\_\_\_\_

Allekirjoitus \_\_\_\_\_



1. lk  
posti-  
merkki



**Mäntsälä Seura**

c/o Auli Pitkänen  
Jokipolku 8  
04600 MÄNTSÄLÄ

Mäntsälä Seuran julkaisema Mäntsälän kotiseutupolut esittelee yhteensä yli 300 kohdetta eri puolilla Mäntsälän kuntaa. 14 kylässä kotiseutupolkuja on yhteensä 18 ja jokainen niistä on myös karttaan piirrettynä. Kohdeselityksien lisäksi polun kohteista kerrotaan myös yli 50 värivalokuvan voimin. Esitteen taustaa värittää Mäntsälän punamusta graniitti, joka on tuttu mm. hautakivistä ja uuden kunnantalon lattiasta.

Tämä esite on lähetetty jokaisen mäntsäläläisen kotiin, ja sen on tarkoitus parantaa kaikkien paikallistuntemusta. Ole hyvä ja tutustu esitteeseen ja säilytä se myös jälkipolville!